

Съветъ на войнишката библиотека
ПОХОДНА
ВОЙНИШКА БИБЛИОТЕКА

№ 48

М. Арнаудовъ.

БЪЛГАРСКИТЪ ПРАЗДНИЧНИ ОБИЧАИ

Издава

Щабътъ на Дѣйствиющата Армия

София
1918.

ПОХОДНА
ВОЙНИШКА БИБЛИОТЕКА

№ 48

М. Арнаудовъ

БЪЛГАРСКИТЪ ПРАЗДНИЧНИ ОБИЧАИ

Издава

Щабътъ на Дѣйствующата Армия

София
1918.

Прѣдговоръ

Въ 12 глави излагаме ту тѣ най-важнитѣ
обичаи и повѣрия, свързани съ праздниците
на народния календаръ, като се стараемъ да
бждатъ застъпени всички краища, гдѣто жи-
вѣятъ българи. По такъвъ начинъ ние искаме
да изпъкне както единството, тъй и разнообра-
зието на българското племе въ неговия битъ
и въ неговото творчество.

Тѣзи обичаи и повѣрия, заедно съ пѣс-
нитѣ, които ги придружаватъ, образуватъ
наистина цѣнно наслѣдство отъ нашата ре-
лигиозно-поетическа старина. По тѣхъ ние
сѣдимъ за миогледа на една отдавна из-
чезнала епоха, когато нововъведеното хри-
стиянство се споява неразривно съ завѣща-
нитѣ отъ езическо врѣме възрѣния; въ тѣхъ
ние ясно долавяме скрития духовенъ образъ
на народа си, съ неговата дълбока вѣра, не-
говото наивно въображение, неговитѣ стопан-

ски интереси и неговитѣ сѣмейни идеали. Ако искаме да вникнемъ въ най-интимнитѣ чувства и желания на българина, — на българина, който оре и сѣе полетата на тая хубава страна, — трѣбва да се обърнемъ между друго къмъ неговата обредна поезия и къмъ неговитѣ празнични обичаи, гдѣто се съдържа толкова свѣжестъ, толкова чиста природа и толкова чужда вече за интелигенцията проста сърдечностъ и красота.

Мнозина мислятъ погрѣшно, че въ пѣснитѣ и обичаитѣ, свързани съ опрѣдѣлени дни прѣзъ годината, трѣбва да съзираме само фантастични измислици или невинни развлѣчения, съ които се изпълня тѣй хубаво кратката почивка на село; че тукъ не може да се открие нищо друго, освѣнъ неразвитиятъ вкусъ на простия народъ, който по свой начинъ, съ по-груби срѣдства, търси сжщата естетическа наслада, която образованитѣ граждани намиратъ въ своитѣ концерти, театри и други забави. Въ дѣйствителностъ науката показва, че тия пѣсни и обичаи — редомъ съ онова, което е въ тѣхъ дѣло на свободна измислица или на младежка

забава — съдържатъ много черти отъ народната религия и се взиматъ твърдѣ сериозно, и че само тамъ тѣ сж прѣстанали да бждатъ изразъ на единъ първобитенъ миросгледъ, гдѣто вече сж проникнали чрѣзъ школската просвѣта по-нови идеи върху свѣта и природата, или гдѣто е настъпило разложение на патриархалнитѣ нрави, подъ влияние на градската култура Причината да се подържатъ и до сега старитѣ обичаи трѣбва да съзираме тъкмо въ това, че тѣ отговарятъ на едно религиозно-битово и икономическо домогване отъ най-жизнено значение: съ тѣхъ се цѣли да се повлияе магически върху природнитѣ сили, така щото да се прѣдотврати всѣка опасностъ за сѣитбитѣ и да се докара плодоносна влага и топлина; съ тѣхъ се гони още, да се насочатъ така нѣщата, щото да настъпи най-голѣмо благополучие за цѣлото сѣмейство и за всѣки отдѣленъ неговъ членъ. Пѣсни и обичаи, думи и обреди се явяватъ като нѣкакви заклинания: тѣ величаятъ, за да се сбъдне наистина описваното щастие; тѣ нареждатъ символически, съ думи или съ дѣйствия, за да

се обърне като по чудо естествениятъ ред
и да стане това, що се желае. Въ тѣхъ ни
дадена вѣрна картина на единъ животъ, из
пълненъ съ голѣми тревоги; въ тѣхъ с
оглежда единъ практически духъ, който на
мира случай и начинъ, да съедини полезното
съ приятното, грижата съ удоволствието
суевѣрието съ поезията.

Както е погрѣшно популярното мнѣ
ние за основния характеръ на обреднитѣ
пѣсни и обичаи, така е невѣрна и мисълта
че тукъ имаме работа съ напълно самобит
но българско творчество. Истината е по
друга. Нѣма народъ въ Европа, който да не
се е влиялъ или да не е заемалъ отъ дру
гитѣ, и нѣмецътъ или френцузинътъ е до
сущъ тъй въ зависимостъ, при своитѣ пѣсни
обичаи и вѣрвания, отъ източнитѣ или юж
нитѣ народи, както е и българинътъ. Като
изучаваме сравнително нашата битово-пое
тическа старина, откриваме маса успоредици
или съвпадения съ митологията, обичаитѣ и
поезията на другитѣ балкански и славянски
народи, както и на по-старитѣ културни на
роди, на гърци, вавилонци, перси и пр., които

сж упражнявали нѣкога силно въздѣйстви-
 върху Западъ и сж му поѣдали голѣмъ дѣлъ
 отъ своитѣ духовни придобивки. Редомъ съ
 завѣщаното отъ прадѣди върви, значи, усвое-
 ното отъ близо и отъ далечъ, отъ сроднитѣ
 по езикъ и духовно равнище или отъ по на-
 прѣдналитѣ, почерпнато отъ богатия изворъ
 на християнския мирогледъ и на Библията
 или отъ другитѣ международни течения, които
 сж носили отъ изтокъ на западъ и отъ ютъ
 къмъ сѣверъ безброй продукти на религиоз-
 ното или поетическото творчество. Да се
 разкрие потеклото на националнитѣ духов-
 ни продукти и да се посочи кое тамъ е ав-
 тохтонно, собствено, и кое заето отъ друга-
 дѣ, образува твърдѣ примамлива задача за
 историка на народния битъ. Съ огледъ къмъ
 нашата страна тая задача се опитваме да
 рѣшимъ ние въ своитѣ *Студии върху бъл-
 гарскитѣ обреди и легенди* (въ *Списание на
 Българ. Академия*, кн. IV и XIV, 1912 сл.).

Нека забѣлѣжимъ на край, че нашата
 цѣль тукъ не е да правимъ пълненъ прѣгледъ
 на всички народни обреди, а да дадемъ най-
 интересното и най-важното, което се наблю-

дава днесъ. Кое гдѣ е записано и съобщено
показва книгописътъ на края. Нѣкои
деня сме събирали и сами на мѣстото, съ
като не всичко още е изучено, макаръ и
е сторено доста. Ако нѣкой отъ читателит
забѣлѣжи, че въ неговия край има нѣщо
което се отклонява значително отъ описа
ното, той би извършилъ услуга и намъ и на
науката, като ни съобщи за това писмено.

София, май 1916.

Проф. М. А.

Коледа

Съ никой другъ день на годината не сѣ свързани толкова много обичаи, пѣсни и вѣрвания, и никой другъ народенъ празникъ нѣма толкова голѣмо значение за селянина, както Коледа.

Картината на празника по разнитѣ краища на България е доста пѣстра. Нека захванемъ съ обичаитѣ въ Софийско.

По селата между Витоша и Стара планина приготовленията за Рождество Христово захващатъ отъ Игнаждень (20 декември). Пѣсенъта на коледаритѣ казва:

Замъчи се Божа майка
Отъ Игнаждень до Коледа,
Да си роди млада Бога...

Тогава въ всѣка къща женитѣ измитатъ прѣди слънце куминитѣ, като изхвърлятъ саждитѣ, заедно съ метлата, на нѣкое мѣсто отвънъ двора, или на кръстопътъ, за „да нѣма бълхи прѣзъ лѣтото.“ Все прѣди из-

грѣвъ-слѣнце, въ ранни зори, се мѣсятъ
колацитѣ. Като кипне тѣстото, взематъ
рака или четката и бодватъ тѣстото съ
литѣ, за да лѣкува то отъ „бодежъ.“ После
отдѣлятъ малко тѣсто и замѣсватъ
кравайче (колаче), което се вдига на едно
мѣсто, да съхне прѣзъ цѣлата година. Това
колаче се пази за кадия (кадене): съ него
прикаждатъ болния, или му даватъ отъ него да
гризне, за да оздравѣе. Взима се съ два прѣста
още малко тѣсто, и съ него се бѣлѣжи единъ
или три кръста на нѣкоя греда въ стаята,
споредъ както е останало „обичай отъ старо
врѣме.“ Най-сетнѣ на всѣкиго въ къщи за-
мѣсватъ по едно особено кравайче, което се
изяда щомъ се опече. Отъ колацитѣ прѣ-
виятъ се оставя за Бѣдни вечеръ.

На 24 декември се казва „Малка Коледа.“ Зараньта всѣко дѣте си приготвя една нова дрѣнова тояга, наречена *коледашка*, която може да има на върха си закрѣпено едно дървено колелце до 10 см. въ диаметръ, и всички дѣца тръгватъ на групи отъ еднаква възраст по къщитѣ. Като влѣзатъ вътрѣ, тропатъ на земята и казватъ: „Богъ се роди, Коледа!“. Или викатъ, все удряйки съ коледаркитѣ по земята: „Тъка, тъка, тъка!... Да се роди дѣка рало ходи и дѣка не ходи!“ (съ думитѣ „тъка, тъка“ се примамватъ кошкошкитѣ, за да не бѣгатъ у комшиитѣ, а да

се навъртатъ дома.) Домакинята излиза съсъ сито, пълно съ жито, и посипва отъ шепа по тѣхъ. послѣ ги дарява по едно кравайче или *прѣвитакъ* (колаче отъ двѣ прѣчки тѣсто, възвити една връзъ друга и съ краища като рогчета)

Прѣзъ деня се мѣсятъ разни видове хлѣбове: *вечерникъ* (хлѣбъ, печенъ подъ връшникъ, за Бѣдни вечеръ), *овчарникъ* (за овчаря), *хлѣбъ за орача*, *погача*, *кравѣта* (яйцеобразни хлѣбчета за всѣки човѣкъ въ къщи), и др. На вечерника турятъ връхъ горнята кора, догдѣ още не е опеченъ, нѣколко валчести топки, колкото орѣхъ (то сж купнитѣ на гумното), и кръстета (то сж кръстцитѣ на нивата) отъ тѣсто. Около топчетата и кръстетата заобикалятъ съ една крива прѣчка тѣсто (изображение на гумното). Така и на овчарника турятъ една крива прѣчка, като гледатъ да не се достѣгатъ краищата ѝ (това сж подвижнитѣ плетища на овчаря, дълги до два метра, егрекъ), и вътрѣ нѣколко валчести топки (овцетѣ въ егрека) и по двѣ по-малки отъ двѣтѣ страни на нѣкои отъ тия топки (близнетата на овцитѣ-близнакини). На двата края на прѣчката турятъ по една по-малка прѣчка, колкото прѣстъ голѣма (това сж овчарскитѣ кучета, легнали до егрека). Въ срѣдната, на по отворено мѣсто, турятъ пѣкъ двѣ други прѣчки, една по-голѣма и една по-

малка (овчарѣтъ, легналъ, и овчарската тоя до него). На хлѣба за орача изобразяватъ все така съ линии ралото, биволитѣ, върѣнати въ него, орача и копралята му. На погачата замушватъ една пара (щастие за богатство), житенъ класъ (щастие въ жетвата), трѣсчица отъ ралото (щастие въ земледѣлието), трѣсчица отъ къщата (щастие въ къщата), клечица отъ егрека овита съ малко вълна (щастие въ овчарство), и едно малко валмо, кълчица (щастие за конопъ). Като отсѣватъ по-рѣно брашното за погачата, отъ трицитѣ поставятъ малко въ едно гърне тѣ, да се намиратъ за *кадия*; когато се разболѣе нѣкой, оставятъ го да се накади отъ тия трици турени на жаръ.

Освѣнъ това правятъ тиквеникъ („за здраве грѣзъ годината“). варятъ хошавъ отъ сливи, смѣсени съ смокини и сухо грозде, и готвятъ сарма („за да се въдятъ кокошкитѣ“). Тепсията съ тиквеника се носи въ пчелината тамъ му се завива краещникътъ, за да се роели кошеритѣ.

Вечерята срѣщу Коледа, *Бѣдни вечерь**) постилатъ въ стаята едно мѣсто съ слама, колкото да насѣдатъ всичкитѣ домашни, и послѣ слагатъ на месалъ или на трапеза всичко

*] Бѣдни, съ ъ, а не бѣдни, вашото думата произлиза отъ гл. бѣя, стоя буденъ нощъ, старобѣлг. бѣ дѣти.

пригответно за вечеря: вечерника, овчарника, хлѣба за орача, погачата (тя се поставя на срѣдата), краветата и колакътъ отъ Игнаждень. Връзъ хлѣбоветѣ слагатъ паница съ чесновъ лукъ и орѣхи, скѣлцани заедно, и смѣсени съ вода отъ хошава, чорба, хошавъ и сарма; а до трапезата слагатъ сито съ жито, палешникъ, оратенъ ремикъ (ремикътъ, съ който закачатъ ралото за ярема) и паниче съ пѣсъкъ. Прѣди да вечерятъ, единъ отъ домашнитѣ взима сѣкирата, отива въ градината съ още нѣкого, и, като доближи до всѣко дърво, или само до това, което не ражда, замахва три пѣти, като казва: „Ще прѣсѣка това дърво!“ Другиятъ го пита: „Защо ще го прѣсѣчешъ?“ Той: „Оти не ражда!“ А другиятъ: „Остави го, остави! Отъ сега ще ражда!“ Така до три пѣти единиятъ ще плаши дървото, другиятъ ще го брани. По други мѣста правятъ това и съ неплоднитѣ жени и съ дѣцата, що не прохождатъ. Мжжетѣ замахватъ съ сѣкирата и викатъ на дѣцата: „Ще прѣсѣка тия нозѣ! Оти не ходятъ?“ Другъ отговаря: „Немой, немой, сега ще просятъ!“ Така до три пѣти, слѣдъ което скѣсватъ червенигѣ конци, съ които сж вързали по-рано палцитѣ на нозѣтѣ. Като се върнатъ отъ градината въ къщи, насѣдватъ на възглавници около трапезата. Но прѣди да захванатъ да ядатъ, женитѣ, мжжетѣ и

дѣцата по редъ предатъ на вретено по малко
вълна. Изпреденото се овива на вѣнецъ и
се слага заранѣта на кошера. „за да се ови-
ватъ пчелитѣ все наоколо, да не бѣгатъ“.
Като пиятъ блага женска ракия, единъ отъ
домашнитѣ, който е орачъ. става, взима отъ
палешника, слага отгорѣ огънь и тамянъ, за-
лѣпя отъ страна запалена вошеница и кади
трапезата до три пѣти, карайки отъ дѣсно
на лѣво. До като кади, една жена взима отъ
палешника по-голѣмата бучка тамяна, да се
намира за *кадия* Палешникътъ съ огъня се
оставя на страна и, като се накадятъ, гледатъ
дали е останало живъ вѣгленъ или не: ако
вѣгленътъ е станалъ на пепель, било на добро,
ако е угасналъ и станалъ черъ, било на зло.

Оня, що е кадилъ, взима погачата, прѣви
три поклона съ нея и три пѣти казва: „Ела
Св. Богородице да вечеряме!“ И си съда на
мѣстото. Другъ човѣкъ взима колака отъ
Игнаждень и дава дѣлъ на всѣкиго; взима
погачата, и пакъ дава дѣлъ по 2 парчета на
всѣкиго: едно парче за късметъ отъ Бога, а
друго съ наричане за всѣкиго: „Тебѣ давамъ
воловетѣ“, „Тебѣ давамъ конетѣ“, и т. н.,
като на дѣцата, за смѣхъ се обричатъ па-
тенца, гжсета или пилци. Захващатъ да веч-
рятъ. Първиятъ залъкъ всѣки оставя прѣдъ
себе си, и заранѣта го дава на добитѣка.
Която е мома пѣкъ, скрива го и спи прѣзъ

нощта съ него. Ако сънува, че го яде съ нѣкой момъкъ, вѣрва, че тогава ще вземе за мъжъ. Най напрѣдъ гребватъ съ лъжица огъ чесновия лукъ и си натриватъ съ него дланитѣ на рѣцѣтѣ. „да не ги гази зло“, послѣ кусватъ огъ него и захващатъ да ядатъ какъ вото обичатъ. До като ядатъ, ни единъ не става. и като се наядатъ всички ставатъ наедно. „за да се измѣнятъ яйцата подъ квачката наедно и да не се прѣскагъ пчелитѣ, кокошкитѣ и пилетата“. По изключение става само домакинътъ, за да походи навѣденъ почти до земята, та „класоветѣ на нивата да бждатъ прѣзъ лѣтото наведени и пълни съ жито“. Като се наядатъ, домакинътъ дава на всѣкиго орѣхи, да си види всѣки късметя: ако ядката е здрава, ще е здравъ човѣкъ; ако е изгнила или лоша, ще болѣдува. Една цѣла ядка оставятъ „за Св. Богородица“ при другитѣ нѣща, спастрени тая вечеръ за лѣкъ.

Като свършатъ, всички ставатъ отведенъжъ, послѣ всѣки си търка рѣцѣтѣ съ пѣсъка, що е въ паничето до трапезата, „за да носятъ кокошкитѣ яйца“, и се мажи съ чесновия лукъ огъ трапезата задъ ушитѣ и подъ мишницитѣ, та кога види прѣзъ гондината боленъ човѣкъ, да се пипни тамъ и да помириши прѣститѣ си, „за да не го лови тая болестъ“. Тогава, като се вдигне

трапезата, дѣцата-се търкалят по сламата, и все на една страна, „за да полегне и житото така“. Послѣ дирятъ изъ сламата житни зърна, и колкото намѣрятъ, толкова кила щѣли да овършеятъ на гумното (килото има 600 оки). Тия зърна се парятъ и се турятъ въ сѣмето, когато оратъ и сѣятъ на нива, или се пускатъ при вършене на гумното, за обилие. Сламата постилатъ за спане на цѣлата челедь. На зараньта отъ нея овиватъ вѣнци, които слагатъ по плодовититѣ дървета, а останалото пазятъ за Гьоргьовдень. Вечеръта срѣщу Гьоргьовдень, именно, изнасятъ тая слама на нѣкое високо мѣсто въ нивитѣ, и тамъ я запалватъ да изгори. Вѣрва се, че до кждѣто се види пламъкътъ отъ огъня, толкова далечъ прѣзъ лѣтото нѣма да бие и градъ.

На Бѣдни вечеръ цѣла нощъ не гасятъ огъня; всѣки донася по едно дърво на огнището, за да гори до сутриньта и „да е видѣло на св. Богородица“. Колкото на зараньта остане отъ дървото, правятъ отъ него заглавки на ралото, та да не вали градъ, кога се оре съ това рало.

Зараньта на „Голѣма Коледа“ всѣки гледа да му дойде у дома и въ къщи най-напрѣдъ момиче или млада жена, та агнетата да бждатъ все женски; ако ли влѣзе

момче, не го обичатъ, защото агнетата щѣли да бждатъ мъжки. Още прѣди изгрѣвъ слънце домакинята взима паничето съ пѣсѣка и вретеното, които сж бали вечеръта при трапезата, и ги занася прѣдъ кочината; тамъ тя хвърля пѣсѣка, обмотава нишката отъ вретеното и заобикаля съ нея кочината, като бодва вътрѣ и самото вретено. Сутринъта всѣки се облажава съ по една мръвка печено врабче, що сж ловили прѣзъ коледнитѣ пости, за да бждатъ леки прѣзъ годината като врабче. Послѣ принасятъ обѣда. Най напрѣдъ пиятъ блага ракия, при което по-младитѣ, като поематъ да пиятъ, цѣлуватъ ржка на по-старитѣ около трапезата: хващатъ съ двѣ ржцѣ ржката, която ще цѣлуватъ, и я цѣлуватъ съ устни, съ чело (слагатъ ржката на челото си) и пакъ съ устни. Сетнѣ ядатъ, пиятъ вино и пѣятъ пѣсни „на коледа“.

Тия пѣсни се пѣятъ най-често на Бъдни вечеръ, и то отъ група момци *коледари* или *коледжани*. Още щомъ настѣпятъ коледнитѣ пости, а по нѣкъдѣ и къмъ Игнажденъ, събиратъ се до 30 – 40 души пѣвци, за да разучватъ една вечеръ въ една къща, друга вечеръ въ друга къща, по нѣкога и въ училището при черкова, старитѣ пѣсни. Намиратъ се между ергенитѣ и млади мъже, които желаятъ да *коледуватъ*. Послѣ всички коледари се раздѣлятъ на *чети* отъ десетина

души, всѣка отъ които ще ходи изъ особена махала на селото. Четата се състои отъ 1 старецъ, 1 баба, 1 гайдаръ, 1 трохоберъ и 4 пѣвче. Старецътъ е главатаръ и води четата. Той обува широки чешире (шалвари), накача звънци по лактитѣ на рѣцѣтъ си и взима единъ дървенъ топузъ съ дълга дрѣжка. Бабата се облича съ съвсѣмъ инакви дрехи, нежели мѣстната носия, но като невѣста, окичена съ цвѣтя. Тя се върти около стареца, за да я брани отъ коледаритѣ, които я закачатъ. По нѣкога тя не се покорява на стареца, и той я наказва съ топуза си. Помни се, че прѣди 70 години единъ старецъ убилъ „на шега“ една баба, като я цапналъ по челото. Бабата се прѣсирова на булка, на стара жена, на болна, за да прави смѣхъ. Гайдарътъ свири на гайда. Трохоберътъ носи торба, да събира колацитѣ. Тая служба се смѣта най-долня и най-неприятна, и на нея остава оня, които, като мѣрятъ по редъ тоягата на стареца, хване послѣденъ горния край. За подбивъ, трохобера наричатъ и магаре. Осзѣнъ тия лица и четирмата пѣвци, които двама по двама пѣятъ и отпѣватъ (повтарятъ), навѣртатъ се двама трима като мечки (котки): тѣ подражаватъ на котешкото мяукане, за да извикатъ домакина и да разсмиватъ.

Като разучатъ пѣснитѣ, коледаритѣ трѣватъ да пѣятъ на 24, 25, 26 и 27 декември.

изреждайки кѣща по кѣща махалата или се-
лото. Най-напрѣдъ пѣятъ въ кѣщата на ста-
реца, и то обикновено тая пѣсень, която е бла-
гопожелание за имотъ и честъ и прѣдставя
домакина като посрѣщачъ на младия Богъ и
на коледаритѣ :

Ти Петре, ти джелепине!
Самси се Господь покани,
У васъ на гости да дойде;
Можешъ ли Бога посрѣщна,
Имашъ ли платно свилено,
Бито, набито, наткано,
И по кенаре златено,
Та млада Бога да свалишъ,
На рѣцѣ да го прихванешъ,
Посгелка да му постелишъ,
И благо да го погостишъ,
Погостишъ, вино напоишъ?
Боляринъ Петъръ говори:
Я имамъ всичко готово,
Салъ току Господь да дѣйде!
Я имамъ платно свилено,
Ситно набито, наткано,
И по срѣдата шарено;
И още имамъ въ дворове,
До три зимници съ ракия,
Четвърти съ вино червено,
Деветъ обора съ говеда,
И още деветъ съ овчици.

По други мѣста въ западна Бѣлгария,
напр. въ Врачанско, тая пѣсенъ се пѣе по-
пълно тѣй:

Станенине, господине,
Господине, болярине!
Богъ се кани да ти дойде,
И възъ Бога сборъ ангели,
Можъ ли Бога да посрѣщнешъ,
Да посрѣщнешъ, да нагостишъ?
Отговаря старъ старейо:
Мога, мога, — добрѣ дошелъ,
Добрѣ дошелъ, нека дойде!
Далъ ми Господь, та си имамъ
Три сѣрпии*) все пшеница
А четвърта загария,
Загария чернокласка;
Далъ ми Господь три зимника,
Три зимника, деветъ бѣчви,
Деветъ бѣчви руйно вино,
А десета башъ ракия,
Съ тая блага медовина;
Далъ ми Господь, та си имамъ
Триста трѣнки**) съсъ пчелици,
Съсъ пчелици все лѣвашки***);
Далъ ми Господь три обора,
Три обора сиво стадо,

*) Сѣрпия -- житница, хамбаръ.

**) Трѣнка -- кошарище съ пчели.

***) Лѣвашки -- лѣвокрилки.

А четвърто сиви юнци;
 Далъ ми Господъ три конярки,
 Три конярки врани коне;
 Далъ ми Господъ до три крила
 До три крила бѣли овци,
 А четвърта вакли овни;
 Далъ ми Господъ деветъ синка,
 Деветъ синка, деветъ снахи,
 А десета млада булка:
 Тѣ ще Бога да причакатъ,
 Да причакатъ, да нагостятъ,
 Да нагостятъ, да напоятъ,
 И възъ Бога сборъ ангели,
 Още млади коледари. —
 Колко звѣзди по небето
 Толко здраве въ тая къща!
 Тебѣ пѣемъ, станенине,
 Тебѣ пѣемъ, Бога славимъ!

Като влѣзатъ въ къщи, коледаритѣ каз-
 ватъ: „Добро утро, домакине!“ Старецътъ из-
 дава заповѣдъ да насѣднатъ всички и да поч-
 натъ пѣснитѣ.

Изпѣватъ най напредъ пѣсень на дома-
 кина, послѣ на домакинята, на първия синъ,
 на първата дъщеря и т. н. За всѣки членъ
 на челедъта има и особена пѣсень; пѣс-
 нитѣ сж особени и споредъ занаята на ли-
 цето (овчаръ, козаръ, коняръ, пчеларъ, полъ,

учитель, кръчмарь и пр.). Всѣха пѣсенъ за
мѣжъ и мѣжко започва съ :

Станенине, господине,
Тебѣ пѣемъ, домакине,
Добри сме ти гости дошли,
Добъръ сме ти гласъ донели!
И завършва се :

Станенине, господине,
Тебѣ пѣемъ, младо момче!

Вмѣсто „младо момче“ се поставя, споредъ случая, „младо дѣте“, и т. н. За жетскитѣ членове пѣсенъта започва пакъ тъй, но завършва съ :

Станенине, господине,
И ти жена, младо булче!

Или : „ти жена, домакино“, „и ти жена, малка моме“, и т. н

Домакинътъ има право да опрѣдѣля реда не пѣснитѣ и да иска да му изпѣятъ и други коледни пѣсни. Като завършатъ, пѣвцитѣ казватъ :

Отъ Бога ти много здраве,
Отъ насъ малко веселбица!

Като спратъ пѣснитѣ, гайдарътъ почва да свири, а старецътъ и бабата играятъ прѣдъ всѣки членъ на челедъта, за което

имъ се дава и награда. Домакинътъ рече: „Ще ми играете и на агнетата!“ И тѣ захващатъ да се кълчатъ, да скачатъ, да се прѣгръщатъ. Домакинътъ се спусне да хване бабата, а старецътъ се разсърди и отива съ топуза си върху него, ужъ като да го ударя; послѣ старецътъ дума: „Нашъ домакинъ лошъ“ и тръгва да си излиза, а домакинътъ го стобрява: „Ела дѣдо, не сърди се де, ела, ела!“ И старецътъ се вѣрне, и заиграе пакъ съ бабата. Послѣ бие съ топуза по земята, по тавана, вдигне прахъ и вика: „У, у, станете! Добро утро, станете! Дѣдо иде отъ Цариградъ, дѣдо пѣтъ пѣтува, дѣдо войска води, дѣдо иска пексиметъ, да нахрани моята ордія!“ Домакинътъ донесе колаци и ги навира на дръжката на топуза, която старецътъ държи изправена нагорѣ. Старецътъ рече: „Еле що има на тавана!“ Домакинътъ погледне нагорѣ, и старецътъ изсипе колацитѣ въ дисагигѣ, които трохоберътъ държи отворени задъ него. Послѣ старецътъ иска още колаци, удря и мушка домакина съ топуза и кълне съ тънъкъ гласъ: „Тако ми слама!“ Даватъ му други колаци. Тогава той поиграва малко съ бабата и почва да благославя:

Овая колачина,
Коя го сѣяла — она се смѣяла,

Коя го мѣсила — она се подносила,
 Като лисица хитриньомъ,
 Като вълка скочиньомъ.

Сваля капата си за пари, и домакинътъ спуща нѣщо вжтрѣ. Но старецътъ е недоволенъ и кълне: „Тако ми слама, ти не си далъ нищо! И азъ сакамъ ордия да храня!“ Домакинътъ му дава още 10—20 пари. Старецътъ вика тогава: „У, ела бабо, нашъ домакинъ дари ни сребро и злато, дарилъ го Господъ здраве и животъ, късметъ и берекетъ, добри волове, добри коньове, добри синове, търлашъ овци, търлашъ кози! Богъ да го дари, нашъ стопанина, да излѣзе на висока дѣла, дѣка се дѣли сребро и злато, медъ и масло!...“ А къмъ бабата старецътъ казва: „Ела бабо, да видимъ що си дари нашъ станенинъ. Ако е злато — злато му се лѣло, лѣло и ковало, като водица подъ воденица, като водата по Витоша, по високитѣ скали...“

Тая благословия (наричана още *слава* или *четмо*) се казва извънмѣрно бърже, и тя образува завършекъ на посѣщението.

Въ Кюстендилско празнуватъ прѣди Коледа особено Св. Ана, „Анино звчѣгѣ“ (зачатие), на 9 декември. Тогава гледатъ какъвъ човѣкъ ще „полази“ утриньта кѣщата, добъръ или лошъ, и споредъ него сѣдятъ

какво ще бжде щастието прѣзъ цѣла година. Освѣнъ това, вардятъ се тогава отъ магии, отъ обирание млѣкото на крави и овци. На 24. декември женитѣ хранятъ три пѣти кокошкитѣ съ вайчево ходене, за да носятъ яйца прѣзъ годината; освѣнъ това, заобикалятъ ги съ вѣже, за да се завръщатъ всѣкога въ кѣщи, кога сѣ изъ махалата. Жената, която готви и мѣси, не хваща цѣль день съ рѣцѣ никакво дърво, за да не се хващатъ пчелитѣ лѣтѣ по дърветата. На Бѣдни вечеръ кладятъ голѣмъ огънь и турятъ да гори цѣла нощъ голѣмо дърво, наречено *прѣкладникъ*. Кога да внасятъ това дърво въ кѣщи, най-стариятъ го търкаля къмъ огнището и дума: „Добъръ вечеръ, дошелъ Бѣдни вечеръ, повалила се годината съ дѣчица, съ прасенца, съ ждребчета, съ телета, съ млади агненца, яренца и пиленца“. Всички казватъ: „Аминъ“. Като турятъ прѣкладника на огнището, най-старата жена въ кѣщи прѣска съ жито дървата на огъня. „за да бжде годината изобилна“.

Голѣмиятъ хлѣбъ, що слагатъ вечеръта на трапезата, наричатъ *бѣднякъ*; на него рисуватъ съ тѣсто фигури споредъ занаята на домакина. Ако е той напр. шивачъ, правятъ игла, напрѣстникъ, ножици, и т. н.; ако е орачъ — волове и рало. Прѣди да седнатъ да вечерятъ, най-стариятъ въ кѣщата взима наредената трапеза на глава, излиза, заоби-

каля три пѣти кѣщата, добитѣка и кошеритѣ, и, като ходи, на три мѣста сѣда и говори съ високъ гласъ: „Ела, Боже, да вечеряме, до-несли сме ти вечеря да вечеряшъ“. После прибавя: „Ела и ти, облаче, да вечеряшъ, сега те викаме да вечеряшъ, а на лѣто очи да ти не виждамъ, иди у пуста гора при диви звѣрове, дѣка пѣтель не пѣе, дѣка агне не блѣе“, и пр. Подиръ него заобикаля пѣкъ едно дѣте или мома, която прѣска съ просо по всички страни и казва: „Кой може да изброи тия зърна, той ще може да ни учи-ни магия“. Догдѣ вечерятъ, ако кихне нѣкой, даряватъ го съ нѣщо, или му обѣщаватъ закъсметъ нѣщо. Ако има мома за женене, изкарватъ я вънъ, за да чуе отъ коя страна най-напрѣдъ ще залаятъ кучетата. Отъ гдѣто се чуе лай, отъ тамъ тя вѣрва, че ще дойде женихътъ ѝ. Ако небето тая нощъ е ясно и звѣздитѣ блѣщатъ, годината ще бѣде изобилна; ако ли е облачно, нѣма да е изобилна. На 25. декември който се събуди най-рано, излиза вънъ и, като вземе шумка или клонче, връща се и поздравява всички съ: „Добро утро, дошелъ Божиць!“ и хвърля шумката на огнището. — Отъ третия день на Коледа до Ивановдень ходятъ т. н. джамаларе: дружина момци, облѣченн съ лисичи кожи, накачени съ звънци, съ дървени маски на лицето, съ саби отъ дърво и топузи въ

рѣцѣ и пр. Другадѣ, и най-често, тия шествия ставатъ на Сирни понедѣлникъ.

Въ Прилѣпско и Охридско срѣщу 24. декември дѣцата се вдигатъ около полунощъ и прѣзъ цѣлия день (той се казва *Коледа*, а 25. декември *Божичъ*) ходятъ отъ къща на къща съ едно *колендарче*, или *клюкалче*, вързано на поясъ съ бѣлъ и червенъ конецъ. Колендарчето е дрѣвце, издѣлано съ четири жгли и нашарено съ рѣзки; на него се надяватъ колачетата. Ходейки, дѣцата „клюкатъ“ да имъ отворятъ и пѣятъ:

Сива, сива голѣбица,
Кждѣ си се осивила?
Тамо горѣ на бѣлъ Дунавъ.
Що имаше, що нѣмаше?
Злата чаша иконата,
Божикъ ми е на небеси,
Слава му е по ся земя.

На дѣцата даватъ орѣхи, кестени, бадеми. Вечертъта (*бѣдникъ*) на огъня се туря голѣмъ пѣнь, да гори цѣла нощъ; той се казва *бѣдникомъ*. Никой не лѣга да спи, и всички чакатъ да удари клепалото на черква, за да идатъ тамъ. На Бѣдникъ се опитва щастieto, като се турятъ житни зърна на голо на тухлитѣ въ огъня и се гледа, колко високо ще подскочи надутото и цѣвнало зърно. Кол-

кото по-високо рипа зърното, толкова по-
дълго ще живѣе оня, що го е поставилъ.
Прѣди да сж вечеряли, запалятъ по една
свѣщъ на яслитѣ, на роговетѣ на воловетѣ и
биволитѣ, на самаритѣ на конетѣ и магаре-
тата, на плуга и на стожера въ гумното.

Въ Ксантийско вѣрватъ, че отъ Коледа
до Водици, щомъ се смрачи и дордѣ пропѣятъ
първи пѣтли, ходятъ зли духове, поганчета
и калаканзери, които носятъ болесѣ и смъртъ
за тогова, когото срѣщнатъ. На Бѣдни ве-
черъ горятъ цѣла нощъ пѣнове, нар бѣдници.
Тогава турятъ въ огъня дрѣнови пѣпки, като
наричатъ за всѣкиго по една и гадаятъ за
здраве споредъ това, дали се пуква и се раз-
творя, или веднага съ хвѣрлянето почва да
гори. Вѣрва се, че срѣщу Коледа и Водици
небето се разтваряло и ставало видѣлина на
всѣкждѣ и всички дървета и планини навож-
дали върховетѣ си надолѣ, да се поклонятъ
Богу. Който види това, каквото и да поиска
отъ Бога, дава му се. Посрѣдъ нощъ дѣцата
ходятъ отъ къща на къща за коледуване и
събиратъ колачета, пари и др.

Въ Пловдивско на Бѣдни вечеръ слагатъ
на трапезата всичко, както въ Софийско, съ
тая разлика, че пѣсъка вадятъ съ котленца
отъ рѣката, когато се стѣмни, и пазятъ да се
не проговори. Пѣсъкътъ значалъ размножа-
ване на храна, хора и добитѣкъ, затова на-

ричатъ: „Колкото пѣсъкъ, толкова врѣсъкъ“ и го хвърлятъ послѣ край хамбаритѣ. Голѣмиятъ пѣнь, що гори и тлѣе цѣла нощъ, се нар. *бѣдникъ*. Пази го цѣла нощъ едно дѣте, и щомъ то чуе първи пѣтли излиза на прага и три пѣти изпѣва: „Кукуригу! Тебѣ къклицата и главнята, а намъ чистата загария!“ Все за това, прѣди да си легнатъ, другитѣ удрятъ три пѣти бѣдника съ машата и казватъ сѣщото.

Въ Хасково на Бѣдни вечеръ ходятъ коледари, да пѣятъ пѣсни по къщата, гдѣто сѣ събрани по-вече гости и е приготвена за тѣхъ трапеза. Пѣснитѣ се разучватъ въ течение на цѣлитѣ пости, въ нѣкоя нарочно отредена стая. Всѣка отъ тѣхъ завършва съ пожеланието:

Тебѣ пѣемъ домакинью,
Тебѣ пѣемъ, Бога славимъ,
Отъ Бога ти много здраве!
Колко здравецъ по планина,
Толкозъ здраве въ тази къща,
Въ тази къща, въ тазъ градина,
Отъ Коледо, мой Коледо!

Като приема кравая, при изпращане на коледаритѣ, главатарьтъ на *тайфата* пѣвци казва слѣднитѣ *слова*:

„Скочете момчета, подскочете, че сме дошли на нашъ болеринъ въ годината вед-

нѣжъ, та ни дарба подари виенъ кравай, та му се злато и сребро лѣло и прѣлѣло“.

„Това ако му е малко, далъ му Господъ синове и щерки, та се носили и подносили, като царъ съ войска, като паунъ по весело, като риба по бързей, като еленъ възъ планина и като шума въ гора“.

„Далъ му Господъ до два вола, като два сиви тѣлжби; по небето хвъркали, по земята орали, та наорали на голѣми ниви чести голѣми кръсци, на хармани голѣми сорове, а житница пълна съ желта пшеница. — Речете момчета: Аминъ!“.

И съ думитѣ „прощавайте“, коледаритѣ напускатъ къщата. По пѣтя тѣ пѣятъ особени *пѣтни пѣсни*, които не сѣ сѣщитѣ, като ония величални за отдѣлнитѣ лица.

Въ българскитѣ села на крайната източна Тракия, около Чаталджа, коледаритѣ разучватъ своитѣ пѣсни въ течение на три недѣли, събрани въ селската кръчма. Тамъ около по опитнитѣ се насъбиратъ „аджамитѣ“ и, като пиятъ вино и ракия, повтарятъ старитѣ 12 пѣсни, назначени за мома, момъкъ, дѣте, жененъ човѣкъ, домакиня и пр. Каго изпѣятъ пѣснитѣ на Бѣдни вечеръ въ всѣка къща, на край главатарѣтъ, нареченъ *попъ*, казва своята молитва (слава).

Въ Бургазко и Варненско на Игнаждень думатъ *Полъзовъ* день. Който сутринь седне, за да седнатъ и мѣтятъ кокошкитѣ пиленца. Ако *полъзникътъ* не седне, кокошкитѣ нѣма да мѣтятъ, или пѣкъ и да мѣтятъ, яйцата оставатъ запъртъци. За това колкото влѣзлиятъ и да бърза, той трѣбва непрѣмѣнно да почака, докато му опукатъ въ огъня кукурузъ. И тогава гледатъ: ако зърната сгнатъ по вече патлаци, пилетата ще бѣдатъ пѣтлета; ако ли не, ярки. Прибѣгва се често и до такива хитрости:

„Една година“, разказва Митьо Томевъ отъ с. Ботево, Добричка околия, „рано сутриньта на Игнаждень, незнамъ по каква работа, отидохъ у дѣдо Гроздеви, и ги заплѣзохъ. Е, ще се случи нея година да се изведатъ много пилета. На слѣдната година баба Кръстина каза на дѣдо Грозде: — Дѣдо, зорѣ да се наречешъ за нѣкаква работа и да позикашъ Мите, да дойде да ни заплѣзи, защото онази година отъ негова късметъ ли бѣше, не знамъ, ама много хубаво ми мѣтиха кокошкитѣ. — Една вечеръ дѣдо Грозде дойде у дома и ми каза: — Митьо, зорѣ рано да си земнешъ пушка та и да дойдешъ у дома, че да идемъ да убиемъ нѣкоя дива свиня за Коледа. — Сутриньта рано станахъ азъ, стѣгнахъ се. взехъ

си пушката и отидохъ у тѣхъ. Чакъ тогази ми казаха, за какво сѣ ме викали. Еле пих ме по една, по двѣ чаши ракия, поприказахме си, че си отидохъ у дома.“

Освѣнъ това, който отъ кѣщи излѣзе най-рано, взима на връщане малко слама, слага я до огнището, сѣда отгорѣ ѝ и захваща да куткудечи като кокошка, кога снася яйца. Жени и моми гледатъ тоя день да сѣ мотовилкитѣ имъ „облѣчени“, за да спори въ работата имъ прѣзъ годината; затова единъ день по-рано намотаватъ прежда на мотовилката.

Все на Игнаждень коледаритѣ пѣвци си избиратъ единъ *станеникъ*, т. е. домакинъ, въ чиято кѣща ще разучватъ пѣснитѣ. Него тѣ поканватъ съ бѣклица, и ако той приеме, напива отъ нея вино; ако ли не, извинява се и обажда причинитѣ на отказа.

Пѣвцитѣ се раздѣлятъ на *куди* (дружини) и, прѣмѣнени въ най-новитѣ си дрехи, изхождатъ вечеръта срѣщу Коледа цѣлото село, като пѣятъ около 40 различни пѣсни, всѣка една съ специално назначение. Първата се пѣе, като се дойде до вратата и прѣди да се влѣзе въ кѣщи:

Стани ми, станенине,
Млади ни господине!

Кравитѣ се изтелиха
 Се теленца виторози,
 Овцетѣ се изягниха
 Се агънца ваклошати,
 Козитѣ се изкозиха
 Се яренца правороги,
 Кобили се изкончиха
 Се кончета златогриви.
 Ко си съненъ, буденъ бѣди,
 Ко си пьянъ, таврязъ бѣди!

Въ Търновско на Игнаждень домакинята
 се събужда по-рано и сѣе върху заспалитѣ
 ечемикъ и лимецъ изъ едно решето, като
 казва: „Въ тази къща да се родятъ тази
 година много кокошки, патки, пуйки, гъски,
 кончета, телета,“ и т. н. Послѣ всички въ къ-
 щии се събуждатъ прѣди слънце и излизатъ
 навънъ, събиратъ трѣски и ги внасятъ въ
 къщи да мѣтятъ отгорѣ имъ. На тия трѣс-
 ки слагатъ храна за кокошкитѣ, за „да се
 въдятъ като трѣски“. На Бѣдни вечеръ ду-
 матъ и *каденъ вечеръ*, защото тогава се кади
 всичко, като се сложи огънь и тамянъ на
 смежа. Хлѣбътъ, който се мѣси за вечеря, като
 се рисува отгорѣ му кръстъ, се нар. *богови-*
ца. Догдѣ не пропѣятъ първи пѣтли, никой
 не излиза нощѣ, защото имало *караконджов-*
ци, които възсѣдали хората и ги карали по
 вода. Днитѣ отъ Коледа до Богоявление се

нар. мръсни (или погани) дни, защото тогава се яде блажно (мръсно). Въ тия дни женит не ператъ и не къпятъ дѣцата си.

Въ сѣверна Добруджа Коледа се празнува по сѣщия начинъ. Между многото други пѣсни ето само една, твърдѣ оригинална, която записахме въ голѣмото село Черна:

Ръшета се старъ старнину,
 Станенине, господине,
 Сутрумъ рано, та въ недѣля,
 Съсъ метлица босилкова,
 Да размита на широко,
 На широко ѝ на високо;
 И постила все постелки,
 Все постелки копринени;
 И нарежда все столовца,
 Все столовца маламяни;
 И налага все главнички,
 Все главнички позлатени;
 Че му идатъ добри гости,
 Добри гости — самси Господь,
 Самси Господь на суръ еленъ;
 По-подиръ иде Божа майка,
 Божа майка на кошута,
 На кошута бѣлоблада;
 По-подиръ иде Свети Иванъ,
 Свети Иванъ на гълѣба,
 На гълѣба златомкрилца,

Златомкрилца, сребромуста;
 По-подиръ иде Свети Герги
 Съ негова си добра коня,
 Въ ржка държи тънъкъ мождракъ,
 На мождрако мряна риба,
 Присрѣщна ги Светъ Никола,
 Светъ Никола на сокола,
 На сокола златомнога,
 Че му отзе мряна риба,
 Наготви я деветъ манджи,
 Деветъ манджи, три корбаня;
 Нарече го корбанъ да е,
 Корбанъ да е Светъ Николовъ.
 Наздраве ти, старъ старнино!

Най-сетнѣ коледнитѣ обичаи и пѣсни се
 пазятъ и между българитѣ, прѣселени въ Бе-
 сарабия и южна Русия. Къщата, въ която пѣв-
 щитѣ разучаватъ пѣснитѣ си, се казва *коле-*
дорница, а прѣдводителътъ на четата *стане-*
никъ. Като примѣръ за пѣснитѣ може да
 служи тая за малка мома:

Мела ѝ мома равни двори,
 Съсъ китчица босилкова,
 Съсъ вѣйчица стратулова,
 По ризица копринена:
 По поли ѝ дребни звѣзди,
 По ржавъ денизица *)

На плещи ѝ ясенъ мѣсецъ,
На лице ѝ ясно слънце.
Дѣ я съгледа змей огнянецъ,
Отъ планина, отъ пещера,
Та се спусна въ тъменъ облакъ,
Че си кацна у момини,
У момини равни дзори,
Равни двори чемширъ порти,
Че на мома отговаря:
Дѣ си взела тънка риза,
Тънка риза копринена? . . .
Отговаря малка мома:
Га ме питащъ, да ти кажа;
Бавила съмъ млади Бога,
Дарила ме ѝ Божа майка,
Дарила ме ѝ тънка риза,
Тънка риза копринена. . .

Нова година

Съмва се. Денътъ начина —
 Първиятъ на тазъ година.
 Чудна тишина разляна
 Вънъ на улицата глуха,
 Светикралската камбана
 Радостно тресе въздуха.
 Тя гърми днесъ друго-яче,
 Сѣкашъ дума: „Многа лѣта!“
 Кой тамъ тропа? — Сурковачи!
 — Влазяйте, момчета!...

Влѣзте и ме поздравете!
 Влѣзте и ми извѣстете
 Бога въвъ лъжата свѣтска,
 Озарете ме съ лжчата
 На светата радостъ дѣтска...

Съ такива думи посрѣща Нова Година
 нашиятъ поетъ Иванъ Вазовъ, давайки из-
 разъ на едно тържествено настроение, което
 владѣе у всички, у млади и у стари, на тоя
 день. Слѣдъ полунощъ и особено на ранина
 дѣцата наистина крачатъ прѣзъ снѣга и су-

суровакатъ отъ къща въ къща съ своитѣ дрѣ-
нови вѣйки, овити въ пѣстра хартия. Тѣ
удрятъ всички хора по гърба и пѣятъ:

Сурва, сурва година,
Весела година,
Зеленъ класъ на нива,
Голѣмъ гроздъ на лозе,
Жълтъ мамулъ на лѣса,
Червена ябълка въ градина,
Пълна къща съ коприна,
Живо и здраво до година,
До година, до амина!

Даряватъ ги пари, орѣхи и др. нѣща
за ядене. Освѣнъ това, въ Родопско и други
мѣста домакинята утринята, прѣди черкова,
ще суровака съ дрѣнова прѣчка всички до-
битѣкъ, за „да бѣде здравъ и плодороденъ
прѣзъ годината“; ако има малко дѣте, пеле-
наче, и него ще суровака. По нѣкои мѣста
пѣкъ най-стариятъ, като се събуди прѣвъ,
ще взема рѣжена и ще суровака съ него
всички заспали по редъ, удряйки излеко съ
думитѣ: „Сурва, сурва година!“. Така всички
ставатъ „здрави като желѣзо“.

Въ Охридско дѣцата, що ходятъ да
суровакатъ, се наричатъ *василичари*, а сур-
вачницитѣ имъ — *василичарки*. Като влѣ-
затъ въ къщи. тѣ бъркатъ огъня съ прѣч-
китѣ и казватъ: „Колко искри, толко щерки;

колко клинци, толко синци (синове)". По нѣкои села ходятъ момци василичари, прѣоблѣчени и маскирани като по Сирни Заговѣзни.

Въ Панагюрско момчето, което първо стане заранѣта, излиза навънъ, взима суровакницата и пшеница, поржсва заспалитѣ три пѣти и казва: „Тука радостъ и Св. Василь“. А съ суровакницата удря всички по три пѣти, като захване отъ иконата.

Тоя день се точи *млинъ*, *топейница* или *пита*, въ която слагатъ сребърна монета и дрѣнови пѣпки, за щастие на тогова, който ги намѣри.

Срѣщу Нова Година става опитване на щастieto, както на Енѣовденъ, съ наричане прѣстенитѣ. По нѣкждѣ пѣкъ, слѣдъ вечеря, всички откъсватъ по единъ листъ брѣшлянъ, навържатъ го съ различни конци, за да се знае кой на кого е, и го оставятъ въ една паница съ вода, да прѣнощува. Заранѣта гледатъ: на когото листътъ е веселъ, щѣлъ да бѣде здравъ прѣзь годината, а на когото е повѣхналъ, щѣлъ да се разболѣе или да умре. Или пѣкъ, въ кѣшитѣ на градинари, разрѣзватъ една глава лукъ на 12 люспи, наречени за 12-тѣ мѣсеци на годината, и въ всѣка слагатъ по малко соль. Послѣ ги оставятъ да нощуватъ на открито, „на звѣз-

дитѣ, и гледатъ заранѣта, въ коя люсна
 солѣта се е стопила и въ коя не. Споредъ
 това сѣдятъ, кой мѣсець ще бѣде дѣждо-
 витъ и кой суша (суша при нестопената солѣ).
 Или поставятъ момитѣ двѣ листа отъ чем-
 ширъ на сухо огнище и гледатъ, дали, като
 се завъртатъ отъ горещината, листата ще се
 събератъ или не. Сбирането значи, че момата
 ще се ожени за момѣка, когото си е нарекла.
 Тая вечеръ ядатъ главата на прасето и
 пача.

На самата Нова Година, вечерѣта срѣщу
 Св. Силвестри (2. януари), ергенитѣ се раз-
 дѣлятъ на нѣколко дружини и трѣгватъ да
 ринатъ на добитѣка. Стопанитѣ слагатъ въ
 яслитѣ бѣклици съ вино, по нѣкѣждѣ и млинъ
 въ тепсии, а ергенитѣ ядатъ за здравето на
 добитѣка. Като почистятъ оборитѣ прѣзъ
 нощѣта, риначитѣ се разотиватъ, а на за-
 ранѣта се събиратъ пакъ и, съ байракъ на
 чело, съ цигулка, викове, скачане и гърмежи,
 отиватъ на хорото и се хващатъ да игра-
 ятъ, като забиватъ байрака на срѣдѣ.

На Богоявление или Водици (6. януари)
 ергени и моми ходятъ на едно по именници,
 и всѣки носи съ себе си шише вода, отъ
 което плиска по главата и омива лицето на
 именника. Заранѣта всѣки домакинъ взима
 домашнитѣ икони, кръстоветѣ и емежа и

ги омива съ едно камъче соль на кладенеца или рѣката. Той казва: „Какъвто е бѣлъ емежътъ, такова да е бѣло житото.“ Вѣрва се, че ако замръзне китката на попа при потапяне въ водата на водосвета, годината ще бѣде хубава и плодородна. Който е недъгавъ или страда отъ нѣкоя лека болестъ, окъпва се съ дрехитѣ въ рѣката, за да оздравѣе. Много майки къпятъ и болнитѣ си дѣца. Отъ водата, гдѣто попътъ е хвърлилъ кръста („кръстена вода“), се пие на гладно сърдце за здраве, а нѣкои наливатъ въ прѣсола, виното, тригията и др., за да не се развалятъ.

Въ Охридъ спускатъ рано на езерото дъсчици съ запалени свѣщи, които вѣтърътъ отнася далечъ; въ дрезгавината тѣ блѣстятъ, като звѣзди по гладкото синьо равнище.

Сирни Заговѣзни и Кукери

Послѣдниятъ голѣмъ праздникъ на зимата сѣ Сирнитѣ Заговѣзни или Сирни Поклади. Съ тоя день се прѣкъсватъ и сватбитѣ за прѣзъ цѣло лѣто, за да почнатъ пакъ на есень.

Прѣзъ сирната недѣля се яде само сирене, млѣко, яйца, чиста масъ, риба и др. такива. Тогава всички роднини се „прощаватъ“, като по младитѣ отиватъ у по-старитѣ, синовеѣ и дѣщеритѣ у родителитѣ, кръстникѣтъ у кума, правятъ три метании (поклона), цѣлуватъ рѣка и казватъ: „прощавай!“ За това сирната недѣля се казва още *прощални заговѣзни*. При това ходене занася се на мѣжъ лимонъ, а на жена портокалъ; пожелаватъ се и „леки пости“ и „сладки заговѣзни.“

Слѣдъ вечеря почва обичаятъ *хамкане*. Той е весель, гдѣто има по-вече дѣца. Взиматъ едно парче халва, връзватъ го за конецъ, спуснатъ отъ тавана, и го въртятъ около трапезата. Веѣки, особено дѣцата, които

трѣбва да стоятъ съ рѣцѣ отъзади, се мѣчи да хване халвата съ уста. На други мѣста хамкатъ най-напрѣдъ бѣло варено яйце, послѣ сирене, по отдѣлно. Желтъкътъ отъ яйцето и сиренето се скѣтватъ послѣ за цѣръ противъ урочасване, дѣтски болести и болести на агнетата. Като си поначукатъ дѣцата зѣбитѣ и носоветѣ, отврѣзватъ нѣщата и подпалватъ конца, за да познаятъ дали ще живе наречениятъ дълго, или дали ще има по нареченото (жито, вино, овци и др.) плодородие, или дали ще се сбѣдне пожеланото (женитба за мома). Ако конецътъ изгори до горѣ, добро е; ако угасне по срѣдата, лошо е.

Срѣщу Сирни Заговѣзни натрупватъ дърва край селото и палятъ огньове, които се нар. *орада, гаро, орла, сирница, ламбадия*, и пр. Момцитѣ прѣскачатъ огъня, а момитѣ играятъ хоро наоколо. Освѣнъ това, запалватъ кошерище, намазано съ кагранъ или напълнено съ слама; или пѣкъ взиматъ едно разцѣпено на края дърво и затикватъ тамъ слама, която запалватъ и въртятъ. Тоя послѣдниятъ огънь се нар. *оратникъ, оледия, оруглица, самодивски огънь*, и пр.

Въ Родопитѣ и Източна Тракия знаятъ обичая *хвърляне чави* или *стрѣли*. На Месни Заговѣзни и особено на Сирнитѣ момцитѣ издѣлватъ отъ дивъ дрънъ или черъ клент

пръчки дебели до 1 см. и дълги до 10 см. подострятъ ги на края, останалата частъ правятъ плоска, нажбватъ я отстрани и послѣ я провалятъ по срѣдата, да прилича на сно-валка. При свършека на подострената частъ пробиватъ дупчица, а въ голѣмата дупка поставятъ „ушитѣ“, т. е. една дървена тънка тасмица, прѣгнута на двѣ. Тънка пръчка, заострѣна, се втиква въ дупчицата и се държи въ дѣсната ръка съ острия край на чавгата нагорѣ. Въ лѣвата ръка се държи еднакъса тояжка напръки. Когато нѣкой иска да хвърли чавгата, трѣбва да подемѣ тънката пръчка назадъ и, като я засили и удари о тоягата, да се отдѣли чавгата отъ пръчицата и да полети нагорѣ съ острия край напръдъ. Искусно хвърленитѣ чавги летятъ до 100 метра височина или отиватъ по-далечъ на дължина, така че хвърлени отъ опитенъ момъкъ, отъ нѣкоя височина извънъ село, достигатъ до насочената къща въ село. Нѣкои шарятъ ушитѣ съ червена боя, или пѣкъ ги намазватъ съ катранъ и ги подпалватъ на огъня, та като летятъ да описватъ свѣтла дъга прѣзъ нощта.

Това хвърляне чавги е било нѣкога въ Тракия по-обикнато. Тогава сж ходѣли съ магарета въ гората да товарятъ дивъ дрънъ и всѣки си правѣлъ по 40—50 чавги. По-неже хвърлянето не е лесна работа, за

него, сѣ се упражнявали още отъ деня на св. Атанаса. Всѣки гледалъ да се отличи на Заговѣзни и да прати най-далеко и на уреченото мѣсто чавгитѣ си. Наричали сѣ се, както и днесъ, за бащата, майката или любовницата на момъка. За момитѣ е особена гордостъ да паднатъ по-вече чавги въ двора имъ, затова на заранъта се правятъ точни издирвания, колко е получила всѣка. Оная, която събере дома много, се смѣта почетна за хубостъ и вредностъ, а другитѣ, които нѣматъ, оставатъ посрамени. При падането на чавгитѣ ставатъ често нещастия, защото тѣ подпалватъ нѣкоя сламена сграда или умѣрватъ, като криво хвърлени, нѣкого отъ близкостоещитѣ. За да се избѣгнатъ пожари, домашнитѣ приготвятъ още прѣзъ деня котли съ вода и изправятъ дългитѣ ритли по купитѣ съ слама, кошаритѣ и покривитѣ, за да се качватъ по тѣхъ и да гасятъ, ако нѣйдѣ пламне. Хвърлятъ се по купитѣ и намокрени чулове или вехти черги. — Въ Разложко хвърлянето на подпалени стрѣли отъ борова сърдцевина, натопени въ боровъ катранъ, става съ помощта на лѣжъ и тетива.

Срѣщу тоя обичай на момцитѣ стои обичаятъ *гора* на момитѣ. Въ срѣда, петъкъ и недѣля на сирната седмица момитѣ отъ всѣка махала се събиратъ рано въ тъмни зори и почватъ да пѣятъ особени пѣсни,

които не се пѣятъ други пѣтъ прѣзъ години ната. Най-напрѣдъ се пѣятъ провлѣчени скръбни пѣсни, които на всички, що ги слушатъ въ тъмната утринна зора, правятъ силно впечатление съ своята мелодичность. При изгрѣвване слънце дохождатъ и момцитѣ, и тогава започватъ хора, които траятъ дори до вечерта. Стари и млади се насъбиратъ наоколо и слѣдятъ пѣсни и игри, или се хващатъ сами на хорото, за да се изморятъ отъ бѣсна игра. Вѣрва се, че гората се правѣла като позивъ къмъ дърветата въ гората да се развиятъ и раззеленѣятъ. При играта пѣкъ трѣбвало да се клѣка и скача, за да ставалъ добъръ и да разцѣввалъ памукътъ.

Понедѣлникътъ слѣдъ Сирни Заговѣзници се казва *песи понедѣлникъ* или *чистъ понедѣлникъ*.

Прѣди зори ставатъ и изядатъ всичко блажно, останало отъ вечерта, „за да не ги хапѣли змиитѣ“, послѣ лѣгатъ и пакъ заспиватъ. Като се събудятъ, пазятъ да не запалятъ огънь и гледатъ внимателно, отъ коя къща ще се подаде най-напрѣдъ димъ. Къмъ тая къща изхвърля всѣки смѣтъта си, за да идѣли бълхитѣ прѣзъ лѣтото въ нея къща. Подиръ изхвърлянето на смѣтъта запалятъ огънь, сгорещаватъ рѣжена и съ него поопърлятъ козината на челото на всичкитѣ си кучета, за

да не побѣснѣвали. Все за това въ други села момцитѣ приготвятъ люлка отвѣнъ селото и тамъ завеждатъ въозано своето овчарско куче, да го полюлѣятъ до три пѣти. А въ Одринско „цѣрятъ кучетата“ за бѣсъ, като ги хващатъ съ особена примка на четала на вилата и като ги вдигатъ на вѣже, опънато между двѣ изправени ритли отъ кола. За смѣхъ, по нѣкъдѣ на тоя день биятъ съ толуми момцитѣ и момитѣ, които трѣбвало да се оженатъ, а не се оженили и останали за зимата. Други пъкъ почистватъ цѣлата къща и измиватъ всички сѣдове за поститѣ, отъ гдѣто иде и името „чистъ понеделникъ“.

Най-важниятъ обичай на Сирната седмица сѣ обаче *кукеритѣ*. Тѣ ставатъ въ понеделникъ слѣдъ месни заговѣзни, на „Кукеровъ день“, „Куклинъ день“ или „Куковъ день“. По нѣкъдѣ празникътъ става и на самата сирна недѣля.

Ето какъ го празднуватъ въ Лозенградско (с. Пирокъ):

Срѣщу Сирни Заговѣзни събератъ се сутриньта 20 до 30 момчета, и всѣко взима по една вила, на четала на която връзва връвци. Така ловятъ кучетата и послѣ ги люлѣятъ на вѣже, да не ги хваща бѣсъ. Вечерьта всички се събиратъ на мегданя и тамъ, на срѣдата, изправятъ вилитѣ на купъ,

като конусъ, да прѣнощуватъ. Зараньта събиратъ пакъ и опрѣдѣлятъ помежду кой да бѣде кукеръ, кой да бѣде баба кукера, 10 годеници момци, 10 годеници момци единъ берберинъ и единъ пазачъ. Кукерътъ се облича въ овчи кожи, съ вълната обърната навънъ. На главата си туря една обърната кожа за калпакъ, лицето си боядисва съ изгорѣла черна слама, на пояса опасва ремикъ и по него окачва звънци. голѣми и малки, на брой десетина. Отзадъ си поставя една лисича опашка. Въ рѣка той носи единъ пѣртъ, дълъгъ три четири метри, на края на който е вързанъ единъ парцалъ, натопенъ въ калъ. Бабата се облича въ обикновени женски старешки дрехи, като на гърдитѣ и на гърба си туря възглавница, за да изглежда гърбава и смѣшна. Тя носи една патерица. За годеници моми избиратъ момчета безъ мустаци, които се пудросватъ съ брашно, червисватъ съ боята отъ червени кирпички и обличатъ въ женски дрехи, мѣстна носия. Всѣка „мома“ носи въ една кърпа вързана глава лукъ, а нѣколко глави лукъ поставя за запасъ въ пазвата си. Годеницитѣ момци се обличатъ въ праздничната си прѣмѣна. Берберинътъ си издѣлва една дѣска като ножъ, за бръсначъ, и визма една кайшка, една паничка, една четка отъ свинска четина и една бѣла кърпа, хвърлена прѣзъ рамо. Пазачътъ пъкъ

облича скжсани дрехи и носи едни дисаги прѣзъ рамо, въ които е поставилъ два тудума отъ сирене, напълнени съ вода; тая вода е заприличала на суроватка, и отъ нея той прѣска съ църкало отъ дивъ бѣзъ.

Събрани така заранѣта, всички потеглятъ изъ село. Напрѣдъ върви берберинътъ, слѣдъ него годеницитѣ момичета въ купъ, слѣдъ тѣхъ годеницитѣ момчета, слѣдъ тѣхъ бабата съ пазача и най-послѣ кукерътъ, който ги кара съ пѣрта си. Цѣлото село е на кракъ, да ги гледа. Берберинътъ, като срѣщне брадатъ човѣкъ, било старъ, било младъ, спира на срѣдъ пѣтъ, кждѣто го свари, и го налѣга да го брѣсне съ дървения си ножъ. Нѣкой не се дава, и хуква да бѣга. Берберинътъ го гони и, гдѣто го стигне, тамъ го брѣсне. Нѣкой се качва на дърво (на слива, на круша), и берберинътъ трѣбва да се изкачи и да го брѣсне тамъ. Момичетата, като ходятъ вкупомъ, биватъ щипани и закачани отъ зрителиѣ; тѣ се бранятъ съ луковитѣ глави, биятъ гдѣто заварятъ, и когато единъ лукъ се смачка, замѣнятъ го съ другъ отъ запаса. Кукерътъ ходи отъ мжжъ на мжжъ, когото срѣщне, друса се отпрѣдѣ му, да звѣнтятъ звѣнциѣ и иска пари. Ако нѣкой откаже, бие го съ пѣрта, а пазачътъ го цѣрка по лице и по дрехи, и той е принуденъ, за да не се изцапа. да даде нѣщо. Забѣлѣжи ли кукерътъ свой поз-

натъ, който отбира отъ шѣга, хваща го на срѣдъ улицата и върши съ него безсрамна игра.

Така се обикаля прѣзъ цѣлия день, като се събира отъ къща на къща жито, брашно, хлѣбъ, яйца, сланина, пари и каквото дадатъ. Къмъ 4 часа селото се събира на мегданя. Тамъ насѣватъ отъ единъ шиникъ жито единъ кръгъ, взиматъ едно орало съ хомотя и впрѣгатъ въ него всички годеници момци; отпрѣдъ имъ е окачена вмѣсто юзда — едно въже, което държи отзадъ кукерътъ. Това въже е вързано за крака му долу. Кукерътъ управлява и оралото. Съ пѣрта си той удря всички впрѣгнати, тѣ влачатъ полека оралото и обикалятъ три пѣти кръга. На свършекъ тѣ потърчаватъ, теглейки въжетото, и тогава кукерътъ, съ вдигнатъ кракъ, пада; така, като го търкалятъ, тѣ правятъ четвърти кръгъ. По нѣкъдѣ слѣдъ прѣбораване кукерътъ търкулва отъ по-високо мѣсто шиника, и всички гледатъ какъ ще падне той: съ дъното на горѣ или съ дъното надолу. Съ дъното на горѣ прѣдвѣщава изобилие. Подиръ всичко това хващатъ се на хоро, а вечерята събраното въ пари и нѣща пропиватъ или раздѣлятъ помежду си.

Обичаятъ показва по разни мѣста голѣми отклонения, по-важнитѣ отъ които, като старина или нови прѣправки, сѣ тия.

Въ Малко-Търновско (с. Маджура, Блага и др.) и Визенско на сирни понедѣлникъ избиратъ царь, царица, кукеръ, баба, 5—6 тифкуфци (яничари, чюфкари, пуфкари), 5—6 харацаре, нѣколко моме и момци, берберинъ и лѣкаръ. Царьтъ се избира за три години. Той е оолѣченъ въ най-добритѣ си дрехи и носи една писана торба съ жито и единъ крондиръ вино. По нѣкѣтъ (с. Пенека, Граматиково и др.) му поставятъ корона отъ басма на главата, окичватъ го съ медали отъ тенеке и го возятъ на кола съ двѣ колелета. Единъ царь въ с. Граматиково ималъ нещастieto да си изпати жестоко прѣди години. Той рекълъ, кога седѣлъ на хорището: „Бенъ падишахъмъ, раямъ дж бу дъръ“ (— Азъ съмъ царь, това ми сж подданицитѣ); юзбашията го чулъ, съставилъ му актъ, затворили го въ Малко Търново за тая шега, и въ затвора той починалъ. Като ходятъ по кѣщята, той сѣе жито и черпи отъ виното, за което го дарявагъ съ пари, хлѣбъ, сирене, яйца, масло, и пр. Като сѣе зърна, нарича: „Да ладе Господь, колкото зърна въ кѣщи, толкова купеня на гумното; да му помогне Господь на хаджилъкъ да поиде, съ тесла брашно да копае (сир. да се сбие брашното, понеже има изобилие и новото завадва старото); въ ег-река низъ пѣтъ възъ пѣтъ крави да му мучатъ, овце да му блѣятъ, кози да му вряс-

кагъ, свине да му квичатъ, и дребни дѣчица
все граматници да ги стори, боляри да ста-
натъ; всѣкакъвъ берекетъ отъ година до го-
дина, до амина!"

"Царица" се нарича истинската жена на
царя. Тя не ходи, а стои въ кѣщи, да готви
за момцитѣ. Мжжъ и жена, избрани за царъ
и царица, трѣбва да сж "честити", т. е. да
сж отъ първо вѣнчане, да иматъ дѣца и да
не сж погребвали още.

Избраниятъ за кукеръ навлича на ед-
ната си нога сърнешка кожа, на другата ов-
ча. На главата си носи цѣла кожа и оставя
да му се виждатъ само очитѣ. Прѣпасва ре-
микъ съ "клопуке" (цигански хлопки за ов-
цетѣ) и взима пѣртъ съ парцалъ, нар. "по-
меташъ", съ който лѣпва всѣкиго, който не
дава подаръкъ. Пѣятъ му; "Кукере ле дърти,
бабата ти търти, ела та я свърти!" Бабата
носи кърпи съ кълчища и вретено и преде
хурка. Отъ врѣме на врѣме кукерътъ върши
съ нея, и прѣдъ цѣлъ народъ, безсрамия
които сж, разбира се, само шега. Такива
вършатъ и други мжже, тя бѣга по коля,
плѣвници, и вика "Хаджи баба", на помощъ.
Кукерътъ казва: "Стой, какво правишъ на
моята баба?" и взима за откупъ нѣкоя пара.
Бабата краде дѣца отъ хората, поносва ги и
ги връща, като ѝ дадатъ нѣщо.

Тифкуфцитѣ пазятъ съ саби отъ дърво царя. Тѣ сж прѣоблѣчени съ кожи, съ по-чернени лица, по главата съ брѣсната овнешка кожа (прѣдпочитатъ сирненикъ, мѣхъ отъ сирене) и отзадъ съ малко слама въ цѣдилка, която на шега подпалватъ. Тѣ носятъ „пуф-карки“: единъ свитъ половинъ обрѣчъ, прѣзъ който прѣкарватъ една прѣчка, на която връзватъ кожичка, напълнена съ пепель или трици. Като се отпусне връвта на кожичката, трицитѣ се хвърлятъ въ очитѣ, въ ушитѣ, или въ устата на оногова, който не дава пари.

Нѣколко харачари, добрѣ облѣчени, съ червенъ поясъ и подъ него бѣла кърпа, съ бѣла и червена кърпа на шията, носятъ тев-тери и търсятъ „стари бакии“ (неизплатени данъци). Тѣ носятъ и санджири отъ воловетѣ, съ които опасватъ дѣцата, „за да бждатъ здрави като желѣзо“, или другитѣ хора, които срѣщнатъ, за да имъ искатъ пари. Бащитѣ откупватъ дѣцата си и плащатъ, както и другитѣ вързани хора, нѣщо срѣщу една книжка „разписка“.

Момитѣ, като въ Лозенградско, носятъ кърпа съ лукъ, а момцитѣ ги бранятъ. Лѣ-карътъ („икиминъ“) носи черъ пиперъ и за-харна вода въ едно шише и дава на „бол-нитѣ“, а брѣснарътъ пѣкъ брѣсне съ цѣпе-ница. Ходѣйки, тѣ се валятъ изъ калъта, „за здраве“. Казватъ нѣкои: „Лани на, не се

окаляхъ, ето разболѣхъ се". Като обикалятъ всички къщи, оратъ три пѣти на мегданя или около черквата; кукерътъ оре, а царътъ сѣе и нарича. Сѣмето за сѣене се взима отъ кмета, който по нѣкога сѣе самъ. Докато кукерътъ оре, единъ отвѣнъ кръга го пита: „Какво насѣвашъ?" — Жито, отговаря той. „Колко пари ще има кило то напрѣдъ?" — Девъ пари, отговаря И така се пита и отговаря съ ниски цѣни за всички плодове. По нѣкъдѣ (с. Ургари), царътъ благославя, кръстейки се: „Ево- Боже, помози! Да даде Господъ добъръ берекетъ, да стане 20 гроша житото кило то, да стане 10 гроша влашката (кукурузътъ) кило то, да стане 8 гроша вълната оката", и т. н. Откакъ изоратъ, сѣдатъ на трапеза у царя. Не взелъ кукерътъ три залъка, единъ облѣченъ като турчинъ и като ловецъ го замѣря съ дървена пушка и го убива. Бабата почва да го оплаква: „Дѣдо, на кого ме оставяшъ, гледай какъ толкова момчета плачатъ и нареждатъ за тебе. . . Другарче ле, другарче, като те убиха та умре." Момчетата рипватъ и „арестуватъ" убицеца. Или пъкъ (както е въ с. Ягросъ) самъ кукерътъ се съживява и хваща нѣкого, та го завежда при бабата. Бабата взима хванатия подъ роклята си и почва да го „ражда" като дѣте: маже го съ нечистотия, нарежда му: „Да пораснешъ, да станешъ голѣмо, да се оже-

нишъ. . .“ Или пъкъ (както е въ с. Граматиково и Пиргоплово), бабата още по-рано се качва на едно дърво и почва да вика: „Дѣдо, ще ти направя едно дѣте.“ И дѣдото взима едно корито или една черга и чака отъ долу, да падне дѣтето. Бабата спуска едно коте, и дѣдото го хваща. Така и въ с. Ургари бабата крие котето подъ дрехитѣ си и вика: „Дѣдо, трудна съ мѣ, ще ти сторя едно дѣте“. А въ с. Пенека бабата взима нѣкое истинско дѣте отъ къщитѣ, по които сѣ ходили, носи го и послѣ го ражда. „Дѣдо, ето дѣте.“

Въ Бургазко (с. Св. Никола) избиратъ царь, хаджи-баба, мома и харачари, дѣдо, баба и 2 галази. Момчето, наречено хаджи-баба, обличатъ съ овчи кожи, на лицето му има платно, на което се пробиватъ очи и уста (въ по-ново врѣме купешка маска), турятъ му брада отъ гривата на пѣтелъ, на главата му една кожа съ червена чушка на върха, кожени гащи съ вълната навънъ и нѣколко звънци, вързани на кръста. „Момата“ носи една кърпа, мѣта я на рамото на когото срѣщне и взима по 10 — 20 пари. Хората искатъ да я отнематъ отъ хаджи-баба, но той ги бие, плаче за нея, и пр. Харачаритѣ сѣ облѣчени въ цигански дрехи, ужъ като турци; тѣ носятъ единъ синджиръ и една книга, на която пишатъ „хазна за царя“.

Единъ отъ тѣхъ „дѣдото“, има гащи напълнени съ слама, та като го бие царьтъ, да не го боли; лицето му е обагрено съ брашно или съ червена или черна боя. Той носи едно кросно за пушка и една торба пепель за „баруть“. Съ себе си води една „баба“, облѣчена цигански; тя носи едно дѣте отъ дърво, завито съ дѣтски дрехи, и, когато ѝ го крадять, плаче. Съ тѣхъ вървятъ още двама кукери: тѣ окачватъ на единъ пѣртъ една мрѣжа съ яйце, и, като го носятъ на раменѣ, едва-едва пристѣпватъ и куцатъ, че имъ „тежи“. Като трѣгнатъ по селото, захващатъ отъ кѣщата на кмета. Щомъ засвири гайдата, всички кукери заиграватъ особената „кукерска игра“, при която се скача по-вече за да дрѣнкатъ звѣнциѣ. Дарятъ ги съ различни нѣща и съ пари, особено момата.

Другитѣ хора отъ страни, които не сѣ кукери, избиратъ царя. Правятъ му отъ вълна бѣла брала до пояса, натриватъ му лицето съ брашно, поставятъ му бѣлѣ сарѣкъ (чалма) на главата, затикватъ му въ уста лула, дълга до единъ метъръ, въ която се кади вжгленъ, завиватъ го съ бѣла ленена черга и го качватъ, заедно съ двамата му „галази“ (въ ново време „министри“), на кола съ двѣ колелета. Царьтъ е младъ човѣкъ, 25—30 годишенъ, коравъ и подвиженъ, за да може да бѣга. Даватъ му и единъ пѣртъ до петъ метра, на

върха на който е вързанъ единъ паламаръ
 до два метра, на края съ възелъ, за да боли
 когото удари. Като изходятъ кукеритѣ се-
 лото, събиратъ се у царя. Царьтъ, пригот-
 венъ, ги чака. Тѣ го вдигатъ на една черга
 и го качватъ на колата, послѣ всички се
 впрѣгатъ, да го возятъ, и така похаждатъ
 на мегданя. Тамъ постилятъ трапеза, донес-
 ятъ шише вино и една пита отъ чисто
 брашно, изпържватъ 5—6 яйца въ краве
 масло и гостятъ царя; най-напрѣдъ сѣда той,
 послѣ „министритѣ“ му и най-послѣ по-пър-
 витѣ хора (не кукеритѣ). На царя не прилича
 да яде самъ: единъ отъ галазитѣ му натапя
 три хапки хлѣбъ, другъ му разгрѣща муста-
 цитѣ и брадата, да не се покапе, и пр. До-
 като яде, задъ него се наглася и вързва съ
 възже на гърдитѣ му едно рало, въ което сж
 запрегнати кукеритѣ. Подаватъ на царя чаша
 вино, и той нарича: „Наздраве, войска! Да дава
 Господъ да има много берекетъ, да има ма-
 мули много, да има жито много, на маму-
 литѣ 30 лева, на житото 15 лева. Да има по-
 вече дѣца, за царя да има помощъ!“ Като
 благослови така, вдига да пие. Но, още не
 сръбналъ, кукеритѣ го дръпватъ, той хвърля
 чашата и се търкулва назадъ. Става, хваща
 пѣрта и подкарва кукеритѣ да оратъ. Слѣдъ
 петъ крачки спира, взима и отчита десетъ
 крачки лѣха и забожда прѣчка. Обръща ра-

лото, спира кукеритѣ, взима съ една ръка приготвената крина съ жито, ечемикъ, кукурузъ и друго сѣме, а съ другата иска да сѣе по отчетеното мѣсто. Но тъкмо да засѣе галазитѣ го прѣпъватъ съ кракъ, „правятъ му кука“, той пада и разлива зърното. Пакъ става, събиратъ му храната въ крината, и пакъ пада. Това до три пѣти, слѣдъ което той заорава, безъ да сѣе вече. Вечерята кукеритѣ се впрѣгатъ въ колата и го отвеждатъ дома му. По пѣтя, както и по-рано, той бие когото завърне, съ изключение на женитѣ

На другия день съ събраната храна кукеритѣ купуватъ вино и ядатъ, при което се прикадятъ, за да избѣгали дяволитѣ. Обичаятъ се прави „за веселба и за берекетъ“.

Въ нѣкои села на Лозенградско (напр. Енидже), кукеритѣ се нар. *арапи*, а понеделникътъ слѣдъ месни заговѣзни — *арапски денъ*. Облѣченитѣ както другадѣ кукери иматъ своитѣ *кадъни* — за всѣки арапинъ по една. Единъ кукеръ се нар. *кадия*. Той е овитъ въ чулъ за биволи и носи на главата си кошерьъ отъ пчели, окиченъ съ кокоши пера; освѣнъ това, той „пуши“ съ една лула, дълга до 2 метра, на края на която е затъкната една катуна, напълнена съ пепель отъ огнището. Щомъ види нѣкого, иска му пари, и, ако по-

лучи отказъ, духва му пепелъ отъ лулата си. Кадията води за връвъ една *камила* подиръ себе си. Камилата е дървенъ скелетъ, надънатъ отъ нѣкого на раменѣ и покритъ съ чулъ: тя има дълга шия, овита съ червенъ поясъ, и уста отъ дъски, която се отваря и затваря съ връвъ. Единъ *чаушинъ*, яхналъ дървено конче и съ кече отъ бѣла плъстина на главата, високо до единъ метъръ, на върха на което е затъкната червена чушка, както и съ *силяхлъкъ*, гдѣто е затъкнатъ дървенъ пищовъ, събира стари недоплатени данъци и ги „ресити“ отъ тевтеря си. — Въ с. Ени-макле, все въ оня край, кукеритѣ водятъ единъ *мечкаринъ* и единъ *маймунджия*, облѣчени въ разкъсани дрехи и съ овча кожа на главата, единъ *кадия*, както по-горѣ, и единъ *попъ*, съ джубе отъ стара жена и съ черна тенджера на главата; той носи едно котле и китка за ръсене и събира пари за черковата. Царя теглятъ на кола съ двѣ колелета двамина кукери, нар. *волове*. — Въ с. Карадаръ (Лозенградско) на кукеритѣ думатъ *джемали*, а въ самия Лозенградъ на главния кукеръ *джемалъокъ*: това е отъ обичая да се прави *камила* (по турски *джемалъ*), който по нѣкъдѣ е прѣнесенъ срѣщу Нова година (Скопие) или на Водици (Рупчоско).

Въ българскиѣ села около Воданъ и Костуръ (южна Македония) на 31 декември

и 1 януари се празнува обичаятъ *Ешка*, сроденъ съ кукеритѣ. Първиятъ день играятъ дѣцата, а втория по възрастнитѣ. Дѣцата събиратъ отъ роднини и познати ризи и дрехи, като бѣли фустанели, палта, женски фустани, шамии и пр., и разни орѹжия, като саби, ятагани, ками, боздугани. Слѣдъ това тѣ намиратъ маски за лицата и си правятъ кончета отъ дърво, или пѣкъ си чернятъ лицата, рѣцѣтъ и нозѣтъ съ сажди и се нар. *арапи*, или пѣкъ се прѣпасватъ съ звѣнци. На 31 декември заранѣта тѣ се прѣобличатъ и се раздѣлятъ на „тайфи“ отъ 15 до 20 души, гдѣто влизатъ мѣже *ешкари* и нѣколко *невѣсти*. Тръгватъ отъ кѣща на кѣща съ гайдаръ или тѣпанаръ, влизатъ вътрѣ, играятъ хоро и искатъ пари. Невѣститѣ, сѣщо като булкитѣ при вѣнчаване, цѣлуватъ и се кланятъ на тогова, който имъ даде нѣщо. Като се свърши това ходене, дѣцата събличатъ прѣмѣната си, обличатъ се както обикновено и се събиратъ въ нѣкоя кѣща, гдѣто, отъ по-рано, прѣди да играятъ *Ешка*, сѣ занесли всѣко по нѣщо: брашно, масло, вино, месо, петмезъ и др. Тамъ домакинята имъ е сготвила, и тѣ ядатъ и пѣятъ. Послѣ прѣброяватъ събранитѣ пари, и, като платятъ на гайдарина си, съ останалото купуватъ нѣщо за черквата: полилей, свѣщникъ, желѣзни клепала, и пр., или го даватъ на училището,

или го раздѣлятъ помежду си. Слѣдъ това лѣгатъ да спятъ, като заржчватъ на домаки-
нята да ги събуди кждѣ срѣднощъ, за да
идатъ да суровакатъ пакъ наредъ по кжщигѣ.

Това е *малката Ешка*. На 1 януари го-
лѣмитѣ играятъ *голюмата Ешка*. Тѣ се прѣ-
обличатъ като дѣцата, и ходятъ по улици и
кжщи съ гайдаръ или цигуларъ да събиратъ
пари; или пѣкъ построятъ шатра и тамъ,
прѣоблѣчени като дервиши и ходжи, правятъ
свѣтъ, съ прѣдседателъ и други членове,
който опрѣдѣля каква парична сума трѣбва
да внесе всѣки селянинъ. Рѣшенията на съ-
вѣта се записватъ въ тефтеръ и се турятъ
тутакси въ изпълнение отъ нѣколко двойки
ешкари, мжжъ и жена. Въ по-старо врѣме
ставали сблѣсквания между ешкаритѣ и имало
дори убити. Убититѣ не били опѣвани отъ
свещенници, нито погребвани въ общитѣ гро-
бища, а заравяни на самото мѣсто, гдѣто
падали, въ изкопани дупки. Убийцитѣ не се
прѣслѣдвали и наказвали. защото извършеното
тоя день не се смѣтало прѣстѣпление. И до
день-днешенъ дори се мисли тѣй, затова мно-
зина не се вѣстятъ на улицата, а се кри-
ятъ, да не пострадатъ.

Въ селата между Енидже-Вардаръ и Ку-
кушъ (южна Македония) отъ 25 декември
(Божикъ) до 6 януари (Водици), значи въ

течение на 12-тѣ погани дни, ходятъ дружини Русалии които играятъ русалски игри. Като оставимъ името, заето отъ други играчи (вж. гл. V), самиятъ обичай става тъй:

Една „русалска дружина“ се състои отъ 20 — 60 момци, раздѣлени на двойки и придружени отъ двама свирци и двама тѣпанари. Прѣдвожда я двойка, наречена балтаджия, или *протъ*, и *кеседжия*.

Всички сж облѣчени въ новитѣ си дрехи и носятъ голи саби, съ изключение на балтаджията, който нсси въ дѣсна рѣка съкира. Като трѣгватъ отъ къщи, тѣ се прощаватъ и цѣлуватъ съ роднини, като че ще ходятъ на истинска война: и това е, защото много пѣти русалиитѣ не сж се връщали живи и бивали погребвани на мѣстото, гдѣто сж убити. По пѣтя и въ течение на 12-тѣ дни тѣ не говорятъ помежду си и пазятъ гробно мѣлчание; говорятъ само двамината главатарии и двамината чауши, които вървятъ отстрани на играчитѣ. Разговоръ имъ е позволенъ само вечеръ. Освѣнъ това, тѣ не бива да се кръстятъ, да правятъ молитви, да поздравляватъ съ „добро утро“ или „добъръ день“ и да рекатъ „на здраве“ слѣдъ пиенето. Пазятъ се да стѣпва всѣки отъ хорото или веригата, каквато тѣ образуватъ при ходене и игране, на стѣпката, гдѣто е стѣпилъ другарьтъ имъ, и не пускатъ да имъ прѣсѣ-

че нѣкой веригата, освѣнѣ болнитѣ, които влизатъ всрѣдъ хорото имъ съ надежда да оздравѣятъ.

Като трѣгнатъ по селата, русалиитѣ пращатъ двамина *калаузи*, да съобщаватъ за пристигането имъ. На чело вървятъ балтаджията, който командува, и кеседжията, който води хорото. Тѣ избѣгватъ срѣща съ друга русалска дружина, защото ни една отъ двѣтѣ не иска да отстъпи пѣтъ и настѣпя бой, който свършва често съ смъртъ за нѣкого. Тѣ играятъ всѣки по отдѣлно и съ вдигната сабя. Като срѣщнатъ кръстопѣтъ, кладенецъ, веhti гробища или черкова, обикалятъ ги съ игра три пѣти, послѣ всѣка двойка кръстосва сабитѣ и ги опира о земята съ викове „ехее“, които се повтарятъ и при свършека на всѣка игра. Докато дружината играе на нѣкое по-широко мѣсто въ село, двамината чауши, послѣдвани отъ нѣколко слуги, ходятъ отъ кѣща на кѣща, прѣкрѣстятъ „за здраве“ когото видятъ съ сабитѣ си по челото, прѣкрѣстятъ и кѣщитѣ на три мѣста (вратата, огнището и още нѣкѣждѣ, да се образува правъ жгълъ съ ония мѣста) и просятъ пари и други подарѣци за черковага, за която сѣ се нарекли да ходятъ дружината русалии. Вечеръта всички двойки играятъ прѣдъ балтаджията въ нѣкоя по-широка кѣща. На Водици тѣ

отиватъ въ черкова, да имъ се чете молитва
отъ свещеника, защото вѣрватъ, че който
не си чете, полудѣвалъ. Влизатъ въ черкова
съ саби и покрити глави, и, слѣдъ като све-
щеникътъ имъ чете и ги поръси съ босил-
кова китка, излизатъ, за да влѣзатъ повторно
безъ саби и гологлави, съ запалени свѣщи и
кръстейки се и цѣлувайки иконитѣ. На Бо-
гоявление колятъ овенъ и се веселятъ.

Въ Охридско срѣщу Нова Година, къмъ
полунощъ, ходятъ *василичари*. Единъ момъкъ
се завива съ гуне, което бива зашито и на-
пълнено съ слама, така че само ръцѣтъ му
да се подаватъ; окачватъ му още звъ-
нецъ отъ ярецъ и го каратъ да вѣрви прѣдъ
другитѣ на четири крака. Него наричатъ *тър-
каляшъ*, защото, вѣрвѣйки, търкаля се отъ
врѣме на врѣме. Другого едного обличатъ
като *невѣста*: съ везана кошуля, поясъ, гай-
танъ, алени шамии, везана махрама, и т. н.
Невѣстата ще цѣлува ржка на всѣкого, ко-
гото срѣщне, за да получи подаръкъ. Трети
се нарича *гаталецъ*: — като дойдатъ до нѣ-
коя къща на своето или на чуждо село, той
вика: „Отвори врата, домакине! Минахме прѣ-
ко тиквена лоза, скина се лозата, та оста-
нахме половината войска оттѣдъ, половината
отвѣдъ!“ Домакинътъ ги причаква учтиво и
ги дарява сланина, половина погача, гърне

65
вино. Прѣди да получатъ това, гайдарѣтъ
свири, невѣстата играе, а търкаляшѣтъ се
търкаля. На слѣдния день василичаритѣ се
гощаватъ, като приканятъ и по първитѣ селяни.

Въ сѣверо-източна България на сирни
понедѣлникъ правятъ кукери, маскирани като
чудновати животни: на главата си тѣ пра-
вятъ птича глава съ рога, или овенъ съ ор-
лови крилѣ; лицата си закриватъ съ наша-
ренъ черъ или червенъ платъ; носъ иматъ
отъ червена пиперка или отъ дрѣжка на кра-
туна или отъ мисирева какалашка; мустаци
и брада си правятъ отъ цѣла брада на пѣрчъ,
отъ перо на пѣтелъ или отъ овча вълна; въ
рѣцѣ носятъ една тояга, закривена на края
и наречена клюнкъ; на гърба си иматъ гър-
бица отъ парцали; прѣзъ гърдитѣ сѣ прѣ-
пасани съ широки и нашарени липови кори,
а на пояса си иматъ пакъ такава липова кора,
по която сѣ накачени 10 – 15 хлопки отъ коне
и отъ други добитѣкъ. Главното лице въ дру-
жината е т. н. *майка* или *баба*: тя е момѣкъ
безъ мустаци, облѣченъ въ женски дрехи и
съ хурка и вретено въ рѣцѣ. Кукеритѣ хо-
дятъ по улицитѣ, биятъ хората и имъ искатъ
пари, а като влѣзатъ въ къщи — играятъ
подъ звука на кавала. майката пѣкъ преде.
Вѣрва се, че ако домакинитѣ успѣятъ да скри-
ятъ нѣкакъ майката, въ къщата имъ ще има

голямъ берекетъ, затова, докато кукеритѣ
сѣ ядали сани въ играта, нѣкой грабва майката
и я затваря въ зимника или другада. Тоганъ
кукеритѣ се бооятъ и биятъ, да освободятъ
майката. На край, на селското хорище се
впрѣгатъ двамина кукери, а майката засѣва
жито и го завлича съ брана.

Лазарница и Връбница

На Лазарова сѣбота събиратъ се мал-
 китѣ момичета и особено подѣвкитѣ (ония,
 които току-що встѣпятъ въ моминство) и,
 хубаво прѣмѣнени, трѣгватъ да лазаруватъ.
 Една отъ тѣхъ е забулена съ червено було
 и държи една кърпа или зелена вѣйка въ
 рѣцѣтъ си. Като отидатъ въ нѣкоя къщи, тя
 играе, вървейки напредъ и назадъ, а други-
 тѣ пѣятъ. Пѣснитѣ сѣ споредъ положението
 и възрастта на всѣки членъ отъ сѣмейство-
 то. На дѣте напр. се пѣе:

Заспало ми ѣ дѣтенце
 Подъ бѣлъ червенъ трѣндафилъ,
 Подъ морава люляка.
 Майка му го люлѣше,
 Баща му го будѣше:
 Стани, стани, дѣтенце,
 Да си видишъ младъ Лазаръ,
 Да ли ѣ Лазаръ по-хубавъ,
 Или ѣ дѣте хубаво?
 Не е дѣте хубаво,

08
Най е Лазаръ по-хубавъ,
Че е веднъжъ въ годинка,
И то не е цѣлъ денецъ,
Най е днеска до пладне.
Обърни се, възвий се,
Че се Богу поклони!

Гдѣто е едно момче, пѣятъ:

Маленкова майчице!
Имашъ сина Малена,
Не гледай го, Малено,
Най-го гледай на вранъ конь,
Какъ му коня играе,
Златни юзди треперятъ
Изъ улица въ улица,
На момина вратница.
Дѣка срѣщне момата,
Той я лъже съ ябълка:
На ти, моме, ябълка,
На ябълка златъ прѣстенъ,
На прѣстена желтица!
Па я хвана за ржка,
Та я метна на вранъ конь,
Та я дома заведе,
Та я майци прѣдаде:
На ти, мамо, отмѣна,
Менѣ бѣла прѣмѣна,
Тейку вода студена,
Сестри тънко плетене,
Брату китка шарена!

69

Пѣснитѣ сѣ величални и най-често любовни. Като ги изпѣятъ, момитѣ получаватъ яйца, които носятъ въ кошнички, или пари.

На другия день, на Врѣбница, момитѣ се събиратъ рано, за да се *кумичкатъ*. Тѣ отиватъ на черкова, стоятъ тамъ до свършване на литургията, послѣ си взиматъ върба, свиватъ си по едно вѣнче и съ пѣсни тръгватъ за рѣката. Тамъ нареждатъ вѣнчетата си на една бухалка (дърво, съ което бухатъ дрехитѣ за пране) и ги пускатъ да плуватъ въ бързея. Гдѣто нѣма пѣкъ рѣка, отиватъ на чешмата или кладенеца и пускатъ вѣнчетата въ коритото. Бухалката ще се удари нѣкъждѣ или пѣкъ ще бѣде нарочно потопена, и тогава вѣнчетата тръгватъ кое по-напрѣдъ, кое по-назадъ. Момата, на която вѣнчето тръгне първо, се избира за *кумичка* (или *крѣстница*).

По нѣкои мѣста на България всѣко момиче омѣсва по единъ хлѣбъ, нареченъ *кукла* (или *колакъ*), който се нашарва отгорѣ съ тѣсто, въ форма на цвѣтъ или на очи и уста. Като се опече, овива се въ чистъ месалъ и се носи на рѣката. Тамъ всѣко момиче изрѣзва съ ножче кората отгорѣ, гдѣто е цвѣтътъ или рисунката съ очитѣ, и тия кори се слагатъ на бухалката, която се пуска по водата. Или пѣкъ, старата кумичка

опича една турта, и горнята и кора се разчупва на толкова залъци, колкото момичета има. Всѣко момиче привързва на залъка си, за да го разпознава, червенъ конецъ и на конца парѣ. На което момиче залъкътъ бѣде отвлѣченъ отъ водата най-далечъ, то се избира за кумичка. Слѣдъ това момичетата пакъ съ пѣсни се връщатъ, като на чело върви новата кумичка. По пѣтя пѣятъ на примѣръ:

Кумице ле, Радо ле!
 Върви напрѣдъ да вървимъ,
 Да кажемъ на майка ти,
 Че си кума станала,
 Кума, стара сватица.
 Да пометемъ дворове,
 Да наредимъ столове,
 Да насѣдатъ попове,
 Да разчетатъ дукати,
 Да обнижатъ кумата,
 Отъ петата до върха.

Тѣкмо както казва пѣсеньта, кумичката завежда момитѣ дома си, гдѣто майка ѝ, оврѣме прѣдизвѣстена, ги посрѣща и имъ слага тралеца на двора, ако врѣмето е хубаво, или въ кѣщи, ако е лошо. Всички насѣдатъ на столове и всѣка отвива куклата си, да я даде на домакинята. Тая надробява хлѣба въ паница, залива го съ врѣла вода

и прави попара. Послѣ момичетата пѣятъ пѣсни, и на трѣгване получаватъ отъ домакинята по едно яйце, по единъ рѣзенъ отъ кукла или по малко ядене въ саханче, което носятъ въ къщи. Или пѣкъ тѣ почватъ да припѣватъ съ малки стихове всѣка мома помежду си, за която знаятъ, че има вече любовникъ. Или пѣкъ, като прѣговарятъ старитѣ пѣсни за тоя день, ставатъ и излизатъ изъ селото, за да споходятъ всѣка къща и да пѣятъ пѣсни за мъжа, за жената, за годеника, за годеницата, за войникъ, за ученикъ, и т. н. Даряватъ ги съ яйца и пари. Паритѣ прибира кумичката, а яйцата турятъ въ кошница, която двѣ моми носятъ на провилушка. — Припѣвитѣ биватъ такива:

1. Редъ седятъ моми и момци,
Редъ даватъ по вѣдро вино,
Драгой дава до двѣ вѣдра,
Та да седне до бѣла *Рада*.
2. Вода тече низъ бѣлъ камъкъ,
Пенка тича да налива,
Да си носи на *Стойна*,
Да си пийне студна вода,
Да разхлади клето сърдце.
3. Синьо бѣло цвѣтенце
На друма си никнѣше,
Никнѣше още цвѣтѣше,

Мина еленъ. опасе го.
 Синьо цвѣте — Златанка,
 Сури еленъ — Драгойко.

4. Цвѣти ми, цвѣти, босилко,
 Да ти не вѣхне коремѣтъ,
 Че ще дойдатъ два млади,
 Ще седнатъ подъ тебъ на сѣнка:
 Вълчанъ съ Петкана ще седнатъ.

Въ знакъ на уважение къмъ кумицата, момичетата ѝ говѣятъ, сир. не говорятъ прѣдъ нея, до Великдень. На тоя день тѣ ѝ занасятъ общо единъ пуюкъ, или яйца и колачета, и тогава разговѣватъ. Като играятъ хоро, пѣятъ:

Прости, прощавай, кумице,
 Че сме ти много говѣли,
 Отъ Лазаръ па до Великдень!

По нѣкждѣ момичетата, щомъ се върнатъ отъ рѣката въ дома на кумичката, вързватъ люлка и се люлѣятъ наредъ. Най-напрѣдъ люлѣятъ кумичката. Докато една се люлѣе, другитѣ, наредени отзадъ, пѣятъ:

Кротко люлѣйте кумицата,
 Кръшливо е дървото,
 Кжсливо е вѣжето,
 Каменито е мѣстото!

Гьоргьовдень

Въ една народна припѣвка момъкъ пита момата, отъ какво е тѣй хубава; а тя отговаря:

На хубавъ день съмъ родена,
 На хубавъ день, на Великдень,
 Пъкъ по на хубавъ кръстена,
 На хубавъ день на Гьоргьовдень.
 Като ме кръсти кръстница,
 Съ прѣснаецъ ме окъпа,
 И ме съсъ винце напои,
 Съ квасничецъ ме нахрани,
 И ме съсъ медацъ намаза.
 Отъ прѣснака съмъ бѣличка,
 Отъ виното съмъ червена,
 Отъ квасника съмъ пълничка,
 Отъ медаца съмъ сладичка.
 Сладичка — сладкодумничка.

Да се роди нѣкой на Гьоргьовдень е наистина рѣдко щастие, защото тоя праздникъ се смѣта за по-голѣмъ дори отъ Великдень и съ него сѣ свързани повече обичаи и вѣрвания, от-

колкото съ Възкресение. Когато зараньта
момитѣ отидатъ да бератъ лѣковити билки,
тѣ пѣятъ:

Гьорге, Гьорге, младъ Гьорге,
Да кой ти рече да дойдешъ?
Мене ми рече Великдень:
Бързо по мене да дойдешъ,
По тебе шума и трѣва,
По трѣва идатъ кехай,
По кехай идатъ овчари.

Великдень праща Гьоргьовдень, а заедно съ
него и пролѣтъта. Гора и поле оживѣватъ,
стада излизатъ на паша, сѣитбитѣ се засил-
ватъ и навредъ закипява животъ слѣдъ дъл-
гото зимно мъртвило.

Още отъ вечерьта срѣщу Гьоргьовдень
овчаритѣ отлжчватъ агнетата отъ овцетѣ, а
сутриньта изкарватъ овцетѣ на паша за малко
врѣме, послѣ ги мълзятъ по особенъ начинъ.
Въ Чипоровци женитѣ изпичатъ срѣщу Гьор-
гьовдень единъ *колакъ* (хлѣбъ) съ дупка по
срѣдата, прѣзъ която да мине свободно едно
яйце, и като се мръкне отиватъ при овцетѣ.
Прѣди изгрѣвъ слънце тѣ набиратъ разни
цвѣтя и овиватъ вѣнци на кжпинена пржчка.
Послѣ отсичатъ двѣ дълги кжпинени пржчки
и ги извиватъ надъ вратата на кошарата
(егрека) така, щото като минуватъ овцетѣ да
не се закачатъ. Като докара овчарьтъ овцетѣ, и

прѣди да сѣ влѣзли въ кошарата, женитѣ тургатъ вѣнцитѣ на по-кроткитѣ и думатъ: „Както е веселъ вѣнецътъ, и ти да си така весела!“ Слѣдъ това помагатъ на овчаря да ги вкара прѣзъ украсенага съ кѣпина врата и всички викатъ: „Както ви не закача кѣпината, така и магии да ви не ловятъ!“ Вжтрѣ въ кошарата овчарьтъ изкопава въ земята една дупка, поставя надъ нея вѣдрото, взима хлѣба съ дупката, хваща овцата, която най-рано се е обагнила, и само нея издоява прѣзъ хлѣба. Слѣдъ това вдига хлѣба, взима яйцето и прѣква нѣколко пѣти на него. Като издои всички овце, закопава яйцето въ дупката, за да пази стадото отъ магии и болести, а женитѣ се връщатъ.

Въ Кюстендилско все така надъ вѣдрото турятъ единъ вѣнецъ и доятъ най-напрѣдъ прѣзъ колака или прѣзъ сребърень прѣстенъ, който послѣ спущатъ въ млѣкото. Колака раздаватъ на овцетѣ, прѣстена връщатъ на домакина, а вѣнеца турятъ на шията на овца. Слѣдъ това гърмятъ съ пушка, за да пропѣдятъ лошавинитѣ отъ стадото. Прѣзъ сѣщия день кърмятъ овцетѣ съ трѣви и билки, които бабитѣ сѣ събирали още отъ вечерьта въ гората. При кърменето едно дѣте или една жена се съблича гола и обикаля три пѣти овцетѣ, като се навежда и взима на кръсть по малко прѣстъ. Тая прѣстъ се пази

ва Спасовденъ, и тогава тя се туря въ кърмата, за да се очуватъ овцетѣ отъ бродници, които могатъ да обератъ съ магии млѣкото имъ.

Въ Еленско и Прѣславско бератъ прѣди изгрѣвъ-слѣнце шума отъ букъ, здравецъ и други цвѣтя, правятъ китка и я привързватъ съ червенъ конецъ на ухото на бакрачето, съ което ще доятъ. Букътъ се турялъ, за да „букне“ млѣкото, цвѣтето — за да е бѣло млѣкото и сиренето, а здравецътъ — за да бѣде добитѣкътъ здравъ. Къщата, градината и хората се окичватъ тоже съ букова шума и съ глогъ, за да „бучатъ“, т. е. да вирѣятъ добръ като букъ, и да нависне плодътъ, като червената глогинка; на иконата се поставя китка здравецъ и на гредата — по единъ коренъ здравецъ за всѣки членъ отъ сѣмейството. Като стои здравецътъ една недѣля на гредата, снима се и се посажда: на когото коренътъ се хване, той ще бѣде здравъ, а на когото не — ще изсъхне и ще умрѣ прѣзъ годината.

Тоя день се коли за прѣвъ пѣтъ агне. Като се върне отъ черкова, домакинътъ слага трапеза, поставя на нея соль, трици и трѣва, и дава въ шепа на агнето, или го оставя да си вземе само отъ трапезата (сольта за ситостъ, трицитѣ за плодородие, трѣвата за добра паша). Послѣ се прѣкрѣства три пѣти, обърнатъ къмъ иконата на изтокъ, и казва: „Свети

Гьорге, ей туй си ми принесълъ гази година, до година по-голѣмо да ми донесешъ." Изнася агнето навънъ и го закаля край стѣната, така щото кръвта да бие по нея. Ако брѣздитѣ кръвъ, потекли по стѣната, сѣ делятъ въ кѣщата ще има плодородие; ако ли сѣ тънки — оскѣдия. Съ събраната въ кюпъ кръвъ се бѣлѣжатъ по челото дѣцата, за да ги не лови уроки, бѣлѣжатъ се горениятъ и доленъ прагъ на кѣщата, за да не влизатъ болести и магии; а по нѣкъдѣ кюпътъ се захлупва здраво и прѣзъ лѣтото се познава по кръвта, дали облакътъ ще бѣде градоносенъ или не. Щомъ се зададе облакътъ, една бабичка гледа да ли кръвта ври или не. Ако ври, това значи, че ще има градушка. Тогава биятъ черковното клепало или гърмятъ съ пушки, за да се размине градушката.

Като се опекагъ агнетата, занасягъ се на общитѣ селски трапези въ черковния дворъ. Попътъ прѣкадява и прѣчита цѣлата трапеза, послѣ си отрѣзва отъ колака на всѣки селянинъ. Отрѣзва си лѣвата плешка на всѣко агне и взима кожата имъ. Селянитѣ раздаватъ половината агне за общата трапеза, а останалото (прѣдната половина) занасягъ дома си. Прѣди да седнатъ да ядатъ, по нѣкъдѣ става забраждането на булките. Младитѣ булки, вѣнчани прѣзъ зимата, които

до сега сѣ носили невѣстинската си кърпа и
обуца, прѣставатъ отъ тоя день да ги но-
сятъ (снима имъ ги кръстникътъ или деве-
рътъ). и вмѣсто тѣхъ взиматъ обикновенната
женска прѣмѣна. Млапоженцитѣ, освѣнъ това,
биватъ замѣряни съ сирене (което послѣ
ядатъ дѣцата), за да бждатъ плодовити. Ко-
ститѣ отъ изяденото се прибиратъ и се за-
равятъ въ нѣкой мравунякъ, съ думитѣ: „Тѣй
да се вѣдятъ овцетѣ, както се вѣдятъ тѣзи
мравки.“ Десната плешка отъ агнето се пази,
и съ нея парватъ болния съ пѣпки или друга
болестъ. Ръженитѣ пѣкъ, на които сѣ печени
агнетата, се забождатъ въ нивитѣ, за да по-
расте житото колкото тѣхъ високо.

Като се наядатъ, младитѣ почватъ пѣсни,
хора и люлѣне. Една отъ най-обикнатитѣ
пѣсни е:

Ой мили Свети Гьоргия!
Свети Гьорги коня кове,
У темнина, безъ бори́на,
На ясната мѣсечина,
Сребро плочи, злато клинци.
А майка му говорѣше:
Защо ковешъ врана коня,
У темнина, безъ бори́на,
На ясната мѣсечина?
Свети Гьорги отговаря:
Ще ида, мале, да видя,

Есенни класили ли сѣ,
Пролѣтни никнали ли сѣ,
Лозя ластаръ пустиха ли.

Въ друга пѣсень Св. Гьорги не намира
посѣвитѣ добрѣ и се връща умисленъ. Майка
му го утѣшава съ пожелание за ситна роса и за
бързо покарване или изкласяване на нивитѣ:

Свети Гьорги коня кове,
Сребро плочи, злато клинци,
Да си иде, да обиде
Да обиде синорето,
Синорето по полето.
Веселъ ойде, сърдитъ дойде,
Я майка му отговаря:
Слава Богу. Свети Гьорге!
Веселъ ойде, сърдитъ дойде.
Свети Гьорги отговаря:
Слава Богу, стара мале!
Нали питашъ, да ти кажа:
Я си ойдохъ, та обидохъ
Та обидохъ синорето,
Синорето по полето,
Есенина не класила,
Пролѣтнини не никнали.
Проговори стара майка:
Слава Богу, Свети Гьорге!
Да ще Господъ ситна роса
Отъ Гьоргьовдень до Спасовдень,
Ще да класятъ есенини,
Ще да никнатъ пролѣтнини.

На Спасовдень, когато нивитѣ сѣ вече
изкласили или вретенили, момитѣ ходятъ по
полето и пѣятъ сѣщата хубава пѣсень малко
по-друго яче:

Свети Спасъ си коня стѣга,
Да обиде равно поле
Веселъ ходи, веселъ гледа,
Веселъ гледа равно полѣ,
Равно поле, гѣсти ниви:
По нивитѣ есеници,
Есеници класъ класили,
Пролѣтнини вретенили;
По полето ситна трѣва,
Ситна трѣва дѣтелина,
Низъ трѣвата росно цвѣте,
Теменуга и божурецъ,
Аленъ, росенъ, гороцвѣтъ:
Низъ ливади сиви стада,
Сиви стада, вакли овци,
Вакли овци съсъ ягънца;
Гѣста гора у зелено,
У зелено, у червено,
Славей птиче у горица,
У горица гнѣздо вие,
Гнѣздо вие, пѣсень пѣе.
Та весели всето поле,
Всето поле и овчаре.

Пѣсеньта рисува една идеална картина
поставя жетва, стока и радостъ въ приро-

дата подъ покровителството на Св. Спаса,
сетнѣшна замѣна на Св. Гьорги.

Навързватъ на Гьоргьовдень по дър-
ветата люлки: прѣхвърлятъ вжето да овис-
натъ двата му края, завързватъ ги долу, и
една мома сѣда, друга я люлѣе, а третя
я бие по краката съ зелено върбово клонче,
да каже кого люби. Който се люлѣе, нѣма
да забрави да затъкне сѣщо нѣщо зелено на
пазухата си. Останалитѣ моми и невѣсти,
раздѣлени на двѣ групи, отзадъ и отпрѣдъ,
постоянно пѣятъ, и най-често припѣватъ мо-
мата или момъка, който се люлѣе:

Люлчице ле люлякова,
Та кой бѣше на люлката?
Ганчо бѣше на люлката.
Та кой Ганчо залюлява,
Пенка Ганчо залюлява,
Залюлява, отлюлява,
Дважъ го люшна, трижъ го плюшна.

По-старитѣ пѣкъ, насѣдали на килимъ
подъ нѣкое сѣнчесто дърво, сложили прѣдъ
себе си печеното агне и пълни кърчази вино,
пѣятъ нѣкоя староврѣмска пѣсень или при-
казватъ и гледатъ играта на младитѣ. Нѣкои
момци се надрипватъ или надхвърлятъ съ
каменъ, а други се хващатъ на хорото.

Въ Панагюрище наспроти Гьоргьовдень (22. априлъ) момитѣ взиматъ едно вѣже, една метла, една паница съ вода и нѣколко сграка отъ селимъ (меризливо градинско растение съ кухо стебло), прѣкрѣстватъ се, турятъ вѣжего и метлата на главата си, послѣ ги оставятъ върху паницата, да прѣнощуватъ. Заранъга, на Гьоргьовдень, тѣ си полизатъ съ тая вода косата, за да имъ стане тя широка като метла и дълга като вѣже, а прѣзъ отрѣзанитѣ стебла на селима пиятъ вино и вода, за здраве. Все наспроти Гьоргьовдень (22. априлъ), прѣди изгрѣвъ-слънце, моми и невѣсти отиватъ съ мѣнци на вода край селото. Тамъ, на ливадата, тѣ наливатъ вода, нареждатъ мѣнцитѣ си единъ до другъ въ права линия, слагатъ отгорѣ кобилицитѣ, и всички се плъзватъ наоколо, да бератъ цвѣтя и да кичатъ китки. Като се завърнатъ, надошли сж отъ село и други хора. Тогава засвирватъ свирачитѣ, и моми, момци и невѣсти се хващатъ на хоро. Като изминатъ два часа така, всички нарамватъ мѣнцитѣ си — и една слѣдъ друга се опѣтватъ къмъ село. Като стигнатъ дома, моми или невѣсти турятъ мѣнеца съ здравецъ на огъня, послѣ съ тая вода мѣсятъ хлѣбъ. Надъ хлѣба, догдѣ втаса, стои китка, овита съ червена коприна. Вечеръта всѣка невѣста носи хлѣба си, съ киткага отгорѣ и съ сирене, медъ или яйца, на черкова, да му от-

чете попътъ на вечерня. Попътъ прѣкадява хлѣбоветѣ, послѣ си отрѣзва по единъ кжсъ, „порѣзаникъ“. Отъ „порѣзаницитѣ“ всѣка жена си отчупва по единъ залъкъ, да накърми козитѣ си, за да даватъ млѣко. И отъ киткитѣ турятъ по малко въ кърмата на козетѣ, все съ сжщата цѣль.

Прѣзъ тоя день всѣка майка, която има годенъ синъ, отива у годеницата съ едно шише вино. Годеницата пѣкъ, като се прѣмѣни, взима тутманикъ (баница) и госба и заедно съ свекърва си отива въ дома на годеника. Като пристигнатъ, свекървата избързва напрѣлъ, влиза въ кжщи, изнася мѣнцитѣ съ кобилицата, погрѣща годеницата на двора, закичва я съ коренъ здравецъ и на него желтичка и ѝ подава мѣнцитѣ. Годеницата ги нарамва, цѣлува ржка на свекърва си и отива на чешмата да налѣе вода. Като се върне, донасятъ нощвитѣ, брашно и сито, тя отсѣйва брашно и замѣсва хлѣбъ. Нагостяватъ я послѣ и я изпращатъ.

На Гьоргьовденъ заранята откжсватъ върбови вѣйки или павитъ и се прѣпасватъ съ тѣхъ за да бждатъ здрави и весели. Който се събуди пръвъ, взима стржкъ коприва и жули по краката другитѣ; женитѣ се китятъ съ коприва и по главитѣ. Нѣкои (особено болнитѣ) излизатъ и се валятъ по роснитѣ

ливади, други пѣкъ се кѣпятъ въ рѣката. Росата събиратъ въ шишета и я иматъ като лѣкъ прѣзъ цѣлата година, противъ главоболъ. Така и билки се бератъ и сушатъ тоя день за лѣкъ противъ разни болести, по хората и по добитѣка. Теглятъ се на кантаръ, да видятъ колко тежатъ и колко ще придатъ за година. Казватъ, че срѣщу тоя день, или на самия него, „на магесниците играе звѣздата“, т. е. каквито магии и да сторятъ на неприятелитѣ си, ще сполучатъ. Тѣ обиратъ тогава, съ разни заклевания, и плода на чуждитѣ ниви, затова биватъ строго прѣслѣдвани. Въ селото Букорово, Пловдивско, стражаритѣ хванали прѣзъ 1892. г. една жена, че ходи рано на Гьоргьовденъ изъ нивитѣ и обирала плодородието; общинскиятъ съвѣтъ рѣшилъ да я затвори въ училището и да я изложи на показъ прѣдъ всички мъже, жени и дѣца. за да се поучатъ отъ примѣра и да не вършатъ такива нѣща. Въ Кюстендилско прѣзъ тоя день отиватъ, гдѣто има извори съ светена вода (аязмо) и се миятъ за здраве. Тамъ, покрай дърветата, оставятъ отъ себе си по единъ бѣлѣгъ, за да се отстранятъ всички лошотии, или хвърлятъ въ водата нѣкоя сребърна или друга пара.

Германъ

На 9 май, денътъ на Св. Гермама, или пъкъ по онова врѣме прѣзъ лѣтото, когато се засуши дълго, правятъ единъ обичай, нареченъ *Германъ*. Той е извѣстенъ въ сѣверна България, и особено въ градове и села край Дунава.

На оня день, или кога се засуши, събиратъ се момитѣ и младитѣ булки отъ цѣлото село (така въ Силистренско и въ Бесарабия) и занасятъ въ опрѣдѣлена къща хлѣбъ, сирене, масло, яйца, брашно; други пъкъ събиратъ пари и купуватъ едно агне. Всичко се върши, като за нѣкакво погребение. Взиматъ слѣдъ това желта клисава глина и отсѣватъ едно човѣче, до половинъ аршинъ дълго, съ всичкитѣ му части: ржцѣ, крака, глава, и т. н.; за очи му турятъ два черни въглени. Ржцѣтъ на Германъ или Германчо се кръстосватъ като на мъртвецъ, а намѣсто шапка му турватъ черупка отъ Великденско яйце, и то отъ яйцето, което сж счупили най напрѣдъ

на Великдень (тя се е пазила на нѣкое сурово дърво въ градината). По нѣкѣдѣ турятъ въ корема му една убита наскоро жаба съ отворена уста. По други мѣста, вмѣсто кукла отъ глина, се взима метла отъ нѣкоя трудна жена и се овива въ парцали. Човѣчето се туря въ специално приготвено дървено ковчеже. Подиръ това всѣка мома донася отъ кѣщи цвѣта и вощена свѣщъ; съ цвѣтия се окичва мъртвецътъ, а свѣшитѣ се запалватъ. Като бѣде всичко готово, момитѣ си разпрѣдѣлятъ ролитѣ на майка, попъ и носачи и захващатъ да го оплакватъ и да нареждатъ всички по редъ, чакъ до вечерята. Като се мръкне, оставятъ куклата на двора или я внасятъ въ кѣщи, гдѣто я пазятъ прѣзъ нощта като мъртвецъ.

На утрото, щомъ се съзори, всички момичета се събиратъ отново и се разпрѣдѣлятъ на двѣ групи: едни оставатъ въ кѣщата, гдѣто е правенъ Германъ, за да сготвятъ „помана“ отъ събраното отъ кѣща на кѣща жито, брашно, бобъ, лукъ, месо и пр., а други взиматъ ковчезето съ куклата и го носятъ, кадейки съ тамянъ, плачейки и нареждайки: „Германе, маминъ Германе, на кого ме оставяшъ, кѣдѣ отивашъ?“ Така, като майката, нареждатъ и другитѣ, и като го носятъ, спиратъ се на нѣколко мѣста, пѣятъ „Св. Боже“ и по нѣйдѣ биятъ дори, съ по-

зволение на свещеника, клепалото на черквата. Мине ли нѣкой край шествието, дълженъ е да се спре, за да му полѣятъ да си омие рѣцѣтъ и да плиснатъ вода на нозѣтъ му, слѣдъ което хвърля въ котлето бакшишъ. Ако откаже и не се омие, момитѣ плисватъ отгорѣ му цѣлия котелъ, и той нѣма право да се сърди; обиди ли пѣкъ момитѣ, общината го осжжда на глоба или на бой съ тояги. Послѣ изкопаватъ въ пѣсѣка гробъ, дълбокъ до единъ метъръ, и погребватъ умрѣлия Германъ. Надъ гроба се поставя кръстъ, а сутринята 3—4 моми отиватъ отново, за да запалятъ свѣщъ и прѣкадятъ. По нѣкждѣ, вмѣсто въ гробъ, ковчето се спуща, съ запаленитѣ по него свѣщи, въ водата, въ Дунава напр, слѣдъ което всички се попрѣскватъ съ вода и се връщатъ въ къщи. Тамъ ги чака омѣсенъ хлѣбъ, коливо, госби, и цѣлъ день се яде и пие на трапезата, като се казва: „Богъ да прости Германа!“ Пакъ въ други села момитѣ се събиратъ „да струватъ за Германчова душа“ у момата, която е носила куклата и която се нарича „кумичка“. На единъ отъ близкитѣ прѣздници момитѣ купуватъ съ събранитѣ пари агне и вино, и канягъ момцитѣ на гощавка.

Въ градъ Враца до неотдавна дѣцата пѣяли, като носѣли Германа изъ улицитѣ:

Умрѣлъ Германъ отъ суша,
Отъ суша за киша;
Много здраве да носишъ,
Германе, Германе!

Послѣ го закопавали на мѣсто, гдѣто тече
много вода. Сѣщиятъ обредъ се правѣлъ и въ
киша, съ тая само разлика, че тогава се пѣяло:

Умрѣлъ Германъ отъ киша,
Отъ киша за суша...

при което куклата се закопавала на сухо мѣсто.

Въ съпрѣдѣлни съ влашки селища мѣс-
та Германъ носи и имею Скалоянъ или Ка-
лоянчи, споредъ името на куклата въ съот-
вѣтния влашки обичай.

Названието на куклата въ българския
обичай стои въ зависимостъ отъ праздника
на християнския светецъ Германъ, къмъ деня
на когото най-често се е прикрѣпяла оная це-
ремония. Тоя светецъ се почита въ нѣкои
села на Западна България, като покровитель
на изворитѣ: въ Бѣлоградчишко му се пра-
ви оброкъ, за да не прѣсъхва спрѣлото нѣ-
кога врѣло. Другадѣ той се почита — по
силата на народната етимология, която го
сближава съ грѣмъ — за градушка, и въ Со-
фийско той носи имею „Германъ градуш-
каръ“. Който работи тоя день, бива глобенъ,
а който мине съ кола, биватъ му строшени

колата. Ако тоя день има облакъ, излизатъ въ Софийско и Пиротско всички жени и дѣ-
ца и викатъ: „Германе, върли празднице, прѣ-
неси я (градушката) у пуста гора, дѣка сѣ-
кира не сѣче; дѣка се колакъ не мѣси, дѣка
пѣтель не пѣе“. Отъ единъ анекдотъ за нѣ-
кой си попъ, който гледалъ да запази отъ
градушка само своята нива, излиза послови-
цата: „Блъскай, блъскай Германе, до попова
нивица!“

Въ Пиротско и Царибродско, Гер-
манъ, като закрилникъ срѣщу градушка, се
почита и на Бѣдни вечеръ, 24 декември. То-
гава домакинътъ излиза навънъ съ нарочно
замѣсенія хлѣбъ, съ вино и ракия и съ за-
палсна вощеница и тамянъ, и вика три пѣти:
„Джермане, Джермане, кждѣто си веднага ела
на вечеря, а лѣтосъ нигдѣ съ очи да те не
виждамъ!“ Слѣдъ това напива отъ ракията,
срѣбва отъ виното, хапва отъ хлѣба, и се
връща въ къщи. Тамъ го питатъ: „Какво стана
Джерманъ?“ а той отговаря: „Дойде та ве-
черяхме, и добрѣ се напихме съ вино и ра-
кия, па се разотидохме“. Вощеницата се угасва,
послѣ се скѣтва и се пали срѣщу деня на
Германа, когато се кади и съ оня тамянъ.
Пали се тя и колчемъ иде градоносенъ облакъ,
съ заклинанне, като онова въ Софийско.

На името на Св. Германъ има села въ
Софийско, около Прѣспанското езеро и пр.

Нестинари

На 21. май, деньтъ на Свети Константинъ и Света Елена, по-рѣдко на 24. юни (Еньовденъ) или на 20. юли (Илинденъ), въ нѣколко български села на източна Тракия, разположени между Василико и Виза, се извършва единъ твърдъ страненъ обредъ, отъ който другадъ въ България и въ Македония нѣма никакъвъ поменъ. Това е огнениятъ танецъ на нестинаритѣ. Стариятъ Славейковъ, обиколилъ ония мѣста прѣди 50 години, описва така празника въ с. Маджура и Кости:

„На Костадиновденъ тѣзи села иматъ сборове, събиратъ се, и на опрѣдѣлено мѣсто въ селото или край селото наклаждатъ единъ буенъ огънь отъ 40 най-малко до 50 кола дърва; насѣдватъ тогава на трапези отстрана огъня, ядатъ, пиятъ, и гайдаритѣ свирятъ. Като изгори сгънътъ да нѣма пламъкъ, а стане жаръ добъръ и хване отгорѣ малко пепель, тогазъ хващатъ да се разставатъ отъ трапезитѣ, палятъ вощеници и се кръстятъ,

та се молятъ, като държатъ въ рѣка всѣкой домашната си иконичка, изображение на Св. Константинъ и Елена, съ дръжка отъ долу. Въ това врѣме, *когато*, споредъ тѣхното название, *хвати* Св. Константинъ, рипва и, като държи иконичката въ едната рѣка, съ друга рѣка хваща да си кѣса дрехитѣ и тича та скача въ огъня, играе изъ него съ боси крака, или съ калцуни и чорапи, но безъ друга обувка, и откакъ кръстоса нѣколко пѣти прѣзъ него, хваща тогава гората, тичащъ, или се връща въ село.

„Когато азъ обходихъ тѣзи мѣста, случихъ се при такъвъ единъ обредъ въ Маджура. Като бѣхме на трапезата отъ страна огъня, и се хванаха нѣкои та взеха да се хвърлятъ въ огъня и да играятъ. Азъ седѣхъ до домакина на кѣщата, въ която бѣхъ слѣзълъ, а насрѣща ни седѣше невѣстата му и майка му. Бѣхъ се загледалъ въ огнеиграчитѣ, когато ме побутна домакинътъ и ми кивна да се вгледамъ въ невѣстата му. Тя държеше дѣтенцето си, но когато я погледнахъ, вече бѣше прѣболѣднѣла, изстинала, и студенъ потъ бѣше я побило. Послѣ това тя взе да почернява и завчасъ хвърли дѣтето си и викашецъ *ту-ту-ту, ето го, ту ту-ту!* рипна, завтече се и скокна въ огъня да играе съ доугитѣ, и отъ тамъ отиде си въ село. Свекървата взе дѣтето, и ние седѣхме на съ-

бъра до вечерята комахай. . . Тѣзи, които ги прихваща Св. Константинъ, та играятъ боси въ огъня, казватъ ги *нестинари*. Таквизи въ едно село трѣбва да се намѣрятъ малки, голѣми, женски, мъжки до 10 - 15 души, и тѣ обикновено принадлежатъ на една породица. Бивали сж случаи, когато този обредъ, чрѣзъ съдѣйствието на владиката Созополски, е бивалъ запрѣтенъ отъ мѣстнитѣ власти, но и тогазъ тѣ сж клали огньове скритомъ въ къщата си и пакъ сж играли“.

Като се повръща на играта въ огъня, Славейковъ разказва за видѣното въ с. Кости слѣдното:

„Когато огънътъ захване да прѣгаря, има нарочно настанени люде, които съ дълги пъртове разриватъ и застилатъ жаравата що се е нагорѣла. Въ това врѣме ще видишъ, че измежду тия, що сж насѣдали наоколо, нѣкой като стои така захваща да подвиква ху-ху-ху, и това е бѣлѣгъ, че го прихваща Св. Константинъ. Като дозематъ това тѣпанаритѣ, отиватъ къмъ него да думкатъ. Той захваща най-напрѣдъ да се съблича и ху-ху-ка. Една бабичка ще дойде при него съ ручка тамянъ да кади около него, и като се съблѣче той, та остане само по риза и бѣли гащи, бабичката му подава една икона Св. Константинъ, дървена и голѣма колкото четвъртина отъ голѣмъ отпечатанъ листъ хартия, съ

дръжка отдолу и обнизана съ сребърни синджир и разни бабки. Като вземе иконата, прихванатиятъ става като лудъ, захваща да се клати насамъ-нататъкъ и да се полюлява надесно-налѣво, подскача и играе безъ тактъ. Подиръ такова една кратко прѣдисловие, при думкането на тѣпанитѣ, нагазя въ разпалената жарава, кръстосва насамъ-натамъ, та обикаля повънъ като се клати, полюлѣва и играе пакъ като по-напрѣдъ, а бабичката го слѣди съ ручката. И най послѣ или се връща пакъ въ жеравата, та я кръстосва още веднѣжъ дваждъ, или си отива право у дома, като прѣдава иконата на бабичката“.

Тия свѣдения на Славейкова се потвърдиха и отъ други наблюдатели, а лично ние имаме възможность, при една обиколка въ 1914. година, да ги попълнимъ и да узнаемъ точно, какъ стои днесъ съ обичая.

Нестинаритѣ сѣ запазени въ единъ твърдъ ограниченъ районъ и сѣ познати както на българи, така и на гърци. Границитѣ на обичая могатъ да се очертаятъ съ една линия, която изхожда отъ градъ Василико на Черно-море, възвива на западъ до прѣсичането си съ рѣка Велека, спуска се на югъ прѣзъ Малко-Търново и Бунаръ-Хисаръ и възвива пакъ на изтокъ между Виза и Сарай, за да свърши надъ Подима на морето. Вътрѣ въ

този районъ има много села, които не знаятъ обичая. Знаятъ го собствено само 18 села, отъ които Кости, Бродилово, Агио-Стефано, Каланджа, Аксиджимъ, Трулия и Ургасъ сж гръцки, а останалитѣ: Ургари, Варвара, Мързево, Рѣзово, Блага, Мадзура, Пергоплого, Урумъ бегли, Ятросъ и Пенека български. Само Яна е наполовинъ гръцка наполовинъ българска. Обичаятъ днесъ клони къмъ изчезване: докато нѣкога сж играяли въ огъня 10 до 15 души, сега влизатъ само 4—5, а по нѣкъдѣ отъ скоро и никакъ. Черковата го прѣслѣдва упорито и свещеницитѣ осжждатъ нестинаритѣ, като отстъпници отъ правата вѣра. Като вземемъ прѣдъ видъ вѣститѣ отъ разни села и лица получава се такава обща картина на обичая:

Въ всѣко нестинарско село има по единъ *конакъ* или *столнина*: това е къщата на главния нестинарь, гдѣто една стая е прѣвърната въ частенъ параклисъ. Параклисътъ е украсенъ съ иконостасъ, на които сж поставени на първо мѣсто ликоветѣ на Константинъ и Елена, послѣ тия на Богородица, Св. Никола, Св. Георги, Св. Панталеймонъ, и др. Иконата на Константинъ и Елена е украсена по-особено: рѣцѣ и кръстъ, що държатъ тѣ, сж посребрени, около главитѣ се извиватъ сребърни вѣнци, на горнитѣ два ъгли сж приковани сребърни гривни, а между тѣхъ стои

сребърната царска корона на Константина. Въ деня, когато настъпи „Константиниятъ мѣсець“ (1. май) и когато нестинаритѣ ходятъ на гости у главния нестинаръ, иконата бѣва заобиколена съ вѣнецъ отъ естествени цвѣтя; много цвѣтя сж натрупани и по цѣлия иконостасъ. Обикновено тая икона бива облѣчена въ червена риза, навезана обилно съ дребни пари, между които могатъ да се намерятъ и златни монети. Наоколо сж накачени купешки червени кърпи, по вечето съ образа на слънцето. Прѣдъ иконостаса виси голѣмо сребърно кандило, а изправенъ на земята стои желѣзенъ свѣщилникъ; подъ него, или окаченъ на страна, се намира старинскиятъ тѣпанъ на светеца, що се бие само на празника (— той може да стои цѣла година и въ черкова; нарича се „светому тѣпанъ“ или „светиятъ тѣпанъ“).

Праздникътъ се подготвя още прѣзъ зимата. Начевайки отъ Св. Василь и прѣзъ цѣлия януари, нестинаритѣ, събрани първемъ у главния нестинаръ, ходятъ съ гайпа и тѣпанъ отъ къща на къща въ селото и биватъ добръ посрѣщани и гостени. Тогава тѣ опрѣдѣлятъ оброка за излѣкуване на болнитѣ и събиратъ жито, кукурузъ, пари и друго за себе си или за черквата. Послѣ, отъ Гьоргьовденъ до 21 май, тѣ ходятъ на поклонение у главния

нестинарь отъ своето или отъ друго село, носейки вино, ракия, госби и разни подаръци. Главниятъ нестинарь, слѣдъ като сж му цѣлували ржка и направили три поклона, увежда гоститѣ въ параклиса, и тамъ тѣ палятъ свѣщи на иконитѣ, послѣ насѣдватъ наредени по възраст, при което първо мѣсто, до огъня, се оставя за приемника (главния нестинарь). Нестинаритѣ сж дошли да взематъ позволение и наставления за прѣчистване аязмитѣ и за реда, по който ще стане праздникътъ. Приемътъ свършва съ черпене и гощаване. Вече прѣзъ това врѣме, прѣди 21 май, нестинаритѣ почватъ да усѣщатъ потреба да танцуватъ, да „плешатъ“, както се казва въ ония села, и тогава тѣ правятъ нощни шествия и играятъ нестинарската игра, ала безъ огънь.

Единъ день прѣди 21. май нестинаритѣ отъ едно село отиватъ да канятъ нестинаритѣ отъ друго съсѣдно, за общо празнуване. На чело съ опашатитѣ икони и съ тжпанитѣ тѣ се срѣщатъ на срѣдъ пѣтя, и тукъ, като размѣнятъ поздравии като: „Много здраве отъ дѣдо Константинъ (въ Кости) до малъ Константинъ (въ Ургари), да му дойде тая година на гости“, почватъ да цѣлуватъ взаимно иконитѣ си, послѣ да ги притискатъ едни срѣщу други и да ги почукватъ, за да се види, коя страна е по-силна, чий селски светецъ ще одържи връхъ. Освѣнъ това,

прѣдъ шествието понѣкога се каралъ и юнецъ, обреченъ за курбанъ. И ако тоя юнецъ не иска да върви и се върне въ селото си, това показвало, че отъ светцитѣ на двѣтѣ села надвилъ тоя на селото, що кани, и тамъ трѣбвало да идатъ всички.

Въ деня на празника, слѣдъ черковенъ отпускъ, се колятъ единъ два общински бикове или овни и по нѣколко частни, обречени на светеца отъ разни лица. Свещеникътъ имъ чете молитва прѣдъ оградата, гдѣто се пазятъ; на роговетѣ имъ има налѣпени възпещени свѣщи. Докато нестинаритѣ играятъ, наблизомъ по набучени четали животнитѣ се разсичатъ, и месото се раздава на парчета по всички къщи. Свещеникътъ повежда народа, съ опашатитѣ икони, къмъ аязмоза, гдѣто има сборъ отъ много села, и гдѣто се устройватъ угощения. Надвечерь народътъ се прибира въ село, и тогава почватъ хора около накладения на мегданя огънь. Дървата за огъня се взиматъ отъ старитѣ огради на аязмоза, и само по нужда се трупатъ и други. На разни мѣста огънятъ е различенъ: по нѣкъдѣ се трупатъ само двѣ-три кола (така е обикновенно днесъ), но има случай и съ 40—50 кола, дори съ повече.

Танцуването (скачането) въ огъня образува връхъ на цѣлото празнуване.

То се прѣдхожда отъ т. н. „прихва-
 шане“. Като свѣтне жаравата на огненото
 гумно, като засвирятъ гайди и заудрятъ та-
 пани особената „нестинарска свирня“, като
 се залюшнатъ хорá отъ пийналитѣ зрители и
 се понесе миризмата на тамяна отъ кадил-
 ницитѣ, току вижъ че наскочатъ нѣколцина
 възло въ огъня. Тия, които биватъ прихва-
 нати, се познаватъ тутакси отъ околнитѣ. Тѣ
 не само буйно дератъ и хвърлятъ дрехитѣ
 си или си биятъ главитѣ до потичане кръвъ,
 но добиватъ потъмнѣло, посинѣло лице,
 мускулитѣ имъ изпжкватъ, тѣ треперятъ цѣли
 и се полюшватъ, и изглеждатъ като въ
 несвѣсть, като полумъртви. Съ стиснати
 една о друга ржцѣ, наведени, тѣ сѣкашъ из-
 питватъ нѣкаква вътрѣшна болка. Грабвайки
 малка икона, слѣдъ като сж прикадени отъ
 нѣкого, тѣ викатъ: „Прихвати ме Св. Кон-
 стантинъ!“ и, като хукватъ къмъ огъня, кръс-
 тосватъ го боси до три пѣти, безъ да се
 запираатъ, провиквайки се тънко и плѣскайки
 съ ржцѣ. Прѣди самото влизане нѣкои ви-
 катъ: „Св. Константине, ела ми на помощъ“,
 а въ врѣме на скачането въ огъня: „Мили
 Св. Константине и Св. Елена!“ Танцувайки
 безъ всѣки ритмъ въ жаравата, тѣ се про-
 викватъ още ту ойси, ойси!, ту ху-ху ху!,
 ту уф уф! или ух-ух!, ту их-их! или хи-хи!,
 ту въх-въх! Освѣнъ това, кога ги прикаждатъ,

поглъщатъ жадно дима отъ тамяна, сѣкашъ
тѣ искагъ да го обератъ всички съ усгата си.

Въ огъня се играе различно. Докато
едни само прѣкосватъ дебелата, колкото една
дланъ жарава на гумното, газейки напрѣдъ и
назадъ, безъ да се застояватъ, други тѣп-
чатъ единъ или два часа, докато умъртвятъ
сѣвсѣмъ жаравата, и излизатъ рѣдко навънъ
съ стиснати очи, съ наведена на дясно глава,
съ ржцѣ вдигнати подобно крилѣ на птица
и съ цѣло въ конвулсии тѣло, тѣ спиратъ
едва кога отмалѣятъ, и тогава падатъ на
земи или си отиватъ дома. Да нагазватъ вода,
разлѣна нарочно наоколо, или калъ, било въ
междитѣ на играта, било въ края, не е чу-
валъ и виждалъ днесъ никой, макаръ да твър-
дятъ това по-стари свидѣтели. Огрича се отъ
всички и да има изгаряния или наранявания
отъ огъня. Прѣди да играятъ, нестинаритѣ
не пиятъ нищо спиртно, — тѣ въобще сѣ въз-
държа-и, и сѣвсѣмъ невѣрно е да се мисли,
че тукъ имаме хора зашеметени отъ спиртъ,
както твърди по слухъ единъ разказвачъ,
или че слѣдъ играта мъже и жени, въ пълна
оскотѣлостъ, хуквали къмъ гората и се прѣ-
давали на оргийни изстѣпления, както твърди
сѣщиятъ. Такива нѣща не знаятъ нито по-
старитѣ свидѣтели, нито многобройнитѣ нови;
тѣ се оказватъ измислица или клевета на да-
лечни хора.

Интересно е, че прѣди да настѣпи ходенето въ огъня на отворено и прѣдъ всички, нѣкои нестинари биватъ прихванати и тѣпчатъ на огнището въ келията на главния нестинаръ, бъркайки жаравата и съ рѣцѣ. Характерно е още, че слѣдъ играта навънъ, която свършва къмъ срѣднощъ, нестинаритѣ се прибиратъ у главния нестинаръ на вечеря, при което на трапезата се слага само постна храна. — Прихващането настѣпя по нѣкога и въ други дни, освѣнъ на 21. май, и на други мѣста, освѣнъ на сбора. Така, когато въ 1893. год. въ близкото село Граматиково, гдѣто нѣма нестинари, на една воденица имало работници отъ с. Кости, тѣ били прихващани прѣзъ м. май на два три пѣти и играяли въ воденицата, викайки ху-ху. Другитѣ ги кадѣли съ тамянъ на една керемида, и тѣ гълтали жадно дима, догдѣ се успокоели. Въ нѣкои села нестинаритѣ газятъ пѣкъ само на Св. Илия, когато селото има храмовъ празникъ, или само на Еньовденъ.

На въпроса: защо се устройва празникътъ и защо се ходи изъ огъня, — отговарятъ, че това ставало за плодородие, или че това ставало за здраве, тѣй като „огънътъ погарялъ всички болести“. Споредъ увѣренията на мѣстното население, колкото по-вече нестинари изливали да играятъ въ огъня, тол-

кова по-вече берекетъ щѣло да има прѣзъ годината. Ако се оказали малко нестинари, говори се, че Св. Константинъ не ги обичалъ тая година, не имъ дошелъ на гости и нѣ-мало да има берекетъ.

Изглежда, обаче, че по-важна е играта, като прѣдпоставка на пророчествата и на врачуванията. Нестинаритѣ вѣрватъ, че иматъ дарба да познаватъ скритото минало или неизвѣстното бждеще и се мнятъ способни да цѣрятъ болнитѣ. Играта въ огъня, при която тѣ оставатъ неврѣдими, служи както като доказателство за покровителството на светеца, така и като бѣлѣгъ за това, че той е избралъ нестинаря за свой довѣреникъ между хората, комуто открива волята си.

Нестинарката въ едно село минува за най-вѣща и умна жена, нейнитѣ думи и съвѣсти тежатъ навредъ, кжщата ѝ, особено зимѣ прѣзъ праздниците, се пълни съ набожни жени и моми, дошли да питатъ за едно или за друго, и на всички тя е дѣлжна да отговаря, като твърди, че така ѝ казвалъ светецътъ. Въ врѣме на ходенето въ огъня нестинарнитѣ вѣрватъ, че ги гледа Св. Константинъ: „Свири бре, да види Св. Константинъ, какъ играя въ огъня!“ провикватъ се нѣкои отъ тѣхъ къмъ гайдаря, когато той ще почне особената нестинарска свирня. Когато нестинарътъ е извънъ себе си, по-право — когато

се мисли изпълненъ цѣль отъ духа на свѣта си, той махва съ ръка на тѣпани и гайда да спратъ и вѣщае на събранитѣ наоколо това, що ги интересува или що сѣ дължни да сторятъ. Нему е дадено да знае, отъ какво ще оздравѣе единъ боленъ, какъ може да се намѣри загубенъ добитѣкъ или загубена вещь, какво трѣбва да се направи за сполука на цѣлото село, какво очаква народа въ близко врѣме. Непослушнитѣ или невѣрващитѣ той заплашва и наказва съ клетва: „Да окуцѣешъ, ако не направишъ една икона, ако не ѣ туришъ сребро“, и пр.

Нестинарътъ е едноврѣменно пророкъ, лѣкаръ и магьосникъ. „Заколи единъ бикъ на Св. Панталей, да раздадешъ на хората, ще оздравѣешъ!“ Или на другиго: „Да изгледашъ двѣ сирачета, да палишъ една година редовно кадилото на Св. Константина, ще оздравѣе синъ ти!“ На трети, пакъ боленъ: „Едно шиле ще заколишъ, курбанъ ще сторишъ!“ Или на цѣлото село: „Дѣцата ни умираатъ, ще умратъ всички мъжки до пет години, ако не поправимъ черковището! Други пътъ: „Селяни, тази година Св. Константинъ иска една крава ялова, ако ли не сипката ще дойде!“ На цѣлия християнски свѣтъ въ тоя край се прѣдрича: „Турцитѣ ще си ходятъ, вѣритѣ ще се дѣлятъ, много ще страдаме, най-вече гърцитѣ!“ Или: „Турцитѣ

ще дойдатъ, ще ни погубятъ, българитѣ ще дойдатъ да ни извадятъ!“ Или: „Война ще почне, свѣтътъ ще се изгуби, главитѣ ни ще теглятъ!“ И т. н. На нестинарката, като врачка, се задаватъ и такива въпроси: „Баша ми какъ е на онзи свѣтъ, добръ ли е?“ А тя, която вижда на свѣщитѣ умрѣлия: „Заколете нѣкой бравъ (харижете нѣкоя дреха), да не се мъчи оня, да му прости Св. Архангелъ!“

Сами нестинаритѣ се считатъ обикновени християни и се подчиняватъ на всички черковни и религиозни установения, като проявяватъ дори по-голяма ревностъ отъ всѣки другиго. Тѣ се кръщаватъ, миропомазватъ, причастяватъ и отчасти изповѣдватъ, а обредитѣ си смѣтатъ дѣлъ отъ обичаитѣ на православието. Въ прѣпирня съ свещеницитѣ тѣ не влизатъ, макаръ нѣкои отъ тия и да ги гонятъ. Спиртни питиета не употребяватъ съвсѣмъ, нли взиматъ само „колкото за комка“. Инакъ сж, като своитѣ съселени, хора на полския трудъ. Това сж лица отъ двата пола, ала най-често женитѣ. Никой не имъ прѣчи да ходятъ въ огъня, защото могли, ако имъ се откаже, да загубятъ ума си. Единъ чорбаджия запрѣтилъ нѣкога на дъщеря си, която била нестинарка, да иде на мегданя, кога другитѣ играяли, но я втрѣсло, цѣла поси-нѣла и взела да бълнува като луда; тогава

майка ѝ наклала огънь въ къщи, момичето, макаръ и болно, го кръстосало нѣколко пъти, и всичко му минало. Въ Кюсти имало единъ дѣдо Димитъръ, той ималъ само една дъщеря, и тя станала нестинарка. Докато била мома, играяла въ огъня дома, навънъ не я пуцали. Оглавила се, станала жена, и искала да играе вънъ, въ деня на Св. Константина. Мажъ ѝ, като богагъ, се срамѣлъ и не я пушалъ, наказвалъ я, дано я отвърне. Но напослѣдъкъ жената полудѣла и скитала по улицитѣ.

Въ с. Пенека имало братъ и сестра, и двамата нестинѣри, Той стивалъ на близкия манастиръ и казвалъ: „Това дърво ще го махнете отъ тука, не го приема св. Илия!“ И селянитѣ отсичали и хвърляли дървото. „То бѣ брѣкия, на него билъ распнатъ Исусъ Христосъ.“

Трѣбва още да кажемъ за по-старитѣ нестинарски села, че тѣ нито даватъ, нито взиматъ жени отъ околнитѣ села и се женятъ сѣмо помежду си. Нѣкои твърдятъ, че по-прѣди тѣ не закопавали мъртвитѣ си, а ги горѣли, но това днесъ не е познато.

ГЛАВА VIII

Русалска недѣля

Седмицата слѣдъ Спасовдень (Св. Троица) се нарича *Русалска недѣля* или *Русаля*. Тогава женитѣ не перать, не мажатъ и не работятъ, за „да не ги сбѣхтятъ русалкитѣ“ (Търновско). На *Русалската срѣда* болнитѣ, които лѣнѣятъ и чезнатъ, безъ да имъ се е намѣрилъ лѣкъ и безъ да имъ сж помогнали баяния, отиватъ да прѣнощуватъ на ливадитѣ, гдѣто расте цвѣтето *росенъ*. Тѣ постилатъ до главата си една нова кърпичка и, като станатъ сутриньта, гледатъ какво има на нея. Ако се намѣри тамъ нѣкоя трѣвица, вѣрватъ, че отъ нея ще оздравѣятъ, и си я набиратъ. Ако се намѣри пѣкъ трѣсчица или суха шумка, ще умратъ. Все отъ тая трѣва *росенъ*, набрана срѣщу Спасовдень, като я варятъ и се поливатъ три сутрини наредъ, безплоднитѣ жени зачевали. Въ Панагюрище нѣматъ *росенъ* въ своето землище, та сж принудени да ходятъ далече, на едно самото мѣсто. Тамъ болнитѣ прилѣгатъ до нѣкой шубръкъ, като вѣржатъ на него червенъ

конещъ съ пара и като турятъ подъ него чаша съ вода и питка, намазана съ медъ. Ако болниятъ ще оздравѣе, на зараньта ще намерѣ въ чашата зеленъ листъ отъ росена; ако ли нѣма да оздравѣе, въ чашата му ще падне суха шумка; ако ли пѣкъ ще умре — нѣма да има въ чашата нищо.

Прѣзъ Русалската седмица въ сѣверна България ходятъ т. н. Русалци или Калушари. Тѣ лѣкуватъ болнитѣ, на които не сж по-могнали билки, молитви и баяния, и за които се казва, че иматъ „самодивска“ или „русалска“ болестъ. На чело на дружината имъ стои ватафинъ. Той получава званиего отъ баща си, то е наслѣдствено по права мъжка линия. Той знае кои сж чародѣйнитѣ билки и какви заклинания и магии трѣбва да се правятъ, и нему се подчиняватъ всички останали русалци. Последнитѣ сж обикновени хора, които пожелава да влѣзатъ въ дружината и които се избиратъ отъ ватафина по пѣргавина, честностъ, способностъ да издържатъ голѣми душевни напрежения и способностъ да па-зятъ тайна. Ватафинътъ избира хората си добрѣ, и едва когато се убѣди, че тѣ отго-варятъ на всички условия, посвещава ги въ анаята.

Между друго тѣ цѣлуватъ знамето и рагата на ватафина и полагатъ клетва: „Въ

къщата ми огнище да не гори, куминъ да не
пуши; змии и гущери гнѣздо да виятъ въ
нея; кукумявки и бухали да живѣятъ и мѣтатъ;
жена ми да не трае, люлка да не видя, дѣте
да ми не заплаче; на гумното овца да не блѣе,
волъ и крава да не мукатъ, конь и кобила
да не цвелятъ; куче да не лае, пѣтелъ да не
пѣе; тръне и буренъ да расте, пусто и поме-
тено да бѣде. Азъ самичъкъ съ очи да не
видя, съ уши да не чуя, съ езикъ да не го-
воря, съ крака да не ходя, съ рѣцѣ да не
ловя, отъ нищо наситка да нѣмамъ; дѣто
стѣпя да съхне, що похвана да гори; прѣдъ
мене чуми, задъ мене холери; земя кости да
не приеме." Тия думи сѣ клетва и заричане
за спазване на повѣрената тайна. Като ги про-
изнесе, русалецътъ цѣлува рѣка на ватафина
и получава русалската тояга.

Числото на русалцитѣ не бива никога
да бѣде четно; то е 3, 5, 7 и т. н. Най-обик-
новеното число е 7. Русалцитѣ сѣ облѣчени,
както всички други, само че на калпака си,
кога ще играятъ, иматъ вѣнецъ и китка отъ
чуднитѣ лѣковити билки, а на нозѣтъ си
опинци съ желѣзни бодли, дрѣнкалки и малки
звѣнчета. Въ рѣка тѣ държатъ особената
тояга, направена отъ яворъ, ясенъ или дрѣнъ
и дълга около метъръ, метъръ и половина.
На долния си край тази тояга е заострена и
подкована съ желѣзо. Тя е нашарена и на-

кичена съ дрънкалки, та кога русалецътъ играе и я мѣта отъ ржка въ ржка да прави шумъ и да звънти. Тоягата стои у ватафина и се дава на русалеца само кога ще ходятъ прѣзъ оная седмица. Самъ ватафинътъ носи знамето на дружината. То е бѣлъ, тъканъ отъ ленъ платъ, по четиритѣ краища на който се зашиватъ чародѣйни билки; платътъ се привързва за тояга, като тая на русалцитѣ, и на върха на тоягата се вързва крѣпко китка отъ сжщитѣ цвѣтя: перуника, кумуника, чемерика, вратика, тентява, пелинъ и росенъ. Като дойде Русалската седмица, калусаритѣ се събиратъ въ дома на ватафина, и вахващатъ да играятъ, догдѣ той изнесе знамето. Послѣ знамето бива забито на двора, и всички му се покланятъ и го цѣлуватъ.

Игритѣ на русалцитѣ, подъ звука на отреденъ свирачъ съ каваль, биватъ два вида: еднитѣ сж само за любопитство на зрителитѣ или за плодородие, а другитѣ само за около болнитѣ, като обредъ. Обикновеннитѣ игри сж разни форми на ржченицата, които удивляватъ съ честитѣ си стѣпки и вѣщитѣ си извивания, а другитѣ — пакъ ржченица, но още по-бърза, така щото окото на зрителя не разпознава кога русалецътъ допира до земята. При танеца около болния, прѣди русалецътъ да изпадне въ несвѣсть, се играе особена игра „флоричика“. Прѣзъ всич.

кого време русалцитѣ мълчатъ: има право да говори само ватафинътъ.

Когато ще лѣкуватъ нѣкой боленъ отъ „самодивска“ или „русалска“ болестъ, приготвятъ ново гърне съ неначета вода и нова паница съ оцетъ и скълцанъ чесновъ лукъ. Болниятъ, покритъ съ черга, се донася и слага, гдѣто ще играятъ русалцитѣ. Тия се нареждатъ въ кръгъ и по възраст, така щото най-стариятъ и най-младиятъ свързватъ кръга. Самъ ватафинътъ е вънъ отъ него. Той държи въ една ръка знамето, въ друга паницата, и дава съ глава наставления. Отначало танецътъ е тихъ и кротъкъ. Мелодията на кавала, по опѣтванията на ватафина, показва, кога русалцитѣ трѣбва да учестятъ стѣпките, кога да ги урѣдятъ и кога да стѣпятъ „на мѣсто“. Игра на мѣсто ще рече, да подпратъ гърба си съ тоягата и да играятъ изпъчени съ корема си. Като играятъ нѣколко минути на мѣсто, хващатъ краищата на чергата, на която стои болниятъ, и го подхвъргатъ нагорѣ съ виковете: „Хай на калушъ!“ Слѣдъ това се изстѣпятъ на назадъ, и ватафинътъ влиза въ кръга; отива при болния, трие го отъ паницата по чело, рѣцѣ и крака, надвѣсва върху му знамето, духа го на четири страни, дава му да сръбне отъ оцета и се оттегля. Русалцитѣ захващатъ отново да играятъ въ колело около него и

три пѣти го грѣскачатъ. Слѣдъ това тѣ оста-
вятъ болния да си лежи и захващатъ да иг-
раятъ около гърнето, сложено на близо въ
синия върху чистъ месалъ. Обикалятъ гърнето
три пѣти, кавалтъ зачестява, тѣ сѣщо ми-
наватъ край вагафина, които сега е въ кръга
иъ, и той ги запойва съ оцета, попрѣсква
съ водата изъ гърнето и надвѣсва, шеп-
нейки нѣкакви думи, знамето си надъ тѣхъ.
Порѣсенъ бива отъ гърнето и болниятъ.

Свършено това, вагафинтъ дава знакъ
да се почне специално русалийската мелодия
Флоричика. Танецътъ е въ разгара си, всички
русалци сѣ унесени. По даденъ отъ вагафина
знакъ, най стариятъ русалецъ замахва съ то-га,
и гърнето съ чародѣйната вода се разбива
на парчета. Водата отъ него порѣсва както
русалцитѣ, така и болния отъ страна. Въ тоя
моментъ болниятъ трѣбза да скочи и да по-
бѣгне, свършено оздравѣлъ, а единъ или
двама отъ русалцитѣ да паднатъ въ несвѣсть.
Ако нѣма това припадане, нѣма и оздравя-
ване за солния. Спочилъ тоя, русалцитѣ
захващатъ да свѣстяватъ падналия или пад-
налитѣ си другари. Това става по сѣщия на-
чинъ, както лѣкуването на болния, съ тая
само разлика, че сега танцитѣ вървятъ въ
обратна посока, отъ лѣво на десно. Падна-
литѣ русалци биватъ подхвъргани съ черга
и порѣсвани отъ вагафина, и като се посѣв-

зематъ — развождатъ се отъ други. Това свѣстяване трѣбва да стане бързо, защото ако падналитѣ изстинатъ могатъ и да умратъ, както е ставало при нѣкои по-млади русалци.

Какво изпитватъ болникъ и припадналъ русалецъ, узнаваме отъ тѣхнитѣ показания. Нѣкой сн русалецъ Опро, избранъ отъ ватафина най често като медиумъ, понеже билъ съ яко тѣлосложение и се подавалъ лесно на внушение, разказва: „Като обикаляме болника, азъ усѣщамъ, че се омайвамъ малко по малко. Когато пристѣпя къмъ ватафина, та срѣбна отъ оцета и ме погледа въ очитѣ, азъ се зашеметявамъ. Кога надвѣси знамето надъ очитѣ ми, азъ усѣщамъ, че ми се при-мрѣжва прѣдъ очитѣ, сѣкашъ има мъгла. Кога вземемъ да обикаляме около гърнето, азъ вече нищо не помня, нито какво прави ватафинътъ: сѣкашъ нѣкой ме носи. Кога ударятъ, та счупятъ гърнето и се прѣсне водата, азъ омалаксявамъ, краката ми се подкосяватъ и падамъ. Послѣ вече нищо не помня“. Селянинъ, оздравѣлъ отъ русалци, пѣкъ разказва: „Като ме донесоха и сложиха на чергата, догдѣ играятъ русалцитѣ около мене, азъ усѣщамъ, че омалаксявамъ, дохожда ми дръмка. Като ме подхвърлятъ, азъ се съоуждамъ и взема да ми става по-добрѣ, по-леко. Когато захванатъ русалцитѣ да ме прѣскачатъ,

112
азъ усѣщамъ, като че нѣкой взима отъ бол-
ката, и мене ми става все по-леко. Така и
когато ватафинътъ ме запон съ оцетъ и ме
поржси съ водата. А като се счупи гърнето,
мене, като че нѣкой ми каже: Ставай, па бѣ-
гай! И азъ скоча и побѣгна, усѣщамъ се
сѣвсѣмъ здравъ. И оздравлявамъ, па това
си е?

Русалцитѣ ходятъ отъ понедѣлникъ до
недѣля. На обѣдъ въ недѣля тѣ прѣкрата-
ватъ игритѣ и се опжгватъ за селото си.
Тамъ тѣ изиграватъ единъ танецъ въ честь
на знамето, което ватафинътъ свива около
порта и внася въ кѣщи. Послѣ ватафинътъ
влиза въ кръга и събира тоягитѣ. Най-на-
прѣдъ най-стариятъ русалецъ ще приближи,
ще колѣничи, ще цѣлува рѣка на ватафина
и ще подаде тоягата си; послѣ идатъ дру-
гитѣ. Като събере тоягитѣ и ги внесе, свир-
нята спира. Тогава ватафинътъ се рѣкува съ
всѣки русалецъ и всѣки му цѣлува рѣка. Пос-
лѣ тѣ си свалятъ вѣнеца и китката отъ кал-
пака, събуватъ си опинцитѣ съ желѣзнитѣ
дрѣнкала и влизатъ въ кѣщи. Тамъ е при-
готвена трапеза и наготвени много ястия. Цѣ-
ла нощъ ядатъ и се веселятъ. На раздѣла
ватафинътъ изсипва на синия, колкото пари
сж събрали (всѣки боленъ е давалъ нѣкога
по едно бѣло меджедие, 25 гроша, и тол-

кова бешлици, колкото русалци играятъ) и
ивнася дароветъ отъ болния, ако е оздра-
вѣлъ (ризѣ, пешкири, кърпи, чорапи и др.).
Той взема два дѣла отъ паритѣ, а останало-
то се раздѣля между русалцитѣ. Дароветъ
се раздѣлятъ на толкова купа, колкото сѣ
русалцитѣ, и за тѣхъ се хвърля жребие, ко-
му кой да се падне.

На Духовденъ, понедѣлникътъ отъ Ру-
салската седмица, душигѣ на мъртвитѣ се
прибирали въ рая и въ ада. Отъ Великия
четвъртъкъ до сега тѣ били на свобода и
се прѣскали по цвѣта на дърветата. Прѣзъ тоя
день мъртвитѣ въ гроба приказвали, и ако
нѣкой се наведѣлъ и опрѣлъ ухо на земята,
можалъ да ги чуе какъ жужукатъ като пчели.

Пеперуда

Кога се засуши дълго, прѣзъ май или юни, наедно съ обичая Германъ (или безъ него) по цѣла България правятъ т. н. пеперуда която по нѣкои мѣста се нарича още пеперуга перперуга, или додола и ойлюле.

Въ Дебърско (Македония) се събиратъ въ черковния дворъ моми и момци, гологлави, боси, съ разчорлени коси, облѣчени съ дрипи; момитѣ избиратъ една изпомежду си за „ойлюле“ (тя трѣбва да бѣде сираче), а момцитѣ взиматъ черковното носило, съ което носятъ мъртвитѣ до гробищата, и мълчишкомъ отиватъ, та го хвърлятъ въ близката рѣка. Ойлюлето се окичва съ бѣзе, листа, трѣва и разни бурени, а на ушитѣ му закачатъ двѣ сухи жаби. Съ него всички обикалятъ селското землище, като едни пѣятъ, други плачатъ, трети викатъ. та се вдига врѣва, която се чува далеко. Обикновено тѣ пѣятъ:

Ой, вай, дождо ле!
 Изгорѣхме голи, боси,
 Голи боси, като оси.
 Ой, вай, дождо ле!
 Да зароситъ ситна роса,
 Да пораститъ берекетъ...

Слѣдъ това ходятъ по къщиѣ, гдѣто ги ржсатъ съ вода и имъ даватъ брашно, бобъ, масъ и друго. Пеперударката (ойлюле) гледа да откраднае хурла, вретено и яйца. Като изредятъ всички къщи, отиватъ въкупомъ на чуждъ синоръ и тамъ заравятъ сухитѣ жаби.

Въ Енидже Вардарско момичетата отрупватъ цѣлия „дудуль“ (момиче сираче) съ лапухови и бѣзови листе, така щото глава, ржцѣ, крака да сѣ покрити съ зелено, и го развеждатъ отъ къща на къща. Всѣко момиче носи съ себе си бакраче или кратунка съ вода. Кога влѣзатъ въ двора, запѣватъ:

Вай дудуле, мили Боже!
 Да зароси ситна роса,
 Да изникне ситна сѣйтба,
 Да се хранятъ сиромаси,
 Сиромаси, хемъ сираци.

Домакинята излиза съ сито и брашно въ едната ржка и съ стомна вода въ другата. Тя отсѣйва отъ ситото до три пѣти върху главата на Дудула помалко брашно, и при

всѣко отсѣйване го полива съ вода. Останалото брашно дава на момичето, което носи торба. Когато изпразни ситото, домакинята го търкулва по двора, и всички гледатъ, какъ ще падне. Ако падне ничкомъ, съ дъното пагорѣ, казватъ, че не ще има дъждъ; ако падне право, съ дъното надолу, ще има дъждъ. Тутакси слѣдъ това гадане момичета и домакиня гледатъ да се плиснатъ съ вода помежду си, и на край всички излизатъ мокри. Като напълнятъ сѣдинитѣ си съ вода, тръгватъ за друга къща, и така по редъ обикалятъ догдѣ се изморятъ. Послѣ отиватъ къмъ рѣката, разтурватъ листетѣ отъ дудула и ги пущатъ въ водата. На слѣдния празникъ събиратъ се моми и момци и съ събраното (жито, яйца, масло) правятъ млѣчникъ, го щаватъ се и играятъ хоро.

Въ източна България правятъ не една, а нѣколко моми „пеперуди“, и оная, която носи котле вода и рѣси съ китка по къщата, се нар. „попъ“. Тѣ пѣятъ:

Пеперуда летала,
На вода се метала,
И се Богу молила:
Я дай, Боже, дребенъ дъждъ,
Да се роди дълга рѣжъ.

Въ сѣверна Добруджа пеперударската пѣсенъ гласи:

Пеперуда· ходи
 Отъ кѣща на кѣща,
 Да се Богу моли:
 „Дай, Боже ле, дъждецъ,
 Да се роди жито
 Жито желтокласо,
 И кичесто просо,
 Да ми мѣси майка
 Ситенъ питенъ кравай:
 Въ търпаната ѝ мѣсенъ,
 На хармана ѝ плѣсканъ,
 На слънцето ѝ печенъ,
 Съсъ чугеля ѝ стърганъ,
 Съсъ чувала ѝ трепанъ.

А въ Софийско:

Легъ летѣла пеперуда
 Отъ ораче до копаче,
 Орачъ стои на ралото,
 А копача на мотика,
 Та се Богу милно моли:
 Дай ми, Боже, ситна роса,
 Да зароси синорето,
 Че погорѣ синорето,
 Синорето по полето,
 По край Дунавъ сиво старо,
 Сиво старо, желто просо.

Въ Пещерско, южна България, „пепе-
 рудата“, литнала по орачи и копачи, моли:

Дай ми, Боже, ситенъ дѣждъ,
 Да се роди жито, вино,
 Жито, вино, желто просо,
 Ишеницитѣ до стѣнитѣ,
 А ржето до стрѣхитѣ,
 Да се хранятъ сиромаси.
 Сиромаси и сираци,
 По-вече сѣ сирацитѣ,
 По-малко сѣ майчинитѣ,
 Майчинитѣ, бащинитѣ. —
 Поливайте съсъ водица,
 Да е росна годината;
 Дарувайте съсъ ситото,
 Да е сита годината.

На Спасовдень или на други дни се
 върши и обичаятъ *Покръсти* (*Скръсти*), който
 гони сѣщото, каквото и пеперудата. Тогава
 мало и голѣмо взима иконитѣ отъ къщи и
 отъ черкова и съ поповетѣ напръдъ, които
 отслужватъ лития по чешми и кладенци, из-
 лиза на кѣра между постѣвитѣ. Въ Македо-
 ния (Прилѣпско) множеството пѣе:

Кърсти носямъ, Бога молямъ,
 Господи помилуй!
 Да зароси ситна роса,
 Господи Помилуй!
 Да навади берекето,
 Берекето, вино, жито,

Пченицитѣ до пояси,
 А рѣжитѣ до стрѣхитѣ,
 Царевкитѣ до гредитѣ,
 Отъ два класа шиникѣ жито,
 Отъ двѣ зърна двѣ мешиня,
 По полето медъ и млѣко,
 Медъ и млѣко, вино, жито,
 Да се хранятъ сиромаси,
 Сиромаси, сирачиня,
 Господи помилуй!

Въ Пещерско обичаятъ става на Спасов-
 день и пѣсенъта при тоя случай гласи:

Христосъ възкрѣсна! Христосъ възкрѣсна!
 Тръгнали ми сѣ моми съсъ кунѣ,
 Моми съсъ кунѣ, момци съсъ кръсте,
 Хемъ Бога молятъ, хемъ Бога молятъ:
 Я дай ми, Боже, ситна росица,
 Да ми пороси по сѣ синоре,
 По сѣ синоре, ниви и лозя,
 Да ми се родѣ жито и вино,
 Да мѣси майка чисто кисело,
 Да вие майка вити краваи,
 Да иде майка вѣвъ черковитѣ,
 Вѣвъ черковитѣ Бога да моли.

ГЛАВА X

Еньовдень

Въ деня на Иванъ Прѣдтеча (24 юни) слънцето „играе“ и се повръща къмъ зима, затова жени и дѣца рано сутринъ се качватъ на нѣкоя чука, да видятъ какъ то „ще се прѣкапичне три пѣти“. Който прѣзъ тоя день като върви, не си види сѣнката, нѣма да остане живъ до края на годината. Тогава се бератъ лѣковити билки (отъ тамъ и името на празника „Иванъ бильоберъ“), особено т. н. „еньовче“. Цѣлото поле е изпѣстрено отъ жени, моми и врачки, да намѣрятъ билкитѣ за всички или за нѣкои отъ 77 тѣ болести, и който пропусне тои день, нѣма да събере вече, защото въ билкитѣ „влизали злинитѣ“. На Еньовдень болнитѣ се кѣпятъ въ извори, рѣки и чешми за здраве; водата тогава е много лѣковита, и нѣкои си наливатъ отъ нея за въ кѣщи. Къмъ брането билки се отнася тая пѣсень отъ Софийско:

Рано рани Маргита дѣвойка,
Рано рани, на день на Яневдень,

Рано рани, рано да отиде,
 У полето, у росно ливаде,
 Да набере цвѣте миризливо,
 Да овие Яневската китка.
 Съгледа я овчаръ съ крива гега,
 Па Маргити потихомъ говори:
 Постой, постой, Маргито дѣвойке,
 Додѣ дойда съсъ кривата гега,
 Да обия роса по трѣвата,
 Да не росишъ твои бѣли поли,
 Да не мокришъ твои желти чехли.
 Маргита му потихомъ говори:
 Ей овчарко, шупливо сирене!
 Да бихъ азе таквия гледала,
 Азе бихъ ги пълъ оборъ набрала. —
 Ей че иде орачъ съ криво рало,
 Па Маргити потихомъ говори:
 По стой, постой Маргито дѣвойке,
 Да си зема моя шаренъ остень,
 Да обия роса по трѣвата...

Но Маргита отбива и него, че има кални
 навуца, и скланя едва за Илиа терзия съ
 „сребърния аршинъ“:

Ей Илиьо, Илиьо терзиьо,
 Ей Илиьо, ей пълна кесиьо!
 Ти си харенъ, ти си ми прилика,
 Ти ся харенъ, ти си цвѣте мило,
 Цвѣте мило, цвѣте миризливо.

Не само момитѣ, но и самъ Св. Иванъ ходи
за билки, ходи съ кола:

Ой Яне, Яне, ти свети Яне!
Тръгналъ е Яне съ кола за биле,
Срѣшба го срѣшна Яневата майка:
Върни се, Яне, върни се, сине,
Вчера минаха малитѣ моми,
Вчера минаха, та ги обраха,
Крави за млѣко, овце за масло.

Освѣнъ киткитѣ по отдѣлно, момитѣ
правятъ общо единъ голѣмъ вѣнецъ, прѣзъ
който се провиратъ. Тоя вѣнецъ се смѣта
много лѣковитъ, и той се пази за ония, кои-
то сж заболѣли отъ незнайна болестъ или
за лехуситѣ жени. Послѣднитѣ се прови-
ратъ до три пѣти, за да оздравѣятъ.

Тоя день магьосниците (бродниците)
ходятъ по чуждитѣ ниви и мамятъ житото
въ своята нива. Магьосницата отива въ по-
лето още вечерьта, безъ да я види нѣкой,
като взима съ себе си едно кросно и една
лъжица. Стѣмни ли се добрѣ, тя се съблича съ-
всѣмъ гола, възсѣда кросното, забожда дрѣж-
ката на лъжицата нѣкъдѣ, и пига на всѣки
жгълъ на нивата, която иска да обере: „Тукъ
ли си Еньо? Що ме не питашъ защо съмъ
дошла?“ Тогава нивата цѣла ѝ се покланяла,
освѣнъ „царьтъ“ на нивата (стъблото съ

два-три класа). Тя нагазва къмъ него и го откъсва. Или пъкъ вързва на краката си една прѣстилка, която се влачи подирѣ ѝ, и обира росата.

Зърната отъ класа или росата тя изсипва послѣ на своята нива, или пъкъ скътва зърната и ги хвърля на гумното, кога бже вършитба, и тогава отъ малко снопе изкарва много жито. Чуждата нива или чуждото гумно дори съ много снопе, дава малко, понеже плодътъ е обранъ. Случвало се е, скрититѣ пшдари да прослѣдятъ магьосницата, и когато тя пита: „Тука ли си Еньо? Шо ме не питашъ защо съмъ дошла?“ — тѣ отговарятъ: „Тука сме. Ние янаемъ защо си дошла.“ И я хващатъ и повеждатъ за селото, както е гола, за да я накажатъ съ бой и изложатъ на присмѣхъ. Другалѣ магьосницата питала: „Добъръ вечеръ, дѣдо Еньо! Виждашъ ли ме каква съмъ?“ — и откъсвала на всѣки жгълъ по нѣколко стърка.

Тоя день празенъ не се влиза въ къщи, носи се какво и да е.

Най-интересенъ е обичаятъ *Напѣване прѣстенитѣ* (или *Еньова буля, Ладуване*), който по извѣстни мѣста се прѣнася на Нова година, на Петровденъ, на Водици и на Гьергьовденъ, но първоначалното мѣсто на който

е деньтъ на Ивана Прѣдтеча. Въ Бургавко
той става така:

На 23. юни, при заникъ-слънце, моми-
четата отъ селото се събиратъ и опрѣдѣлятъ
гдѣ ще стане празникътъ. Избира се една
„честита“ кжща, т. е. такава, гдѣто мъжъ и
жена сж здрави и въ пръвъ бракъ, избира се
една „честита“ мома, т. е. първа рожба на
такова сѣмейство, която трѣбва да донесе
„мълчаната“ вода, избира се и едно малко
момиченце за „Еньова буля“. Момитѣ оти-
ватъ въ тая кжща, помитатъ я и я окичватъ
съ цвѣтя, послѣ пращатъ дъщерята да иде
за „мълчаната“ вода, т. е. да иде на кладе-
неца, да почерпи вода и да се върне безъ
да продума. Донесената въ чисто калайди-
санъ голѣмъ котелъ вода се оставя да прѣ-
стои прѣзъ нощта на открито, и то слѣдъ
като всѣка мома е натопила тамъ своята
китка, на която е привързана сребърна или
златна пара, или пръстенъ, за да се разпоз-
нава. Домакинътъ бди за котела, защото случ-
вало се е да прѣскочи нѣкой прѣзъ нощта
сградата и да завдигне нѣщата, било на шега,
за да разсърди момитѣ, било за кражба.
На заранята всички моми, прѣмѣнени, се съ-
биратъ въ дома на малкото момиченце. Тукъ
тѣ го обличатъ въ дрехитѣ на нѣкоя млада
булка или въ дрехи, нарочно обречени за
тоя случай при нѣкое нещастие прѣзъ годи-

ната. Като го облѣкатъ, запасватъ го съ цвѣ-
 тята жиловличе („за якостъ“) и еньовче („за
 здраве“) и поставятъ на главата му вѣнецъ
 отъ сѣщитѣ цвѣта. Така накитено, една мома
 го взима на раменѣ и потегля напръдъ; дру-
 гитѣ моми, наредени двѣ по двѣ, тръгватъ
 слѣдъ нея и съ пѣсни изхождатъ главнитѣ
 улици на селого. Тѣ спиратъ при всѣки кла-
 денецъ (най-напръдъ при оня, отъ който е
 черпена мълчаната вода), за да играятъ хоро
 и да го обикалятъ до три пѣти. Връщатъ се
 въ честитата къща и се натрупватъ около ко-
 тела съ киткитѣ. „Еньовата буля“ сѣда, обър-
 ната къмъ пладне, привързватъ ѝ очитѣ съ
 една кърпа и я каратъ да вади китка по китка.
 За всѣка извадена китка се пѣе или нарича
 съ малки стихове, като тия :

Запретни, Еньо, бѣли ржави.

Та бръкни, Еньо, въ сребърень бакрачъ,

Извади, Еньо, еньовска китка,

Който е честитъ, той да я носи.

Пѣсничкитѣ и наричанията загатватъ за ща-
 стието на момата въ женитба или пѣкъ го-
 ворятъ за добри или лоши черти въ харак-
 тера ѝ. Тѣ сѣ много и разнообразни и се
 повтарятъ въ еднаква или сходна форма по
 цѣла България.

Въ Панагюрище правятъ на Еньовденъ
 една *калинница*, облѣчена като булка за же-

нене, съ два колани и съ телове на главата, послѣ една *кума* и нѣколко *невѣсти*, все като булки. Още отъ вечерята момитѣ и младитѣ невѣсти събиратъ прѣстенитѣ си и ги турятъ въ едно гърне, послѣ отиватъ въ нѣкоя градина, полагатъ гърнето подъ трендафилъ, поставятъ надъ него едно огледало, к'матъ го заключва съ куфаръ и хвърля отгорѣ му червеното було, което носи една отъ невѣститѣ. На Еньовдень рано сутриньта кумата отключва гърнето, и всички моми отиватъ въ дома на калиницата, гдѣто насѣдватъ на търкало. Кумицата стои въ срѣдата. Тя прѣкрѣстя гърнето отпрѣдѣ си, послѣ захваща да вади прѣстенитѣ и да нарича, като получава отъ всѣка мома по нѣкоя пара. Съ събранитѣ пари купуватъ послѣ ястие и се гощаватъ и играятъ на хоро до късно.

Въ Лозенградско на Еньовдень избиратъ едно малко момиченце до 7 години (съ родители здрави и отъ първо вѣнчило) за *Еньовче*, *Еньово буле* или *жетварска булка*. Обличатъ го въ мъжка риза съ дълги ржкави, турятъ на лицето му червено було, а на главата му сребърна китка (китка отъ сребърни пари, взета отъ нѣкоя булка), опасватъ го съ сребъренъ коланъ и го обуватъ съ нови папуци. Послѣ всѣка едча отъ момигѣ го носи по редъ, като обикалятъ по пладнищата на овцетѣ въ село, на лозята, на воденицата,

пѣйки любовни пѣсни. Къмъ обѣдъ тѣ се
 връщатъ на селския мегданъ. Четири моми
 опъватъ единъ бѣлъ месалъ, турятъ Еньов-
 чето въ него и го вдигатъ надъ кладенеца.
 Момцитѣ думатъ тогава на Еньовчето да
 каже: „Сега момцитѣ сж за хилядо, а момитѣ
 за кошъ плѣва“. Момитѣ му думатъ да каже
 наопаки, че тѣ сж за хилядо, а момцитѣ за
 кошъ плѣва. Еньовчето, уплашено да не го
 спуснатъ въ кладенеца, сбърква и казва
 едното или другото, за голѣмъ смѣхъ на дру-
 жината. Послѣ взиматъ единъ мѣденъ котелъ
 и го изпълнягъ съ вода; всѣка мома поставя
 въ него китката отъ главата си, вързана съ
 особенъ конецъ за разпознаване. Еньовчето
 вади по редъ киткитѣ, а момитѣ ги припѣватъ.

Въ Търновско момитѣ събиратъ срѣщу
 Еньовденъ пръстенитѣ си и ги оставятъ на-
 топени въ котле, гдѣто е хвърленъ и овесъ,
 „да нощуватъ на звѣздитѣ“. Прѣди изгрѣвъ-
 слънце едно „бащино и майчино“ момиче вади
 пръстенитѣ, а двѣ моми пѣятъ припѣвки, ѣ,
 които захващатъ съ тая:

Която ѣ мома най-доброчеста,
 Нейния пръстенъ напрѣдъ да излѣзе.
 Ой Еньо, Еньо, Еньова буля,
 Сегни, извади маламянъ пръстенъ!
 Сжщиятъ обичай се повтаря и на Нова
 година, съ тая разлика, че тогава пѣятъ:

Ой Ладо, Ладо, момиче млади,
Сегни, извади маламянъ пръстенъ!

Или:

Ой Ладо, Ладо, ти наша бульо,
Сегни, извади маламянъ пръстенъ!

Когато момитѣ сѣ на жетва въ полето
или на Романя (въ Тракия), тѣ оставятъ
пръстенитѣ да ношуватъ на кръстцитѣ; или
тъкъ криятъ въ сѣното паламаркитѣ си и
наричатъ споредъ това:

Ой Еньо, Еньо, Еньова буле,
Извади, буле, паламарката!

Отъ обращението „ой Ладо, Ладо“ момичето е получило по нѣкъдѣ името *Лада*, а обичаятъ — *Ладуване*.

Отъ многото припѣвки, всѣка отъ които е придружена съ онова двустишие ще приведемъ тукъ слѣднитѣ по-разпространени:

1. Самси здравецъ на камъче. (*Самецъ*)
2. Сребърно тазче по море плава. (*Богатъ*)
3. Крастава гуша, върви желтици. (*Богатъ*)
4. Свито куче на боклука. (*Сиромахъ*)
5. Котки впрѣга, леща сѣе. (*Сиромахъ*)
6. Синьо небе, ясни звѣзди. (*Хубавецъ*)
7. Дребно просо прѣзъ плетъ прѣсипча
(*Съсѣдъ*)
8. Главня плета подпалѣше. (*Съсѣдъ*)

9. Двѣ се глави прѣзъ плетъ гледатъ

(Съетѣдѣ)

10. На столъ седи, съ перо пише. (Писарь)

11. Синьо сукно черква мете. (Учитель)

12. Китка босилекъ черква мете (Учитель)

13. Бѣла тояга въ черква влѣзва (Попъ)

14. Свѣщи свѣтятъ по все поле. (Попъ)

15. Дълбоки мази, кални прагища.

(Бакалница)

16. Алено френче (цвѣте) на дюкенъ цвѣтъ.

(Дюкянджия)

17. Изъ дюкянъ ходи, лѣшници чупи.

(Дюкянджия)

18. Червено вино, стѣклена чаша. (Кръчмарь)

19. Влѣзва, излѣзва вино точи. (Кръчмарь)

20. Сврака цѣцри надъ цѣдило. (Овчарь)

21. На столъ седи, масло вади. (Овчарь)

22. Кални навои, бѣли хлѣбове. (Орачъ)

23. Дълга брѣзна, лиси биволи. (Орачъ)

24. Искри хвѣрчатъ въвъ каминка. (Ковачъ)

25. Черни гарвани прѣзъ поле хвѣркатъ.

(Катранджия)

26. Руси биволи дълги синджири.

(Керванджия)

27. Самаръ скрипти прѣзъ планина.

(Керванджия)

28. Кука пука, по къщи ходи. (Дюлгеринъ)

29. Говеда идатъ, въ село влизатъ (Говедарь)

30. Земя копай, пари вади. (Градинарь)

31. Келяви уши, златни обици. (Златарь)

32. Гривни звекатъ подъ възглаве. (Златарь)
33. Игли стрѣхи подпирала. (Терзия)
34. Аршинъ скача по постеля. (Терзия)
35. Прѣкършенъ аршинъ на одѣръ седи. (Терзия)
36. Мокри гащи на стрѣха висягъ. (Рибарь)
37. Желта бѣклица по дунавъ плава. (Гемиджия)
38. Кървавица на полица. (Свинарь)
39. Изъ село излиза свине хука. (Свинарь)
40. Червено було прѣзъ поле трепти. (Чужденецъ)
41. Сребърна чаша прѣзъ Дунавъ плава. (Чужденецъ)
42. На столъ седи, кесе върти. (Сарафинъ)
43. Прѣзъ долъ бѣга, цървулъ стѣга. (Хайдутинъ)
44. Пушка грѣмна прѣзъ джбрава. (Хайдутинъ)
45. Конє стрѣха огризаха (Конярь)
46. Одрана крава прѣзъ село реве. (Гайдарь)
47. Коза врѣши прѣзъ джбрава. (Гайдарь)
48. Надуто теле прѣзъ село върви. (Гайдарь)
49. Вехта крина, ново дѣно. (Вдовець)
50. Прѣгорѣлъ губеръ пѣленъ съ дѣца. (Вдовець)
51. Зайче клече на пѣтечка. (Болникъ)
52. Чаша плува по морето. (Пияница)
53. Попаренъ пѣтель на стрѣха седи. (Пждарь)
54. Желта дуля прѣзрѣяла. (Старъ момѣкъ)

55. На дюкянъ седи, коприна тегли.
(Бояджия)
56. Злата тояга изъ село ходи. (Кметъ)
57. Тиха вода подъ камъче. (Тихъ човѣкъ)
58. Печени киселици на стърнище.
(Зълъ човѣкъ)
59. Дълги дисаги, кѣсо магаре. (Просекъ)
60. Мала нива, много кръстци. (Много братя)
61. Всрѣдъ полето круша столовата.
(Много братя)
62. Лапна главня, бѣгай у комшия.
(Пристануша)
63. Шита риза, недошита,
Женихлитѣ на вратата. (Скоро оженване)
64. Зрѣла дуля, недозрѣла,
Дошло врѣме да се откѣсне.
(Млада ожснена)
65. Купа сѣно на въздруме,
Кой какъ мине, отскубне си. (Развратница)
66. Колко дупки на рѣшето,
Толкозъ роби и робинки. (Болеринъ)
67. Колко листи въвъ гората,
Толкозъ пари въ кесето му. (Болеринъ)
68. Пѣстра птичка подъ тръничка,
Дъждъ я вали, тя не бѣга. (Овчаръ)
69. Желта дуля прѣзрѣяла,
Само гледа дѣ да капне. (Старъ ергенинъ)
70. Коя й мома дългопола,
Кѣщата ѝ примѣтена. (Мързелива)
71. Коя й мома тънкокрѣста,

Тя ще носи кованъ кованецъ.

(Честита мома)

72. Петъ на нива, петъ на лозе,
И петнайсетъ просо женатъ.

(Момъкъ отъ голѣмо стѣмейство)

73. Рой се вие изъ градина,
Койго ѝ честить, той да има. (Пчеларъ)

74. Коя ѝ мома сополива,
Нейна гозба подбъркана. (Мръсна мома)

75. Потърколи се здравче вѣнче,

Че удари на кошарка:

Кошарка трѣсна, яренце врѣсна. (Козаръ)

Юлски праздници

На 15, 16 и 17 юли се падатъ Горещницитѣ. Тѣ се празднуватъ за огънь, и никой тогава не смѣе да работи нѣщо, отъ страхъ да не избухне пожаръ. Ако нѣкой жене, ще му изгорятъ снопитѣ отъ мълніята, ако прежде или тъче, ще се подпали изработеното и ще изгори заедно съ къщата. Нѣкакъвъ страхъ е обхваналъ народа въ тия дни, и всички ходятъ умислени, а не весели като на други праздници. Особено строго ги почитатъ ония, които иматъ работа съ огънь, каквото ковачитѣ, хлѣбаритѣ, калайджиитѣ и др. Болнитѣ се топватъ три пѣти въ горещи извори, всѣки день по три пѣти, за да оздравѣятъ, а здравитѣ се къпятъ тамъ, за да не се разболѣятъ. На третия день се пада Св. Марина. Този горещникъ е най-сърдитиятъ и опасниятъ. Единъ попъ, нѣкога си, като не вѣрвалъ въ Горещницитѣ, потеглилъ на самия день на Св. Марина за нивата си съ кола за снопе. Но щомъ стигналъ, снопето се запалили отъ

само себе си и изгорѣли заедно съ колата и воловетѣ.

На третия горещникъ се произвежда по нѣкъдѣ новъ, живъ или божии огънь, който се пази цѣла година, до слѣднитѣ Горещници. Като изгасятъ, именно, въ цѣлото село стария огънь, забиватъ яко въ земята два колеца отъ липа, ясенъ или отъ хвойна, поставятъ напрѣки въ пробититѣ (съ свръделъ) дупки едно вретено отъ лѣска, овиватъ около едно въже, краищата на което държатъ двамина души. и захващатъ да въртятъ и да търкатъ усилено. Слѣдъ единъ-два часа краищата на вретеното около дупкитѣ се сгорещяватъ дотолкова, щото поставената тамъ праханъ се запалва. Отъ нея всѣки, който стои наблизо и чака, запалва своята праханъ и отива да поднови огъня на угасеното огнище. Гледа се още, щото двата колеца да бѣдатъ отъ дървета близнаци (т. е. никнали отъ единъ коренъ) и двамата души, които въртятъ, да сѣ сѣщо близнаци, или пръвъ и послѣденъ синъ на едни родители (най-старъ и най-младъ братъ). Този огънь се произвежда не само за подновяване огъня на огнищата, но и всѣкога, щомъ избухне моръ по добитъка или хората. Въ послѣдния случай хора или стада се прѣкарватъ прѣзъ живия огънь, колкото да се поопърлятъ отъ пламъка, и вѣрва се, че болестъта ще бѣде отстранена.

На 20. юли се пада *Илинденъ*. Тогава Св. Илия навлича кожухъ и отива за зима; кожухаритѣ го иматъ затова свой покровитель и празнуватъ тоя день. Св. Илия се разхожда по небето въ златна колесница и търси да убие ламята, която отивала да пасе житата. Щомъ я съгледа, той хвърля подирѣ ѝ огнени стрѣли, а тя бѣга да се скрие въ нѣкое дърво; отъ това е и грѣмотевницата. Когато пѣкъ има свѣткавици безъ грѣмъ, това е огънь, що излива отъ ноздритѣ на конетѣ, впрѣгнати въ колесницата на Св. Илия, или отъ блѣска на копитата му. Св. Илия е получилъ грѣма и летенето по небето още при раздѣлата на закона отъ Господа между четиритѣ светци, както се разказва въ пѣсенъта:

На дѣлиха четири светии,
 Раздѣлиха дѣлба на небеси:
 Дѣлъ се падна на Свети Никола,
 Да си ходи по море, по Дунавъ,
 Да си ходи, гемии да крѣпи;
 Дѣлъ се падна на Свети Ивана,
 Падна му се кумство, богомолство;
 Дѣлъ се падна на Светия Петъръ,
 Падна му се райнитѣ ключове,
 Да си стои на райнитѣ порти,
 Да отваря и пакъ да затваря;
 Дѣлъ се падна на Свети Илия,
 Падна му се лѣтни грѣмотеви,

Падна му се лѣтни трѣскавици,
 Да си лѣти изъ подъ ясно небе,
 Да си лети по темни облаци.

Ето защо когато веднѣжъ Св. Илия билъ
 изпѣденъ отъ светцитѣ и хвѣрленъ въ засмо-
 ленъ ковчегъ всрѣдъ морето, нѣмало ни грѣмъ,
 ни дѣждъ, и всичко по земята изсъхнало:

Не повѣя тихенъ вѣтѣръ,
 Не порѣмя дребенъ дѣждецъ,
 Чешми, рѣки застанаха,
 Чешми, рѣки и кладенци,
 Не се роди бѣло жито,
 Бѣло жито, желто просо,
 Желто просо, ройно вино,
 Ройно вино, медъ и масло.
 Зачудиха се ситѣ светци,
 Па припадна темна мѣгла;
 Не ми било темна мѣгла,
 Ам' сѣ били сетѣ светци,
 Че отхождатъ да си молятъ.
 Да си молятъ вишенъ Бога;
 Молили сѣ, измолили,
 Измолили Свети Илия.
 Даде Господъ, че повѣя,
 Че повѣя тихенъ вѣтрецъ
 И порѣмя дребенъ дѣждецъ...

Въ честь на Св. Илия се коли курбанъ
 единъ бикъ, който се готви въ общоселски

казанъ и се яде на черковището отвънъ село; или пъкъ всѣки пече агне или кокошка и отива пакъ на селския сборъ. Въ Велесъ на тоя день се провиратъ прѣзъ хралупата на едно дърво на рида „Св. Илия“. Вѣрва се, че който мине лесно, нѣма грѣхове а който бива запиранъ, трѣбвало да обѣщае нѣщо за храма на светеца, за да бѣде пропуснатъ.

На Илинденъ се събирали свракиѣ да вършеятъ росена на самодивското гумно, затова имъ били оскубани и голи шиитѣ.

Когато гърми и се свѣтка по небето, която вода се случи на двора открита, отъ нея момитѣ, женитѣ и момцитѣ не се миятъ, да ги не залюби змеятъ. Вѣрва се именно, че не само Св. Илия, но и змейовитѣ летятъ изъ облацитѣ и изпущатъ искри, отъ които може да се подпали сѣно, снопи и друго. Тия змейове иматъ крилѣ и четири крака, като у гущера, и сѣ покрити съ люспи, като риба. Тѣ ядатъ и пиятъ; ядатъ много бѣлъ хлѣбъ, защото отбиратъ отъ нивитѣ най-чиститѣ зърна за него, и пиятъ гѣсто вчно, което може да се носи въ кърпа, защото отбиратъ най-зрѣлитѣ и най-хубавитѣ зърна отъ лозята. Тѣ живѣятъ въ дълбокитѣ планински пещери и иматъ жени змеици. Но тѣ могатъ да се залюбятъ въ моми и невѣсти,

и тогава ги открадватъ и отвеждатъ въ пещеритѣ си. Сѣщо и змеицитѣ се залюбватъ въ момци, но не ги взиматъ при себе си, а ги спохаждатъ въ потайна доба. Змеятъ до-
 хажда да вземе момата съ златни кочии, той
 лѣщи и свѣти, невидимъ за другитѣ и явенъ
 само за момата. Залюбената отъ змей „ог-
 нянъ“ или „горнянинъ“ мома се познава по
 това, че крѣе и става желто-зелена, не люби
 никого между момцитѣ, отбѣгва хора, чеш-
 ма, сѣденки, сборове, и ходи безъ китка на
 глава и невчесана. Като я отведе въ пеще-
 рата, змеятъ добива отъ нея рожба. Послѣ,
 ако майката на момата намѣри билки раздѣл-
 ни и отиде при магьосници, може да напра-
 ви да напусне змеятъ момата и да се върне
 тая дома си. Безброй пѣсни разказватъ за
 такава любовъ между змей и мома, или меж-
 ду змеица и овчаръ, и всѣкога мома и мо-
 мѣкъ искатъ да се освободятъ отъ натрапе-
 ната имъ любовъ.

ГЛАВА XII

Есененъ засѣвъ

На 1. септември, Св. Симеонъ, вадятъ сѣме за есененъ посѣвъ. Деня наричатъ по нѣкъдѣ *Нова година* и гледатъ какъвъ човѣкъ ще полѣзи къщата, за да познаятъ ще има ли берекетъ или не.

Орачътъ става прѣди изгрѣвъ-слънце, омива се, облича се въ чисти дрехи, впрѣга ралото и затѣква на челото си, както и на вошеветѣ и на ярема, китки цвѣте. Жената му подава въ торба една прѣсна пита и една печена кокошка и му налива пълна бѣклица вино. Послѣ тя взима на кръга малко пепель отъ огнището и едно бѣло менче съ вода, и обикаля впрѣгнатото рало, сипвайки по малко пепель съ огрибката отъ ношвитѣ и по малко вода отъ менчето, догдѣ склучи. Това сторено, орачътъ се прѣкрѣстя и потегля.

Като стигне на нива, снема отъ колата брѣмето съ сѣме и чака да изгрѣе слънцето. Щомъ се подадатъ първитѣ лъчи,

обръща се на изтокъ, прѣкръстя се три пѣти срѣщу слънцето и взима малко сѣме, та го пуца прѣзъ дупчицата на ярема и го прихваща съ рѣка. Това сѣме се сѣе най-напрѣдъ, послѣ другото. Въ сѣмето сѣ турени още отъ кѣщи орѣхи и чесънъ: орѣхитѣ—за да бѣде житото сладко, а чесънътъ — за да се „счесва“ нивата като многото скилидки на чесъна. Като посѣе така една лѣха на гладно сърдце, орачътъ сѣда да закуси. Питата чупи той на четири: единъ рѣзенъ за слънцето, и той се хвърля къмъ изтокъ, да го изядатъ птицитѣ; другъ за нивата, и той се закопава, да го ядатъ мравкитѣ; трети за воловетѣ, и той се натрошава въ трицитѣ имъ, а четвърти за себе си. Като яде на обѣдъ, останалото, трохи и кости отъ кокошката, се закопава въ нивата, нищо не се връща. Съ виното порѣсва най-напрѣдъ нивата, послѣ капва на шията на воловетѣ, а другото изпива.

Сѣмето се сѣе съ десна рѣка, и то на лѣво. Отмѣрва се толкова сѣме отъ кѣщи, колкото може да се посѣе тоя день, и нищо не се връща.

Въ Разлогъ въ сѣмето се поставятъ най-едритѣ зърна отъ гумното, запазени за тоя случай, както и червени зърна отъ калина. Мѣси се „Богова пита“ съ дупка по

срѣдата, и прѣзъ тая дупка сипватъ отъ крината въ чувала сѣмето за посѣвъ. Докато става това, всички въ къщи сѣ накичени съ калина и други цвѣтя, накичени сѣ така сѣщо воловетѣ, чувалътъ и погачата. Калината се туря вечеръта на гредитѣ. Благославя се: „Дай Боже житото едро и клонило като калината, да бѣде чисто като погачата и високо до гредитѣ.“ Прѣдъ колата се полива съ „мълчана“ вода.

Ония, които засѣватъ на 1. септември, не даватъ да се изнася тогава отъ къщи главня, защото житото може да стане главниво. Не даватъ никому и жито или брашно, или хлѣбъ въ заемъ, отъ страхъ да не мине щастието у другитѣ. Нѣкои се боятъ и отъ страненъ човѣкъ, да не направи магия на сѣмето имъ, затова гледатъ да нѣма него день такъвъ въ къщи. Нѣкога селскиятъ протогеръ викалъ: „Бре селяни, чуйте мало и голѣмо! Утрѣ рано ще изнасяме на нивитѣ сѣме, да знаете дѣка има чужденецъ човѣкъ, да си излазя изъ селото ни!“

Извори

СБНУ. Сборникъ за народни умотворения и народописъ, 31 тома, 1889—1915. До т. 18 издава Министерството на Н. Просвѣщение, нататкъ — Българската Академия на Наукитѣ.

СпБАН. Списание на Българската Академия на Наукитѣ. София, 1911 и сл.

ПСП. Периодическо списание на Българското Книжовно Дружество. София 1882 и сл.

Любеновъ. Баба Ега. Търново 1887.

Шишковъ. Родопски старини, кн. I — IV. Пловдивъ 1887—1892.

Чолаковъ. Българский народенъ сборникъ. Болградъ 1872.

Каравеловъ. Паметници народнаго быта болгаръ. Москва 1861.

Блъсковъ. Съврѣменни книжки. IV, Пловдивъ 1883; IX, Варна 1885.

Шапкаревъ. Сборникъ отъ български нар. умотворения. София 1891 и сл.

Илиевъ. Сборникъ отъ нар. умотворения. София 1889.

Мариновъ. Народна вѣра и религиозни народни обичаи (= СбНУ. XXVIII), София 1914.

Титоровъ. Българитѣ въ Бесарабия. София 1905.

Арнаудовъ. Фолклоръ отъ Еленско (= СбНУ. XXVII). София 1913.

Державинъ. Болгарскія колоніи въ Россіи (= СбНУ, XXIХ). София 1914.

Върбански. Пѣснитѣ на Бердянскитѣ българи. Ногайскъ 1910.

Глава I.

Обичаятъ въ Софийско: СбНУ. VIII, 5, XVI—XVII, 1, срв. XI, 86.

Коледни пѣсни: СбНУ. I, 1, 23, III, 3, V, 3. Мариновъ 311.

Кюстендилъ: Любеновъ 25.

Прилѣпъ и Охридъ: СбНУ. I, 16, XVI—XVII 39.

Ксанти: Шишковъ III, 36.

Пловдивъ: СбНУ. XII, 11.

Хасково: СбНУ. I, 10.

Източна Тракия: СлБАН, VI, 117.

Бургазъ и Варна: СбНУ. VIII, 8, IX, 3.

Търново: сп. Трудъ III, 1048, СбНУ. XXII—XXIII, 2, XXVI, 298, Арнаудовъ 360.

Добруджа: Сборникъ Добруджа на Съюза на българ. учени (1918), 126.

Сл. Бан

Македония и Южна Русия: Шапкаревъ, Руссалии (1884), 7, Державинъ 171, Върбански 22.

Глава II

Сурвакане: Вазовъ, „Сурковачи“, Подъ нашето небе; Арnaudовъ 339, Мариновъ 338, Державинъ 153.

Обичаи въ Родопско и пр.: Шишковъ II, 31, Шапкаревъ VII, 156, Чолаковъ 31.

Богоявление: Арnaudовъ 344, СБНУ. XVI – XVII, 25.

Глава III

Сирни Заговѣзни: Шапкаревъ VII, 162, СБНУ. XVI – XVII, 20, 27, Мариновъ 362, Каравеловъ 189.

Палене огньове: СпБАН. IV, 16, Мариновъ 364.

Хвърляне стрѣли: СБНУ. XIII, 245, сп. Трудъ II, 809, Мариновъ 367.

Песи понедеѣльникъ: Блъсковъ 25; Каравеловъ 191, Мариновъ 372.

Жукери въ Малко-Търново и Лозенградъ: наши частни непубликувани наблюдения; СБНУ. IV, 273 XVI – XVII, 10.

Джемалари: сп. Българска Сбирка XI 437, Славейковъ, Гайда III, 8, 132; СБНУ. III, 276, XI, 179.

Ешка и Русалии: ПСп. XXXVII – XXXVIII, 256, Шапкаревъ, Руссалии (1884), 7.

Василичари: *Шапкаревъ VII, 157.*
 Сѣверо-изт. България: *Мариновъ 373.*

Глава IV

Лазарки и лазарски пѣсни: *Титоровъ 269, Чо-
 лаковъ 39.*
 Кумичане: *СБНУ XVI, 40, Каравеловъ 204,
 Илиевъ № 311, Мариновъ 399, СпБАН, IV,
 100, Арnaudовъ 351.*

Глава V

Пѣсень за мома: *Арnaudовъ 277.*
 Пѣсень за Гѣоргьовденъ: *Илиевъ № 241.*
 Мълзене на овцетѣ: *СБНУ. XVI, 48, XXII, 9,
 Любеновъ 15, Арnaudовъ 352, Мариновъ 452.*
 Пѣсни за Св. Гѣорги и Св. Спасъ: *Илиевъ №
 № 260, 268, СБНУ. XVIII, 139.*
 Люлѣене: *Каравеловъ 213, Чолаковъ 38, Ени-
 черевъ, Възпоминания (1906) 274.*
 Обичаи: *Чолаковъ 36, Любеновъ 15, Шишковъ
 IV, 42, Мариновъ 459.*

Глава VI

*СпБАН. IV, 48, Мариновъ 553, Стоиловъ СБНУ.
 XVIII, 650.*

Глава VII

*СпБАН. IV, 1—47, XIV, 43 нт., СБНУ. VI, 224,
 XIX (Карайововъ) 22.*

Глава VIII

Русалска недѣля: Шишмановъ, СБНУ IX, 547, XVI, 22, 32, XXII—XXIII, 8, Мариновъ, 471. Чолаковъ 39, Титоровъ 267.

Русалци и калушари: Мариновъ 477 и Мариновъ, Жива Старина I, 163.

Глава IX

Пеперуда: Стоиловъ, СБНУ. XVIII, 642; Каравеловъ 242, сп. Мисълъ VI (1894), 792, Илиевъ № № 271, 305, Арнаудовъ 353, Мариновъ 546.

Покръсти: Стоиловъ СБНУ. XVIII, 649; СпБАН. IV 109, СБНУ. VIII, 122, Илиевъ № 303.

Глава X

Еньовдень: СпБАН. IV, 72, 96, VI, 113, СБНУ. II, 32, Арнаудовъ 354,

Припѣвки: СБНУ. XVI—XVII, 40, Арнаудовъ 356, Мариновъ 499, Блъсковъ IV, 35, Върбански, 69.

Глава XI

Горещници: Каравеловъ 238, СБНУ. XXII—XXIII, 11.

Живъ огънь: СБНУ. XIV, 184, Мариновъ 508, 560. СпБАН. IV, 18.

Св. Илия. СбНУ XVI, 34, II, 27, III, 35, Каравеловъ 239, Илѣсвѣ № 94, СбНУ. XI, 85, Мариновъ 510.

Змей: Чолаковъ 39, Арнаудовъ 28, Мариновъ 207.

Глава XII

Любеновъ 20, сп. Трудъ II. 946, Арнаудовъ 359, СбНУ. XVIII, 136.

Съдържание

	Стр.
Прѣдговоръ	3
Глава I Коледа	9
„ II. Нова Година	37
„ III. Сирни Заговѣзни и Кукери .	42
„ IV. Лазаровдень и Врѣбница .	67
„ V. Гьоргьовдень	73
„ VI. Германъ	85
„ VII. Нестинари	90
„ VIII. Русалска недѣля	105
„ IX. Пеперуда	114
„ X. Еньовдень	120
„ XI. Юлски праздници	133
„ XII. Есенень засѣвъ	139
Извори (книгопись)	142

Излъзали до сега отъ печатъ № №
отъ „Походна Войнишка Библиотека“

1. За родината, стихотворения отъ Ив. Вазовъ
2. Разкази отъ Йорданъ Йовковъ
3. Разкази отъ Ц. Церковски
4. Бай Ганю отъ А. Константиновъ
5. За дѣдовата Славчова унука отъ Т. Г. Влайковъ
6. Изгубена Станка отъ Ил. Блъсковъ
7. Малки разкази отъ Ив. Вазовъ
8. Гоце Дѣлчевъ отъ П. К. Яворовъ
9. Приказки отъ Бр. Гримъ
10. Българи отъ старо врѣме, повѣсть отъ Л. Каравеловъ
11. Подвигътъ на българката (сборникъ)
12. Пѣснопойка (избрани пѣсни)
13. Тарасъ Булба, повѣсть отъ Н. В. Гоголь
14. Митрофанъ и Дормидолски отъ Ив. Вазовъ
15. Хайдушки копнѣния отъ П. К. Яворовъ
16. Разкази отъ Елинъ-Пелинъ
17. Маминото дѣтенце, повѣсть отъ Л. Каравеловъ
18. Априлското възстание отъ З. Стояновъ
19. Нещастна фамилия отъ В. Друмевъ
20. Чичовци, повѣсть отъ Ив. Вазовъ
21. Разкази отъ Ил. Блъсковъ
22. Василь Левски отъ Ст. Заимовъ
23. Три разказа отъ Мих. Георгиевъ
24. Леля Гена, разказъ отъ Т. Г. Влайковъ
25. Кратка Българска История отъ Н. Станевъ

26. Приказки отъ Андерсенъ
 27. Донъ Кихотъ, романъ отъ М. Сервантесъ
 28. Български поети (стихотворна сбирка)
 29. Разкази отъ А. П. Чеховъ
 30. Български народни приказки
 31. Капитанска дъщеря, повѣсть отъ А. С. Пушкинъ
 32. Изъ „Записки на единъ ловецъ“ отъ И. С. Тургеневъ
 33. Въ Навечерието, романъ отъ И. С. Тургеневъ.
 34. Разкази отъ български писатели.
 35. Разкази отъ Хенрикъ Сенкевичъ.
 36. Отборъ народни пѣсни, ч. I.
 37. Отборъ народни пѣсни, ч. II.
 38. Ловци за жирафи, романъ отъ Майнъ-Ридъ.
 39. Отборъ народни пословици, гатанки и ладанки.
 40. Поеми, легенди, балади и пѣсни отъ Ив. Вазовъ.
 41. На село и на война, избрани пѣсни отъ А. Страшимировъ.
 42. Бориславъ, историческа драма въ 4 дѣйствия изъ царуването на Ивана-Асѣня II, отъ Ив. Вазовъ.
 43. Живописни кѣтове на България, отъ Ив. Вазовъ.
 44. Дѣдо Нисторъ и други разкази, отъ Ив. Вазовъ.
 45. Подъ Игото, отъ Иванъ Вазовъ.
 46. Начало на българското възраждане, отъ Боянъ Пеневъ.
 47. Немили-недраги, отъ Иванъ Вазовъ.
 48. Българскитѣ празнични обичаи, отъ М. Арнаудовъ.
-

КЛУБ „КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ“ СЛИВЕН

инж. Михаил Тенев

председател на Управителния съвет

GSM: 0894 439 588

e-mail: mtenev2001@yahoo.com

гр. Сливен 8800

ул. „Михаил Колони“ № 13

Книгата достигна до вас благодарение на инж. Михаил Тенев,
личен архив.

Оригиналът може да видите в "Арт Кафе", ул. Михаил
Колони 13, гр. Сливен.